

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI**

**KUR'ÂN'DA PEYGAMBER'E İTAAT
ÇERÇEVESİNDE GÜNÜMÜZ SÜNNET ANLAYIŞI**

AYŞE NÜSEYBE AL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
PROF. DR. YUSUF İŞİCİK**

KONYA-2019

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ayşe Nüseybe AL		
	Numarası	118106021003		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri/ Tefsir		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	<input checked="" type="checkbox"/>	
		Doktora	<input type="checkbox"/>	
Tezin Adı	Kur'an'da Peygambere İtaat Çerçevesinde günümüz Sünnet Anlayışı			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.


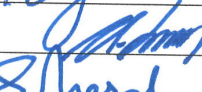
Ayşe Nüseybe AL
İmzası

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	AYŞE NÜSEYBE AL
	Numarası	118106021003
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri /TEFSİR
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	PEOF. DR. YUSUF IŞICIK
	Tezin Adı	KUR'AN'DA PEYGAMBERE İTAAT ÇERÇEVESİNDE GÜNÜMÜZ SÜNNET ANLAYIŞI

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan “Kur’an’da Peygambere İtaat Çerçevesinde Günümüz Sünnet Anlayışı” başlıklı bu çalışma 12/06/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof. Dr.	Yusuf IŞICIK	
2	Doç. Dr.	Mesut KAYA	
3	Dr.	Süleyman NAROL	



T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü



ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	AYŞE NÜSEYBE AL		
	Numarası	118106021003		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEFSİR		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	PROF. DR. YUSUF İŞİCİK		
Tezin Adı	KUR'ÂN'DA PEYGAMBER'E İTAAT ÇERÇEVESİNDE GÜNÜMÜZ SÜNNET ANLAYIŞI			

Kur'anda Peygambere İtaat Çerçevesinde Günümüz Sünnet Anlayışı ismini verdiğimiz tez çalışmamız, Kur'an'da peygambere itaat ayetlerinin ele alınarak sünnet ile ilişkisini, günümüz sünnet anlayışına yansımalarını inceleyen bir çalışmadır.

Çalışmamızın birinci bölümünde itaat kavramının ıstılah ve lügat anlamlarını vermenin yanında itaat kavramının Kur'an'daki kullanımlarına da değinilmiştir.

İkinci bölümde Kur'an ve sünnette Peygambere itaat konusu incelenerek sünnet ile ilişkisi ortaya konulmuştur. Çalışmada yalnızca ilgili ayet ve hadisler verilmekle yetinilmiş, diğer örneklemeler dipnotta sunulmuştur.

Üçüncü bölümde hadis ve sünnet kavramları ele alınmış, sünnet anlayışının oluşumunda tarihi süreç, günümüzde oluşan sünnet anlayışları, görüş sahiplerinin iddiaları ve delilleri ele alınarak bölüm tamamlanmıştır.

Çalışmamız ile peygambere itaat ayetleri ile sünnet anlayışı arasındaki ilişki izah edilmiş, kişinin sünnet anlayışının peygambere itaat emrini nasıl algıladığı ile ilişkili olduğu ortaya konmuştur. Günümüz sünnet anlayışlarında oluşan değişim ve yanlışlıklara dikkat çekilmiştir. Çalışmamız günümüzde peygambere itaat emrinin yerine getirilmesinde sünnetin önemini göstermektedir.

ANAHTAR KELİMELER: Kur'an, Sünnet, Peygamber, Hadis, İtaat,

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	--

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	AYŞE NÜSEYBE AL		
	Student Number	118106021003		
	Department	TEFSİR		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	PROF. DR. YUSUF İŞÇİK		
Title of the Thesis/Dissertation	CONCEPTION OF TODAY'S SUNNAH AROUND THE OBEDIENCE TO THE PROPHET IN QUR'AN			

Our thesis study which we call “conception of today’s Sunnah around the obedience to the Prophet in Qur’an” is a study which examines the reflections of the Sunnah in present, between the relation taking over the verses of obedience to the prophet in Qur’an.

In the first part of our study, it is mentioned the term and lexicographic meanings of the concept of obedience and also the use of the concept of obedience in Qur’an.

In the second chapter looking the subject of obedience to the prophet in Qur’an and Sunnah, the relation of the Sunnah is examined. In the study is given only the related verses and hadiths, other sampling are presented as foot note.

In the third chapter hadith and Sunnah is worked and the part is completed with historical process of the Sunnah conception, today’s Sunnah conceptions, opinions and arguments of opinion owners.

With our study, relationship between the verses of obedience to prophet and conception of Sunnah is explained and the percept of the person to Sunnah and compliance order to prophet and how he/she perceived is presented. The changes and inaccuracies of today’s Sunnah is pointed out. Our study shows the importance of sunnah for fulfilling the compliance order to Prophet nowadays.

KEY WORDS: Qur’an, Sunnah, Prophet, Hadith, Obedience,

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
KISALTMALAR	4
ÖNSÖZ	5
GİRİŞ	7
1. İtaat Kelimesinin Tahlili ve Kur'ân'daki Kullanımı	9
2. Lügat Anlamı	10
3. İstilah Anlamı	16
4. Kur'ân'da İtaat Kavramı	17
I. BÖLÜM: KUR'ÂN'DA PEYGAMBER'E İTAAT	23
1.1. Peygamber'e İtaatin Mahiyeti	23
1.2. Peygamber'e İtaatin Kapsamı	27
1.3. Peygamber'e İtaatin Ele Alındığı Konular	27
1.3.1. Allah'a İmanın Bir Gereği Olarak Peygamber'e İtaat Emrinin Geçtiği Âyetler	28
1.3.2. Savaş ile Alakalı Konularda Peygamber'e İtaat Emrinin Geçtiği Âyetler	31
1.3.3. Miras ile İlgili Konularda Peygamber'e İtaat Emrinin Geçtiği Âyetler	35
1.3.4. Sosyal Düzen ile Alakalı Konularda Peygamber'e İtaat Emrinin Geçtiği Âyetler	37
1.4. Peygamber'e İtaat Emrinin Muhâtapları	44
1.4.1. İnananlara Hitaben Nâzil Olan Âyetler	44

1.4.2. Kâfirlere Hitaben Nâzil Olan Âyetler.....	50
1.4.3. Yahudilere Hitaben Nâzil Olan Âyetler	51
1.4.4. Geçmiş Kavimlere Hitaben Nâzil Olan Âyetler	54
1.4.5. Münâfıklara Hitaben Nâzil Olan Âyetler	56
1.4.6. Bedevîler Hakkında Nâzil Olan Âyetler	58
1.4.7. Peygamber Eşlerine Hitaben Nâzil Olan Âyetler	60
1.5. Peygamber’e İtaatin Sınırı	62
1.6. Peygamber’e İtaatin Önemi	71
1.6.1. Peygamber’e İtaat Allah’a İman Etmenin Sonucudur, Göstergesidir.	72
1.6.2. Peygamber’e İtaat Takvanın Bir Sonucudur.	75
1.6.3. Peygamber’e İtaat Rahmet ve Mağfirete Sebeptir.....	76
1.6.4. Peygamber’e İtaat Kişiyi Zarara Uğramaktan Muhafaza Eder.....	78
1.6.5. Peygamber’e İtaat Eden Kimse İçin Ödül ve Mükâfatlar Vardır.	80
1.7. Sünnette Peygamber’e İtaat ve Mahiyeti	82
II. BÖLÜM: GÜNÜMÜZ SÜNNET ANLAYIŞI	90
2.1. Sünnete Genel Bakış	90
2.1.1. Sünnet Kavramı	90
2.1.2. Hadis Kavramı	93
2.2. Sünnet ve Peygamber’e İtaat Arasındaki İlişki.....	94
2.3. Günümüz Sünnet Anlayışı.....	100
2.3.1. Sünneti Delil Kabul Edip, “Peygamber’e İtaat Vaciptir” Diyenler	102

2.3.2. Sünneti Delil Kabul Etmeyip “Kur’an Bize Yeter” Diyenler110

SONUÇ **131**

KAYNAKÇA **135**



KISALTMALAR

A.Ü.İ.F	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
a.s.	: Aleyhisselam
Bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
C.Ü.İ.F	: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
çev.	: Çeviren
D.Ü.İ.F.	: Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Hız.	: Hazreti
Haz.	: Hazırlayan
Krş.	: Karşılaştırınız
M. Ü. İ. F.	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
r.a.	: Radıyallahu anhu
s.	: Sayfa
S.D.Ü.İ.F.	: Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
TDK	: Türk Dil Kurumu
T.D.V.	: Türkiye Diyanet Vakfı
t.y.	: Tarih Yok
yay.	: Yayınları
y.y.	: Yeri Yok

ÖNSÖZ

Hamd Âlemlerin Rabbi olan Allah'a, sâlât ve selam kendisine elçi olarak seçtiği, insanlara örnek peygamberi Hz. Muhammed'e, ashabına ve tüm inananlara olsun.

“Kur’ân'da Peygamber’e İtaat Çerçevesinde Günümüz Sünnet Anlayışı” isimli çalışmamızda Peygamber’e itaati emreden âyetler çerçevesinde günümüz sünnet anlayışını ortaya koymaya gayret ettik. Peygamber’e itaat kavramının sünnet ile ilişkisini belirlemeye çalıştığımız tezimiz iki bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde çalışmanın amaç yöntem ve içeriğine kısaca değinip, kavram tahliline yer verilmiştir. İtaat kelimesinin tahlilinden hareketle, çalışmamızın ana konusunu oluşturan peygambere itaat meselesinin sağlıklı bir şekilde anlaşılması için, lügat ve ıstılah anlamlarını verip Kur’ân'da bahsi geçen itaat kavramının işaret ettiği anlamlar üzerinde durulmuştur. İtaat kavramının bütün cihetleriyle vuzuha kavuşması için bu konuda yazılan eserleri ve lügatleri temel alarak araştırmamız geniş bir yelpazede gerçekleştirilmiştir.

Çalışmamızın birinci bölümünde Kur’ân'da Peygamber’e itaat konusuna değinilmiştir. Vahyin ışığında Peygamber’e itaatin kapsamını, sınırlarını ve önemini başlıklar halinde sunulmuştur. Kur’ân-ı Kerim’de itaati emreden âyetlerin hangi konu ve kişiler çerçevesinde nâzil olduğunu tespit edilmiştir. Peygamber’e itaat konusunu Kur’ân âyetleri çerçevesinde incelemenin yanında sünnette Peygamber’e itaatin ne anlama geldiğini ve Peygamber’in hadislerinde bu meselenin nasıl ifade edildiğini aktarılmıştır.

Çalışmamızın son kısmını oluşturan ikinci bölüm günümüz sünnet anlayışı ekseninde üç kısma ayrılmıştır. Bölümün ilk başlığında sünnet ve hadis kavramları ele alınıp irdelenmiştir. Sünnetin konumu ve bağlayıcılığına temas edilen ikinci

başlıkta; sünnet ve Peygamber'e itaat arasındaki münasebete dikkat çekilmiştir. Ayrıca tarihi süreç içerisinde ve günümüzde oluşan sünnet yorumları ve anlayışları üzerinde durulmuştur. Son olarak ilk kısımda verdiğimiz bilgiler çerçevesinde sünnetin İslam'daki konumu ve sünnete uymanın gerekliliği konusunu izah ederek tezimiz tamamlanmıştır.

Bu konuyu seçmedeki amacımız; sünnet ile ilgili ortaya çıkan anlayış farklılıklarına ve Sünnet üzerindeki tartışmalara cevap aranırken sağlam bir zemin ve metot oluşturulmasına katkı sunmaktır. Çalışmamızda âyetleri önceleyerek Kur'ân-Sünnet münasebetinde vahyin konuyla doğrudan irtibatlı olduğunu göstermek amaçlanmıştır.

Merkeze Kur'ân-ı Kerim'i aldığımız için çalışmamızın ana bölümünü Kur'ân'da Peygamber'e itaati emreden âyetler oluşturmaktadır. Bunun yanında tezimizi desteklediğine inandığımız, konumuzla alakalı hadisleri bir başlıkta paylaşılmıştır. Sünnet konusunda oluşan anlayış farklılıklarını, görüş sahiplerini ve sundukları delillerini detaylı bir incelemeye tabi tutarak, sünnetin İslam'daki konumu üzerinden meseleyi izahı amaçlanmıştır.

Çalışmamda destek ve rehberliğini esirgemeyen kıymetli hocamız Prof. Dr. Yusuf IŞICIK'a ve çalışmam boyunca destekleri ile yanımda olan sevgili aileme şükranlarımı sunar, teşekkürü bir borç bilirim.

Ayşe Nüseybe AL

KONYA-2019

GİRİŞ

Kur'ân insanlara istikâmet yolunu gösteren, doğru ve yanlış ayırt edebilmeleri için gönderilmiş ilahi emirlerden oluşan hayat rehberidir. Allah'ın yasaları Kur'ân âyetlerinde açıkça yer almaktadır. İnsanların dünya ve ahiret mutluluğuna ulaşmaları Allah'ın emir ve yasaklarına uymaları ile mümkündür. İnsanın bu hedefe ulaşması ancak Kur'ân âyetlerini anlama çabasında olması ve Kur'ân'ı kendisine rehber edinmesi ile gerçekleşir.

İnsan ve tüm varlıklar varlığının tabii sonucu olarak itaat etmekle sorumludur. Kur'ân-ı Kerim itaat kavramı üzerinde çok durmuştur. İslam dininin temeli olan Allah'a itaat Kur'ân'da kendine en geniş yer bulan konulardandır. İslam teslimiyet dinidir. İtaat ise Allah'a teslimiyetin bir göstergesidir. Allah'a teslimiyette zorunlu bir boyun eğiş veya baskı yer almaz. İtaat kulluğun gereği olan gönüllü bir teslimiyeti ifade eder.

İnsanın kulluğunu anlama gayreti âyetlerde geçtiği üzere Allah'a ve Peygamber'e itaat etmekle kemâle erer ve insan mutluluğa ulaşır. İnsanın iman ve kulluğu, bireysel hayatı, ailevi ve sosyal ilişkileri, ancak itaat olgusunu hayatına aktarması ile sağlıklı bir şekilde gerçekleşir. İtaat hem sosyal düzenin hem manevi hayatımızdaki düzenin temelini oluşturur. İtaatin olmadığı yerde düzensizlik, karmaşa vardır. Allah'a kulluğun tam olarak yerine getirilebilmesi ve nihai mutluluğa erişilebilmesi için Kur'ân'da bahsi geçen itaat konusu iyi anlaşılmalıdır. Çalışmamızda Allah'a itaatin bütün boyutlarıyla anlaşılabilmesinin ana şartlarından olan Peygamber'e itaatin sınırlarını ve önemini ele aldık.

Kur'ân âyetlerinde Allah'a itaat Peygamber'e itaat ile birlikte zikredilmiştir. Allah'a itaatin yerine getirilmesi, O'nun emirlerinin açıklayıcısı olan peygambere itaat etmekle mümkün olur. Araştırmamızın konusu Kur'ân'da Peygamber'e itaat ekseninde günümüz sünnet anlayışıdır.

Bu çalışma itaat kavramını açıklayıp, sünnetin hayatımızdaki yerini belirlemede Kur'ân âyetlerine göre Peygamber'e itaatin mahiyetini izah etmeyi amaç edinmektedir. Günümüz anlayışında değişen sünnet algısına değinerek sünnet ve peygambere itaat arasındaki ilişkiyi değerlendirip bir perspektif sunmaktadır. Peygamber'e itaatin konumu ve sınırlarının tam anlaşılması; âyetlerdeki emrin doğru anlaşılmasıyla ve sünnet ile ilgili nasıl bir bakış açısına sahip olduğumuzla alakalıdır. Çağımızda Peygamber'in (a.s.) yaşamadığı gerçeği göz önünde bulundurularak O'na itaatin nasıl gerçekleşeceği konusu sünnet ile yakından ilişkilidir. Bu sebeple günümüz sünnet anlayışı Peygamber'e itaat konusunun çözümlenmesinde kilit noktada bulunmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim'de Allah'a itaat ile Peygamber'e itaat birlikte zikredilmiştir. Allah'a itaatin bir şartı ve göstergesi olarak elçisine itaat edilmesi emredilmiştir. Bir başka deyişle Peygamber'e itaat Allah'a itaatin gereğidir. Bu itaat tabî ki Allah'ın emir ve yasaklarının daha iyi anlaşılması ve uygulanması içindir. Peygamber de bizim gibi bir beşerdir ve onun beşer yönüyle alakalı bir durum söz konusu değildir. Ancak Allah'a kulluğun tam olması için göndermiş olduğu resullerinin yolundan gitmek ve onlara itaat etmek gerekir.

Peygamberimizin sözlerini, fiillerini, onaylarını, Kur'ân yorumunu ifade eden sünnetini dikkate almak ve sünnet-i seniyyeye uygun hareket etmek, tezimizde kastettiğimiz, peygambere itaatin özeti sayılabilir. Peygamber Efendimizin yaşadığı çağdan sonra yaşayanların O'nun sünnetine riâyet etmesi, rehberliğinin hala devam ettiğinin en güzel göstergesidir. Kur'ân'da Peygamber'e itaat âyetlerini Efendimizin sünnetine bağlılığın ne kadar gerekli olduğunu hatırlatmak için tekrar ele alma ihtiyacı hissettik. Böylece sünnet ve Peygamber'e itaat konusu arasındaki bağın daha iyi anlaşılacağı kanaatindeyiz.

Kur'ân-ı Kerim'de geniş yer bulan itaat konusunda pek çok makale ve tez çalışması bulunmaktadır. Çalışmamız Kur'ân'da Peygamber'e itaat ekseninde günümüz sünnet anlayışı olması hasebiyle Kur'ân'da itaat, Peygamber'e itaat, Sünnette Peygamber'e itaat başlığı altında yapılan çalışmalardan faydalandık. Bunun yanında kavramların izahı için çeşitli sözlüklerden, âyetlerin açıklaması için klasik ve modern dönem tefsir eserlerinden, konu ile alakalı müstakil eserlerden faydalanmak suretiyle çalışmamızı gerçekleştirdik.

1. İtaat Kelimesinin Tahlili ve Kur'ân'daki Kullanımı

İnsan her şeyi anlamlandırma ihtiyacı duyan bir varlıktır. Kavramlar ise insan zihninde varlıkları anlamlandırmamızı sağlayan ifadelerdir. Ve canlı varlıklar gibi zaman içerisinde değişikliğe uğrarlar. Kur'ân kavramlarının zaman içerisinde kazandığı yeni anlamlarını ve kullanımını terk edilmiş anlamlarını incelemek âyetleri doğru anlama açısından önem arz etmektedir. Biz de "itaat" kavramı üzerinde durarak taşıdığı anlamlara ulaşmaya çalışacağız. Böylece Kur'ân-ı Kerim'de Peygamber'e itaati emreden âyetleri ve konu ile ilgili hadisleri daha sağlıklı bir şekilde açıklamaya zemin hazırlamış olacağız.

Kelimelerde esas olan sözlük anlamlarıdır. İstilah anlamları sonradan kazanılan değişken, izafi manalardır. Işıcık'a göre ıstılahlar bir bakıma geniş insan kitlelerinin değil belirli bir ilim ve alanların, bu alanlara mensup insanların anlaşma vasıtalarıdır. İlimlerde ıstılahların önemi inkar edilemez. Zira zihinlerde belirli anlamları çağrıştıran ve yüklü anlamları taşıyan ifadelere büyük ihtiyaç vardır. Özellikle dini metinlerde bazı kelimelerin ilk anlamları ile çeşitli dönemlerde kazandığı farklı anlamları bilmeye ihtiyaç vardır.¹

¹ Işıcık, Yusuf, *Kur'ânı Anlamada Temel Bir Problem-Te'vil*, Esra yay., Konya, 1997, s. 21.

İtaat kelimesinin lügatte ve Kur'ân-ı Kerimde kullanıldığı farklı formları ele alıp kazandığı anlamlara dikkat çekeceğiz. Öncelikle lügat manası ardından ıstılah anlamları ve Kur'an'da âyetlerde geçtiği formları inceleyeceğiz.

2. Lügat Anlamı

İf'âl kalıbında masdar olan itaat; kabul etmek, boyun eğmek, emre uyup muhalefet etmemek, muvâfakat etmek, isteyerek yapmak, gönüllü olarak yapmak, hoşlanarak yapmak, yapmaya çalışmak, alışmak gibi manalara gelir.² Türkçede alınan emre uyma, söz dinleme, baş eğme, inkıyad anlamlarını taşır.³ Boyun eğme, söz dinleme, alınan emre göre davranma, meşru emir ve isteklere uyma anlamlarında da kullanılmıştır.⁴

“Gönüllü olarak kabul etmek, hoşlanarak yapmak, gönüllü olarak uymak, görüşüne katılma” anlamları bugünkü Türkçe sözlüklerde kullanılmamaktadır veya unutulmaya yüz tutmuştur. İtaat kavramında “gönüllülük” kavramı yok olmuş sadece “emre uymak” anlamı kalmıştır. İtaat sözcüğünün bugünkü anlamda kişinin “kabul etmesi, istemesi, sunulan görüşe kendi isteği ile uyması” söz konusudur ki bu da itaat sözcüğünün anlam daralması yanında anlam kayması yaşadığını da göstermektedir. Bu tür anlam daralması ve anlam kaymaları itaat kavramının gerek Kur'ân-ı

² el-Cevherî, İsmâil b. Hammâd, *Tâcü'l-Lüğa ve Sıhâhü'l-Arabiyye*, Dâru'l-Kütübi'l-Arabiyye, Kahire, t. y. c. III, s. 1255-1256; İsfahânî, er-Râgıp, *el-Müfredât li Elfâzi'l-Kur'an*, Dâru's-Şâmiyye, 2002, s. 529-530; İbn Esîr, Ebü's-Seadât Mecdüddîn Muhammed, *en-Nihâye*, Matbaatü'l-Hayriye, Kahire, 1322, c. II, s. 142; Polat, Selahattin, *Kur'an'ı Kerim Ansiklopedisi*, Aile ve Kültür Kitaplığı yay., İstanbul, 1988, c. II, s. 108.

³ Doğan, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Rehber yay., Ankara, 1990, s. 550; Develioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, 23. Baskı, Aydın Kitabevi, 2006, s. 467; Ayverdi, İhsan, *Büyük Misalli Türkçe Sözlük*, 2. Baskı, Kubbealtı Neşriyat, 2006, s. 1471; Ercan, Arif, *Büyük Arapça-Türkçe Lügât*, Yasin yay., İstanbul, 2004, c. I, s. 299; Komisyon, *Türkçe sözlük*, Türk Dil Kurumu yay., Ankara, 1998.

⁴ Mahir, Alper, Ömer, “İtaat”, *DİA*, TDV yay., İstanbul, 2001, c. 23, s. 444.

Kerim’de gerekse kullanıldığı Allah lafzı, peygamber kavramı ve diğer kullanım alanlarının da daha doğru ve özgün anlaşılmasının önüne geçmiştir.⁵

İtaat kelimesi “t-v –a” (ط-و-ع) kökünden gelmektedir. Sülasisi birinci baktan olup طاع fiilinden türemiştir. طاع fiili اطاع fiili ile aynı anlamdadır. Boyun eğme, bir şeyi zorlama olmadan isteyerek yapma anlamları taşır. Ancak اطاع⁶ muzarisi يطيع, meçhulü يطاع masdarı طوعا şeklindedir.⁷ طاع fiili lazım bir fiildir. Müteaddi kabul edenler de mevcuttur ancak çoğunluk harf-i cer ile müteaddilik kazandığı görüşündedir.⁸ Lazım fiil olarak kullanıldığında genellikle ج harfi cer’i ile müteaddi yapılmaktadır.⁹ Ragıp el-İsfahanî’ye göre لهطاع harfi cer’-i ile , اطاع harf’-i cersiz kullanılmaktadır.¹⁰

İtaat kelimesinin anlaşılması ve Kur’ân-ı Kerimde hangi manalara geldiğini görmek için طاع fiilinin farklı formlarda kazandığı anlamları inceleyeceğiz. Amacımız kelimeyi derinlemesine irdellemek değil, konunun sağlıklı şekilde anlaşılması için kavramın içeriğine ve taşıdığı manalara vâkıf olmaktır.

طاع fiilinin kullanımları aşağıdaki gibidir:

a) Boyun eğme

طاع fiilinin boyun eğme anlamı daha çok اطاع kalıbında kullanılmaktadır. “انقاد” boyun eğdi, tabi oldu” kelimesi ile eş anlamlıdır. طاع: Daha çok yeni sözlüklerdeki kullanımdır.

⁵ Akdemir, Furat, “Kur’an’da İtaat Kavramı ve Peygambere İtaatin Mahiyeti”, *Kelam Araştırmaları Dergisi*, 2003, sayı, XI-I, y. 2013, s. 429-430.

⁶ el-Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed, *Tehzîbü’l-Lüga*, Dâru’l-Mısriyye, 1964, c. III, s. 103-105; İbn Manzûr, Cemâlüddîn Ebû’l Fazl Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü’l-Arab*, Dâru’l-Kitabi’l-İlmiyye, Beyrut, 2009, c.VIII, s. 286; İbn Düreyd, Muhammed b. Hasan, *Cemherâtü’l-Lüga*, Dâru’l-İlmi li’l-Melâyîn, c. II, s. 1330; Mukâtil b. Süleyman, *el-Eşbâh ve’n-Nezâir fi’l-Kur’âni’l Kerim*, çev. M. Beşir Eryarsoy, İşaret yay., İstanbul, 2004, s. 139.

⁷ el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 529; Fîrûzâbâdî, Mecidüddîn Muhammed b. Ya’kub, *Kâmusu’l-Muhit*, Dâru’l-İlmi Cem’i, Beyrût, t.y., c. III, s. 108-109; İbn Manzûr, *Lisânü’l- ‘Arab*, c. VIII, s. 289.

⁸ el-Ezherî, *Tehzîbü’l-Lüga*, c. III, s. 105.

⁹ el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 529; el-Cevherî, *Tâcü’l-Lüga ve Sihâhü’l-Arabiyye*, c. III, s. 1255.

¹⁰ el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 310.

لهاطاع: çekinmemek, imtina etmemek, boyun eğmek, bir emir geldiğinde emre muvâfakat, itaat etmek demektir.¹¹

أطاع لهالمُرْتَع: Mera, bol ota sahip olduğu için çobana boyun eğdi. Hayvanları otlatmasına imkân verdi.¹² Ancak burada akıllı varlıklarda olduğu gibi iradi bir boyun eğmeden bahsedilemez. Zira meranın gayri akıl olduğu herkesçe bilinmektedir.

أطاع الشجر: Ağaç meyvesini verdi.¹³

أطاع التمر: Hurma meyvesini verdi.¹⁴

أطاع النبات: Bitki ot yiyen hayvana boyun eğdi.¹⁵

أطاع fiili bitki, hayvan, toprak gibi cansız varlıklar için “boyun eğme” anlamında kullanılmıştır.

b) İsteyerek yapmak, hoşlanmak:

Fiil **طوعا** kalıbında bu anlamı taşımaktadır. İstemek; irade sahibi varlıklara ait bir özellik olduğundan fiilde iradi bir gerçekleşme söz konusu olduğu anlaşılmaktadır.

فرس طوع العنان: “yumuşak başlı, idare edilmesi kolay at” anlamında kullanılmıştır.¹⁶

لنتفعنه طوعًا وكرهاً: İstesen de istemesen de onu yapacaksın.¹⁷

¹¹ Zebîdî, *Tâcu'l-Ârû's*, Dâru'l-Kitâbu'l-İlmiyye, Beyrût, 2007, c. 21-22, s. 253-354.

¹² İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, c. III, s. 287.

¹³ Fîrûzâbâdî, *Kâmusu'l-Muhit*, c. III, s. 108.

¹⁴ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, c. VIII, s. 220; el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 310, Fîrûzâbâdî, *Kâmusu'l-Muhit*, c. III, s. 108.

¹⁵ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, c. VIII, s. 112.

¹⁶ el-Ezherî, *Tehzîbü'l-Lüga*, c. III, s. 104-105.

طاعة de طوع gibidir. inkıyad, boyun eğmek demektir. Ancak طاعة daha çok emredileni yerine getirme, belirlenen bir şeyin peşinden gitme anlamındadır.¹⁸ Zıddı hoşlanmamak, istememek anlamındaki كرها kelimesidir.¹⁹ Âyette “İsteyerek veya istemeyerek gelin.”²⁰ şeklinde geçmektedir.

طاعة ile yakın manada kullanılan إجابة arasında fark vardır. Şöyle ki: itaat düşük seviyede olandan yüksek seviyede olana doğrudur. Olan bir meselede, gerçekleşen iradede mertebeler arası uyum vardır. İcabet böyle değildir. Çünkü icabette sonucundan dolayı, bir işe, yapılan duaya muvâfakat, uyum vardır. Üstten alt seviyeye muvâfakat vardır. Ali b. İsa'nın (r.a.) dediği gibi bu konuda şöyle denir: falan kimsenin yolu yollardan bu yol ise, meylettiği mezhep mezheplerden bu mezhep ise, söylediği söz böyle adlandırılır. Bu durumda icabet vardır.²¹

c) Gönüllü olarak uymak, Tabi olmak

تبع fiili ile aynı anlamdadır.

Bir kimsenin, bir kimseye uyması, onun peşinden gitmesi anlamlarındadır.

لِسَانَهُ لَا يَطُوعُهُ أَي لَا يُتَابِعُهُ: Dili ona itaat etmiyor, yani ona uymuyor.²²

d) Kabul etmek, Görüşüne Katılmak:

طواع kalıbında وافق anlamında, görüşüne katıldı kabul etti, muavâfakat etti anlamlarındadır.²³

¹⁷ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, c. VIII, s. 112.

¹⁸ el-İsfahanî, *el-Müfredât*, s. 529.

¹⁹ Zebîdî, *Tâcu'l-Ârû's*, c. 21-22, s. 253-354.

²⁰ طوع ve كرها fiillerinin Kur'an'daki kullanımı için bkz.; Âl-i İmrân 3/83; Tevbe 9/53; Ra'd:13/15; Fussilet 41/11.

²¹ Askerî, Ebû Hilal, *el-Fürûk fi'l-Lüga*, Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde, Beyrût, 1973, s. 217/218.

²² İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, c. X, s. 113.

²³ Fîrûzâbâdî, *Kâmusu'l-Muhit*, c. III, s. 62; el-Ezherî, *Tehzîbü'l-Lüga*, c. III, s. 104.

“Kadın kocasının görüşlerine katıldı.”²⁴

e) Kolaylaştırmak:

فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسَهُ قَتْلَ أَخِيهِ: Nefsi ona kardeşini öldürmede yardım etti, teşvik etti.

فَطَوَّعَ nefsi ona kolaylaştırdı, boyun eğdirdi, müsamaha gösterdi anlamlarındadır.²⁵

f) Nafile ibadet, gönülden iyilik, farz olmayanı üstlenme:

تَطَوَّعَ: Fiilin aslı zorlanarak taat demektir. Örfte ise farz olmayan, gönüllü yapılan ibadet demektir.²⁶ Mecbur olmadığı, emredilmediği halde iyilik yapmak anlamlarını taşır. Gönüllü olarak yapmak demektir.²⁷

*Kim isteyerek bir hayır yapmışsa o kendi nefsi için yapmıştır.*²⁸ *Her hayrın nafiləsi gönüllü olandır.*²⁹ âyetlerde de “*Kim gönülden iyilik yaparsa o iyilik kendinedir*” şeklinde kullanılmaktadır.³⁰

a. Güç Yetirmek:

استطاع kalıbındaki anlamıdır. İnsanlar için “güç yetirmek, takat” anlamlarını ifade eder. Genel bir takat, güç yetirme söz konusudur.³¹ Cansızlar-gayri âkiller için kullanılmaz.

²⁴ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, c. III, s. 154.

²⁵ el-Ezherî, *Tehzîbü'l-Lüga*, c. III, s. 105.

²⁶ el-İsfehânî, *el-Müfredâ*, s. 529.

²⁷ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, c. X, s. 113.

²⁸ el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 310; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, c. III, s. 256.

²⁹ Fîrûzâbâdî, *Kâmusu'l-Muhit*, c. III, s. 62; el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 310.

³⁰ Bakara 2/184; benzer örnekler için bkz. Tevbe 9/79.

³¹ Zebîdî, *Tâcu'l-Ârû's*, s. 252-253.

الحمل مطيق الحمله denilir, مستطيع denilemez.³² (Yüklü olan, hamile yükünü taşıyabilir.)

اسطاعة: Fiilin kendisiyle gerçekleştiği şeyin var olması demektir. عجز kelimesi اسطاعة fiilinin zıddıdır. Fakat güç yetirme anlamı قدرة kelimesinden daha dar bir anlamı kapsar. قدرة kelimesi genel olarak Allah için kullanılır.

Muhâkkik âlimlere göre bu kelime insanın yapmak istediği fiili kendisiyle gerçekleştirebileceği manaları kapsar. Bunun için dört unsur vardır. Faile ait bünye, yapılacak olan fiili tasavvur, fiilden etkilenmeye elverişli nesne, fiili gerçekleştirmeye yarayan bir alet. Bu dört şeye sahip olan fiili gerçekleştirmeye güç yetirebilir demektir.³³

“أَمْ لَهُمُ إِلَهَةٌ تَمْنَعُهُمْ مِنْ دُونِنَا لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَ أَنفُسِهِمْ وَلَا هُمْ مِنَّا يُصْحَبُونَ” “Yoksa bizim dışımızda onları koruyacak ilahları mı var? O ilah edindikleri nesnelere kendilerine bile yardım edemezler. Zaten onlar bizden de yardım görmezler.”³⁴

Bu âyette putların yardım edecek güçte olmadıkları vurgulanmaktadır.

Hac ile ilgili âyette³⁵ güç yetirme anlamındaki kelime dört unsurdan olan alet için kullanılmış yani kelime azık ve binek olduğuna işaret etmektedir.

اسطاعة fiilinin âyetlerde genellikle Allah’a karşı varlıkların güç yetirmesi, insanların bir fiili gerçekleştirmek için güç yetirmesi için kullanıldığı görülecektir.³⁶

³² Zebîdî, *Tâcu'l-‘Ârû’s*, s. 254.

³³ el-İsfehanî, *el-Müfredât*, s. 529-531.

³⁴ Enbiyâ 21/43.

³⁵ Âl-i İmrân 3/97.

³⁶ Bkz. Nisâ: 4/25, 98, 129; Mâide 5/112; Tevbe 9/42; Hûd 11/20; Kehf 18/67,101; Zâriyât 51/45.

استطاع fiili بطيع ve تطوع ile eş anlamlıdır.³⁷ استطاع fiili استطاع ile aynı anlamdadır. Bazen ت harfi ط harfine katılıp³⁸ استطاع olarak da kullanılır. ت harfinin düşürülmesi sarf açısından kolaylık olması içindir.³⁹

Kur’ân-ı Kerimdeki âyetler incelendiği zaman itaatle yakın anlamlı olarak kullanılan pek çok kelime tespit edilmiştir. Bu kelimeler ile itaat karşılaştırıldığında itaat hakkında daha sağlıklı bir sonuca varılacaktır.

İtaat kelimesi ile yakın anlamlı olarak “دين (din), إسلام (İslam), إيمان (iman), سميع (semi‘), بر (birr),” kavramları karşımıza çıkmaktadır. Din; ceza, mükâfat anlamları yanında itaat anlamını da içermektedir. İslam kavramının içerdiği “boyun eğme” anlamı aynı zamanda itaate ait bir manadır. Semi‘ kelimesi kabul etmek, boyun eğmek anlamlarıyla itaat ile eş bir anlamı barındırmaktadır. Birr kavramı itaat manasıyla birebir örtüşmektedir. Bu kavramlar Kur’ân’da incelendiği takdirde itaatın kime, nasıl, ne kadar olacağı, hangi anlamlarda kullanıldığı daha iyi anlaşılacaktır.⁴⁰

3. İstilah Anlamı

İtaat kelimesi genel olarak “Allah’ın emir ve yasaklarına boyun eğme, uyma, onları kabullenme” anlamında kullanılmaktadır. İtaat, kulun yaratıcı karşısındaki durumunu en güzel şekilde ifade eden kavramların başında gelmektedir.⁴¹

İtaat kelimesi fıkıh ilminde emirde vacip ya da mendup, nehiyde haram ya da mekruh farkı gözetmeden emredilene yapmak, nehyedilenden sakınmak⁴² anlamını ihtiva etmektedir. Bu tanımdan yola çıkarak itaat yalnızca Allah’a itaati değil

³⁷ Bkz. Mâide 5/30; Mü’min 40/18.

³⁸ Bkz. Kehf 18/97.

³⁹ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, c. VIII, s. 220; el-Ezherî, *Tehzîbü’l-Lüğa*, c. III, s. 104; el-İsfahanî, *el-Müfredât*, s. 310; el-Cevherî, *Tâcü’l-Lüğa*, c. III, s. 1255, 1256; Zebîdî, *Tâcü’l-Ârûs*, s. 254.

⁴⁰ Bkz. Baylav, Hüseyin, *İnanç Açısından İtaat*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya, 2004, s. 9-29.

⁴¹ Ece, Hüseyin, *İslamın Temel Kavramları*, 2. baskı, Beyân Yay., İstanbul, 2006, s. 320.

⁴² Tehânevî, Muhammed Ali el-Farukî, *Keşşâfu’l-İstulâhâti’l-Fünûn*, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrût, 2006, c. II, s. 184.

Peygamber'e itaati, ana-babaya, ülü'l-emre, aile reisine, komutana itaati de içerdığı belirtilebilir.

Terim anlamına bakıldığında itaatin zıddı isyan kelimesidir. Allah yarattığı her varlığın kendine isyan etmesini değil itaat etmesini diler.⁴³ Eğer insan ilah olarak Allah'a itaat etmez ise başka varlıklara itaat edecek, onlar önünde eğilip gerçek Rabbine isyana düşecektir.

Kelimelerin sözlük anlamlarını incelerken de ortaya çıktığı gibi itaat kavramı mutlak olarak kullanıldığı zaman genel bir anlam ifade etmektedir. Yani herhangi bir şeye itaat etmek gibi. Dolayısıyla itaat fiilinin kime yapılacağı, ona izafe edilecek varlıklarla daha da netleşecektir. "Allah'a itaat" ve "Peygamber'e İtaat" ifadelerinde itaat kavramı mutlaklıktan çıkarılıp kayıt altına alınmaktadır. Buna göre itaat kelimesi, Allah'a itaat söz konusu olduğu zaman iman etmek, ibadet etmek, tazimde bulunmak, teslim olmak, emir ve nehiyelerinde O'na boyun eğmek, Kitab'ı ile amel etmek gibi kavramlar anlaşılmaktadır. Peygambere itaat söz konusu olduğunda onun sünnetine ve tebliğ ettiği Kur'an'a uymak, ona her türlü sevgive saygıyı göstererek tazimde bulunmak anlamlarındadır. İdareciler söz konusu olduğu zaman amir-memur ilişkisi çerçevesinde karşılıklı hak ve sorumluluklar gözetilerek idarecilerin emir ve talimatlarına uymak, bağlılık ve saygıda kusur etmemek, karşılıklı haklara riâyet etmek gibi manalar ifade eder. Ana-Babaya itaat söz konusu olduğu zaman da örf ve adetler çerçevesinde onlara yapılacak her türlü iyi muameleyi ihtiva eder.⁴⁴

4. Kur'an'da İtaat Kavramı

Kur'an-ı Kerim'de itaat kavramı pek çok türeviyle zikredilmiştir. Kur'an'da konuların muhâtapların zihninde iyi bir zemine yerleşmesi için tekrar usûlü kullanılmıştır. İtaat konusu öneminden dolayı âyetlerde çokça geçmektedir. Bu başlıkta itaat konusunun geçtiği âyetleri, itaat kelimesinin kullanım şekilleri ve kazandığı anlamları vererek konu hakkında zihinlerde genel bir çerçevenin oluşmasını sağlamaya çalışacağız. Âyetlerde itaatin sınırları, kimlere itaatin

⁴³ Bkz. Türkoğlu, Alaattin, *Kur'an'ı Kerim'e göre Hz Muhammed'e İtaat*, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri), 2007, s. 18-20.

⁴⁴ Ağırman, Celal, *Sünnette İtaat*, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1995, s. 19.

emredildiği, itaatle ilgili olan durum ve konuları irdeleyeceğiz. Kur'ân'da itaat kelimesinin kullanım şekillerine göre tasnif edilmesi konunun netlik kazanması ve tekrarlardan kaçınılması hususunda önem arz etmektedir. Öncelikle itaat kelimesinin Kur'ân'da kullanıldığı formları ve geçtiği yerleri vereceğiz. Ardından itaatle ilgili âyetleri konularına göre vermek suretiyle tezimizin ikinci bölümünde ele alacağımız Peygamber'e itaat konusu ile ilgili âyetleri net olarak görme imkânına erişeceğiz. Böylece Kur'ân'da Peygamber'e itaat başlığı için ön hazırlık kısmı olan birinci bölümü tamamlamış olacağız.

Kur'ân-ı Kerim'de bizatihi “itaat” kelimesi yer almamaktadır. Ancak itaat kavramının türevleri pek çok kez tekrar edilmiştir.

İtaat kavramı Kur'ân-ı Kerim'de 129 yerde 15 farklı kalıpta kullanılmıştır. Bunlardan 42 tanesi استطاع fiilinin türevleri, 74 yerde أطاع kalıbında fiil olarak, 3 yerde طاعة kalıbında isim olarak 4 yerde طوعاً şeklinde mastar halde geçmektedir.⁴⁵ İtaat kelimesinin Kur'ânda kullanıldığı formları anlamları ile birlikte aşağıdaki gibi örneklendirerek ele inceleyelim.

a) طوعاً:

İsteyerek yapma, bağlılık gösterme anlamlarındadır. 4 yerde geçmektedir.⁴⁶ Mesela bu kullanımlardan birisi Âl-i İmrân sûresinde yer alan 83. âyettir.

“أَفَعَيِّرَ دِينَ اللَّهِ يَبْعُونَ وَلَهُ اسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ” “Göklerdeki ve yerdeki herkes ister istemez ona boyun eğmişken ve ona döndürülüp götürülecekken onlar Allah'ın dininden başkasını mı arıyorlar?”⁴⁷

⁴⁵ Abdülbâki, Muhammed Fuad, *Mu'cemü'l-Müfehres li-Elâfzi'l-Kur'ân'il-Kerim*, M.Ü.İ. F. yay., İstanbul, 1991, s. 429-431.

⁴⁶ Penrice, John, *Kur'an Sözlüğü*, çev. Ömer Aydın, İşâret yay., İstanbul, 2010, s. 18-20.

⁴⁷ Âl-i İmrân 3/83; Kelimenin diğer ayetlerde benzer kullanımı için bkz: Tevbe 9/53; Ra'd 13/15; Fussilet 43/11.

b) طاعة: itaat, bağlılık, inkiyad demektir. 3 yerde geçmektedir.⁴⁸

وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ فَإِذَا بَرَزُوا مِنْ عِنْدِكَ بَيَّتَ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ غَيْرَ الَّذِي تَقُولُ وَاللَّهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّنُونَ فَأَعْرَضَ عَنْهُمْ
 قَالُوا لَسَانًا طَاعَةٌ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ آلِهَةً حَسِبَ اللَّهُ الْقَائِلِينَ لِيَوْمِهِ هُنَالِكَ شُجُورًا
 “Sana "baş üstüne" derler. Fakat senin yanından çıktıklarında, içlerinden bir takımı, geceleyin; (senin gündüz) söylediklerinin aksini kurarlar. Allah onların geceleyin kurduklarını yazmaktadır. Sen onlara aldırma. Allah'a tevekkül et. Vekil olarak Allah yeter.”⁴⁹

c) طائع:

İsm-i faildir. İtaat eden, itaat ve bağlılık gösteren, isteyerek yapan anlamındadır. طائعون cemisi Fussilet Sûresinde طائعين şeklinde geçmektedir.

ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ
 “Sonra duman halinde bulunan göğe yöneldi; ona ve yeryüzüne, "İsteyerek veya istemeyerek gelin" dedi. İkisi de, "İsteyerek geldik" dediler.”⁵⁰

d) طَوَّعَتْ نَفْسَهُ:

Nefsini razı etme, nefesine uymak manasındadır. Yalnızca Mâide sûresinde, bir yerde geçmektedir.

فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ
 “Derken nefsi onu kardeşini öldürmeye itti de (nefsine uyararak) onu öldürdü ve böylece ziyan edenlerden oldu.”⁵¹

e) أطاع - يطيع - إطاعة:

Taat etmek, emre uyum sağlamak, bağlılık göstermek, muvâfakat etmek anlamlarındadır. Kelimenin türevleri pek çok âyette yer almaktadır.⁵²

⁴⁸ Bkz: Nisâ 4/81; Nûr 24/53; Muhammed 47/21.

⁴⁹ Nisâ 4/81.

⁵⁰ Fussilet 41/11.

⁵¹ Mâide 5/30.

f) **تَطَوَّعَ**: Teşvik etmek demektir. Bir yerde geçmektedir.⁵³

تَطَوَّعَ:

Fiil olarak nafil ibadet yapmak, gönülden koparak yapmak, hayır işlemek⁵⁴ demektir. Bakara sûresinde yer alan aşağıdaki âyet bu anlam için en güzel örneklerdendir.

إِنَّ الصَّفَاَ وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ النَّبِيَّتِ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ “Şüphesiz, Safa ile Merve Allah'ın (dininin) nişanelerindedir. Onun için her kim hac ve umre niyetiyle Kâ'be'yi ziyaret eder ve onları da tavaf ederse bunda bir günah yoktur. Her kim de gönlünden koparak bir hayır işlerse şüphesiz, Allah onu bilir, karşılığını verir.”⁵⁵

g) **المَطْوَعُ**:

İsm-i fâili cihad için yardımda bulunan, gönülden koparı veren, bağış yapan demektir. Bir yerde geçmektedir. Cemisi: **المَطْوَعُونَ**, **المَطْوَعِينَ** bir yerde geçmektedir. Bu kullanım aşağıda zikrettiğimiz Tevbe sûresindeki âyettir.

الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللَّهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ “Sadakalar hususunda gönüllü bağışta bulunan mü'minlerle,

⁵² Âl-i İmrân 3/32; Kelimenin aynı formda diğer ayetlerdeki kullanımı için krş. Âl-i İmrân 3/132; Nisâ 4/59; Mâide 5/92 (iki kere); Enfâl 8/1, 20, 46; Tâ-hâ 20/90; Nûr 24/54; Muhammed 47/33 (iki kere); Mücâdele 58/13; Tegâbün 64/12 (iki kere), 16;En'âm 6/116; Kelimenin aynı kullanımı için diğer ayetlerde bkz; Kehf 18/28; Furkân 25/52; Ankebût 29/8; Lokmân 31/15; Ahzâb 33/1, 48; Kalem 68/8; İnsân 76/24; Alak 96/19,Âl-i İmrân 3/168; Zuhruf 43/54; Tekvîr 81/21;En'âm 6/121; diğer ayetlerdeki kullanımı için bkz: Mü'minûn 23/34; Nisâ 4/34;Bakara 2/285; diğer ayetlerdeki kullanımı için bkz: Nisâ 4/46; Nisâ 4/80; Mâide 5/7; Nûr 24/47, 51; Ahzâb 33/66(iki kere), 67.

⁵³ Mâide 5/30.

⁵⁴ Çanga, Mahmut, *Kur'an-ı Kerim Lügati, İlavelerle Mu'cemu'l-Müfehres*, Timaş yay., İstanbul, 2004, s. 430.

⁵⁵ Bakara 2/158; Kelimenin aynı kalıpta diğer ayetlerde kullanımı için bkz: Bakara 2/184.

güçlerinin yettiğinden başkasını bulamayanları çekiştirip onlarla alay edenler var ya; işte Allah asıl onları maskaraya çevirmiştir. Onlar için elem dolu bir azap vardır.”⁵⁶

h) استطاع-يستطيع: Gücü yetmek, yapabilmek, edebilmek anlamlarındadır.⁵⁷

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ وَصَدٌّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِنْدَ اللَّهِ وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا يَزَالُونَ يَقَاتُونَكُمْ حَتَّى يَرُدُّوكُمْ عَن دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَن دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ “Sana haram ayda savaşmayı soruyorlar. De ki: "O ayda savaş büyük bir günahdır. Allah'ın yolundan alıkoymak, onu inkâr etmek, Mescid-i Haram'ın ziyaretine engel olmak ve halkını oradan çıkarmak Allah katında daha büyük günahdır. Zulüm ve baskı ise adam öldürmekten daha büyüktür. Onlar, güç yetirebilseler, sizi dininizden döndürünceye kadar sizinle savaşmaya devam ederler. Sizden kim dininden döner de kâfir olarak ölürse öylelerin bütün yapıştıkları dünyada da, ahirette de boşa gitmiştir. Bunlar cehennemliklerdir, orada sürekli kalacaklardır.”⁵⁸

i) استطاع: Tahfif için bu kalıpta gelmiştir. Aslı استطاع fiilidir.⁵⁹

وَإِنْ كَانَ كُفْرٌ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنِ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سَلْمًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُمْ بِآيَةٍ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدَى فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ “Eğer onların yüz çevirmeleri sana ağır geldiyse; bir delik açıp yerin dibine inerek yahut bir merdiven kurup göğe çıkarak onlara bir mucize getirmeye gücün yetiyorsa durma, yap! Eğer Allah dileseydi elbette onları hidayet üzere toplardı. O halde sakın cahillerden olma.”⁶⁰

⁵⁶ Tevbe 9/79.

⁵⁷ Hâsırizâde Muhammed Elif b. Ahmet, *en-Nûru'l-Furkân fî Şerhi Lügâti'l-Kur'ân*, Haz.: Koç, Mustafa; Tanrıverdi, Eyüp, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul, 2015, c. II, s. 42/51.

⁵⁸ Bakara 2/217; Kelimenin aynı kalıpta diğer ayetlerde kullanımı için bkz: Âl-i İmrân 3/97; Nisâ 4/25, 129; Mâide 5/112; Enfâl 8/60; Tevbe 9/42; Yûnus 10/38; Hûd 11/13, 88; İsrâ 17/64; Kehf 18/41, 67, 72, 75, 78, 82, 97; Furkân 25/19; Yâsîn 36/67; Zâriyât 51/45; Rahmân 55/33; Mücâdele 58/4; Tegâbün 64/16.

⁵⁹ Çanga, *Kur'an-ı Kerim Lügati*, s. 305-307.

⁶⁰ En'âm 6/35, Kelimenin aynı kalıpta diğer ayetlerde kullanımı için bkz: Kehf 18/97.

لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ أُحْصِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِي الْأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ (Sadakalar) kendilerini Allah yoluna adayan, yeryüzünde dolaşmaya güç yetiremeyen fakirler içindir. İffetlerinden dolayı (dilenmedikleri için), bilmeyen onları zengin sanır. Sen onları yüzlerinden tanırısın. İnsanlardan arsızca (bir şey) istemezler. Siz hayır olarak ne verirseniz, şüphesiz Allah onu bilir.”⁶¹

⁶¹ Bakara 2/273; Kelimenin aynı kalıpta kullanıldığı diğer ayetler için bkz: Nisâ 4/98; A'râf 7/192, 197; Hûd 11/20; Nahl 16/73; İsrâ 17/48; Kehf 18/101; Enbiyâ 21/40, 43; Furkân 25/9; Şuarâ 26/211; Yâsîn 36/50, 75; Kalem 68/42.

I. BÖLÜM: KUR'ÂN'DA PEYGAMBER'E İTAAT

1.1. Peygamber'e İtaatin Mahiyeti

Peygamberler Allah tarafından seçilen, Allah'ın emir ve yasaklarını, mesajlarını insanlara ulaştırmakla görevli,⁶² Allah'ın mesajları üzerinde hiçbir müdahale yetkisi olmayan, yani âyetlerde eksiltme ve çıkarma yapmadan yalnızca tebliğ ile görevli,⁶³ insanların içinden seçilmiş kimselerdir.⁶⁴ Peygamberler insanları Allah'a davet ederken insanlar üzerinde hiçbir baskı ve güç uygulamamış, onları iman etme konusunda zorlamamışlardır.⁶⁵

Nitekim Hz. Peygamber de insanları İslam'a davet ederken hiçbir zorlama yapmamış, yalnızca Allah'ın mesajını iletmiş, insanlar kendi istek ve iradeleri ile iman etmişlerdir. İman etmeyen müşrikler için de hiçbir zorlama olmamış, Mekke ve Medine'de onlarla olan münasebet aynı şekilde devam etmiştir. İman eden, Allah ve Resûlüne uyan, itaat edenler için Kur'an'da; rahmete erişecekleri,⁶⁶ doğru yolu bulmuş olacakları,⁶⁷ gerçek iman edenler oldukları,⁶⁸ altlarından ırmaklar akan cennetlere konulacakları⁶⁹ gibi müjdeli ifadeler kullanılmaktadır. Âyetlerden insanların Allah ve Resûlüne mecburiyet ve zorlama ile boyun eğmesi, itaat etmesi gibi bir durumun söz konusu olmadığı, böyle büyük mükâfatlar için kendi istek ve arzularıyla Allah ve Resûlüne itaat ettikleri sonucuna ulaşılacaktır. Kur'ân'ın ifadelerini ve İslam'ın ruhunu yansıtan yaklaşım budur.

Her şeyin yaratıcısı olan Allah insanlara emir ve yasaklar koymuş, onlara birtakım vaatlerde bulunmuştur.⁷⁰ Allah'ın insana teklifte bulunabileceğini kabul etmek, Allah'ın peygamber göndermesini ve elçisine itaati istemesini de kabul etmek

⁶² Nisâ 4/170; Ra'd 13/38; Hac 22/75; Zuhruf 43/45; Hadîd 57/25, 27.

⁶³ Âl-i İmrân 3/20; Mâide 5/92, 99; A'râf 7/68, 79, 93; Hûd 11/57; Ra'd 13/40; Nahl 16/35, 82; Ankebût 29/8; Ahkâf 46/23.

⁶⁴ Bakara 2/151; Âl-i İmrân 3/144; Mâide 5/18; En'âm 6/50; İsrâ 17/94; Enbiyâ 21/3; Furkân 25/7; Yâsîn 36/15.

⁶⁵ Bakara 2/256; En'âm 6/107; 16, Nahl 16/82.

⁶⁶ Tevbe 9/71.

⁶⁷ Nûr 24/54.

⁶⁸ Enfâl 8/1.

⁶⁹ Nisâ 4/13.

⁷⁰ Ahzâb 33/70-73.

anlamına gelir. Allah itaati isterken insanı dünya üzerinde özgür bırakmış, kendisine itaat edip etmeme hususunda özgür kıldığı gibi neye itaat edeceği hususunda da onu serbest kılmıştır. Bu durum da Allah ve Resûlüne itaatin insan için iradi bir durum olduğunun, din seçimi konusundada insanlar için bir zorlamanın olmadığını⁷¹ göstergesidir.

Âyetlerden ve tarihi süreçten de anlaşıldığı üzere peygamberlerin de insanlar gibi bir beşer olduğu,⁷² insanlar içinden seçilmiş elçiler⁷³ olduğu bilinmektedir. Bu yönüyle peygamberlere itaat kişilikleri değil kimlikleri sebebiyledir. Onlar tebliğ etmekle görevli iken insanlar da onların tebliğ ettikleri vahye itaatle görevlidirler. Vahiy, vahyin ulaştırıcısı ve açıklayıcı modeli olarak seçilmiş olan peygamberler tarafından bizatihi yaşamları ile gerçeklik kazanır. Bundan dolayı, âyetlerde Peygamber'e itaat Allah'a itaat ile beraber zikredilmiştir.

İtaat konusundaki âyetlerin incelenmesinden, bu görevin şuursuzca değil, Allah ve Resûlünün çağrısının iyi bir şekilde anlaşılması ile yerine getirilebileceği anlaşılmaktadır. Nitekim dört âyette itaat fiili "semi'na" (dinleyip kavradık) fiilinden sonra yer almıştır.⁷⁴ Buradan anlıyoruz ki itaat fiili anlayıp kavrama üzerine bina edildiği takdirde istenilen netice tam manasıyla hâsıl olabilir.⁷⁵

Mekkî âyetlerde itaat kelimesi yirmi beş yerde kullanılmıştır. Bununla birlikte Mekkî surelerde Hz. Peygamber'e itaati emreden âyetler yer almamakta kelime, diğer peygamberler için kullanılmaktadır. Ayrıca Mekkî âyetlerde Hz. Muhammed (a.s.) için Allah'tan başkasına itaat etmemesi emri yer almıştır. Böylece Mekkî

⁷¹ Bakara 2/256.

⁷² Fussilet 41/6; Kehf 18/110.

⁷³ Bakara 2/151; En'âm 6/50; Furkân 25/7.

⁷⁴ Bakara 2/285; Mâide 5/7; Nûr 24/51; Muhammed 47/46.

⁷⁵ Ayrıntılı bilgi için Bkz. Akdemir, Furat, "Kur'an'da İtaat Kavramı ve Peygambere İtaatin Mahiyeti", *Kelam Araştırmaları Dergisi*, y. 2003, s. 11:1.

âyetlerde Peygamber itaat edilen değil itaat etmemesi istenen konumda olduğu anlaşılmaktadır.⁷⁶

Mekkî âyetlerde itaat kelimesinin nesnesi olarak geçen unsurlar şunlardır: Kavimlerinden kendilerine itaat etmesini isteyen peygamberlerden, Hz. Nûh,⁷⁷ Hz. Hûd,⁷⁸ Hz. Salih,⁷⁹ Hz. Lût,⁸⁰ Hz. Şuayb,⁸¹ Hz. Harun,⁸² Hz. İsa,⁸³ yeryüzündekilerin çoğu,⁸⁴ Allah'ı anmaktan gafil olanlar,⁸⁵ kâfirler,⁸⁶ yalancılar,⁸⁷ günahkârlar ve nankör olanlar,⁸⁸ namazdan alıkoyan kimse,⁸⁹ Firavuna itaat eden kavmi⁹⁰ ve bazı durumlarda kişinin itaat etmesi emredilen ve itaati yasaklanan anne babası vb.⁹¹ Burada dikkat çeken Hz. Peygamber'in Allah'ı anmaktan gafil olan, namaz kılmaktan alıkoyan kimselere itaat etmemesi emredilerek, itaat fiilinin faili olarak zikredilmesidir. Nitekim Peygamber'e Furkân suresinde kâfirlere itaat etmemesi emredilmiştir.⁹²

Sadan'ın tespitine göre Medenî âyetlerde itaat kelimesi, 49 yerde fiil olarak, 3 yerde isim olarak geçmektedir. Fiiller içerisinde en çok, Mekkî âyetlerde sadece bir defa geçen, emri hazır çoğul sigası olan اطيعوا (itaat ediniz) ifadesi 19 kere geçmektedir. Bu kelimenin çok tekrarlanmış olması, Mekkî âyetlere göre Medenî âyetlerde 'itaat ediniz' buyruğunun muhataplara daha fazla yönlendirilmiş olmasıdır.

⁷⁶ Sadan, Hamza, *Mekkî ve Medenî Ayetlerin Semantik Çerçevesi, İtaat ve İttiba Kavramları Örneği*, Basılmamış Doktora Tezi, 2017, Kayseri, s. 46-64.

⁷⁷ Şuârâ 26/106-110.

⁷⁸ Nûh 71/2-4.

⁷⁹ Şuârâ 26/144-150.

⁸⁰ Şuârâ 26/161-163.

⁸¹ Şuârâ 26/177-179.

⁸² Tâ-hâ 20/90.

⁸³ Zuhruf 43/63.

⁸⁴ En'âm 6/116.

⁸⁵ Kehf 18/28.

⁸⁶ Furkân 25/52.

⁸⁷ Kalem 68/8.

⁸⁸ İnsân 76/24.

⁸⁹ Alak 96/9-10.

⁹⁰ Zuhruf 43/54.

⁹¹ Sadan, *Mekkî ve Medenî Ayetlerin Semantik Çerçevesi, İtaat ve İttiba Kavramları Örneği*, s. 46-64.

⁹² Furkân, 25/51-52.

Hız. Muhammed'in Mekke döneminde henüz emretme konumunda olmaması, bu durumun nedenlerinden olabilir. Çünkü itaat kelimesinde bir mertebe ve üst-alt ilişkisi vardır. Mekke döneminde Peygamberimiz muhâtaplarına karşı henüz üst konumda değildi. Tam tersi sürekli baskı ve işkenceye maruz kalıyor ve boykot ediliyordu. Bu nedenle Mekki âyetlerde diğer peygamberler için kullanılan اطيعوا ifadesi Hız. Peygamber için kullanılmamıştır.⁹³

Medenî âyetlerde Efendimiz hakkında "itaat edin" emir kalıbının kullanılması onun çevresindekilere göre üst bir makamda olduğunu, onun muhâtaplarına emretme konumuna geldiğini göstermektedir. İtaat edin emrinin sık sık zikredilmesi, Peygamber'e itaatin vurgulanmakta olduğuna, gerekliliğine ve O'na itaat etmenin önemine işaret etmektedir.

Peygamber'e itaati emreden âyetleri incelediğimiz zaman konu bakımından; Allah ve Resûl'üne itaati beraber emreden âyetler olduğu gibi, Resûl'e itaatin tek zikredildiği âyetlerde bulunmaktadır. Kimi âyetlerde itaat emrinin muhatabı inananlar için iman şartı,⁹⁴ mükâfat⁹⁵ olarak kullanılmışken, kimi âyetlerde iman ehli dışındaki diğer insanlar⁹⁶ hakkında Peygamber'e itaatin geçtiği görülür.

İtaat kelimesi fiil haliyle, emir kalıbında Allah ve Resûl'üne itaati emreden âyetler,⁹⁷ şart cümlesi olarak itaat fiilinin kullanıldığı âyetler,⁹⁸ olumlu ve olumsuz yapıda kullanılan âyetler şeklinde yer almaktadır.⁹⁹

⁹³ Sadan, *Mekki ve Medenî Ayetlerin Semantik Çerçevesi, İtaat ve İttiba Kavramları Örneği*, s. 66-67.

⁹⁴ Nisâ 4/46; Mâide 5/7; Enfâl 8/20; Nûr 24/46; Ahzâb 33/70; Muhammed 47/33.

⁹⁵ Nisâ 4/13, 69; Ahzâb 33/70.

⁹⁶ Nisâ 4/46; Nûr 24/47; Ahzâb 33/66.

⁹⁷ Âl-i İmrân 3/132; Nisâ 4/59; Enfâl 8/46.

⁹⁸ Nisâ 4/13, 65, 80; Nûr 24/52.

⁹⁹ Nûr 24/51; Furkân 25/52.

Peygamber'e (a.s.) itaat emrini doğru anlamak, Allah'ın emir ve yasaklarını doğru şekilde anlamak ve yerine getirmek demektir. Bunun için, Peygamber'e itaatin kapsamı ve sınırının tespit edilmesi önemlidir. Peygambere itaat bu çerçevede ele alındığı zaman Resûl'ün sünnetine itaat ve sünnetin önemi konusu zihinlerde netlik bulacak, bugün ortaya çıkan kafa karışıklıklarına cevap olacaktır.

1.2. Peygamber'e İtaatin Kapsamı

Peygamber'e itaat etmek ona uymak demektir. Onun tüm emir ve yasaklarına riâyet etmek, onun yolundan gitmek demektir. Bir kimse birisine itaat ettiğini söylediği zaman, onu her yönüyle takip ettiği, ona tabi olduğu anlamına gelir. Bunu bir ömür yapmaya karar verdiği zaman onun sınırlarını aşmamaya da karar vermiş, onun koyduğu yasaklara ve sınırlara da riâyet edecek demektir.

Âyetlerde Resûl'e itaatin hangi konularda emredildiğini bilmek, kişinin hayat içerisinde Peygamber'in sünnetine karşı tutum ve tavrını belirlemede kaynaklık edecektir. Ayrıca itaatin kimler hakkında emredildiği bilgisi de İslam dairesi içerisinde yaşama gayreti içinde olan kimse için kendi durumunu sorgulama imkânı sunacaktır.

Bu başlıkta itaati emreden âyetler hangi konuları içermekte ve âyetler kimlere hitâb etmektedir? sorularına cevap bularak peygambere itaatin kapsamını belirlemeye çalışacağız.

3. Peygamber'e İtaatin Ele Alındığı Konular

Esbâb-ınüzûl; âyetlerin bağlamına uygun anlaşılmasını sağlayan, âyet ve surelerin inmesine sebep olan olay ve kişileri belirten bilgilerdir.¹⁰⁰

¹⁰⁰ Bkz: Demirci, Muhsin, *Tefsir Usulü*, İfav yay., 13. Baskı, İstanbul, 2007, s. 231-234.

Nüzûl sebepleri, âyet ve sureler hakkında bize bilgi verir. Kur'ân'ın mesajı ile ilgili yanlış anlaşımaların oluşmasına engel olur.

Kur'ân-ı Kerim'de Peygamber'e itaat emrini içeren âyetlerin hangi konulardan bahsettiğini bilmek, âyetlerin sebab-i nüzûlüne vâkıf olmak, Peygamber'e itaat meselesinin önemini ve kapsamını anlamamıza ışık tutacaktır. Böylece pratik hayat içerisinde Peygamber'e itaat meselesini ve Peygamber'in sünnetini hayatımızın neresine oturtacağımız konusu zihnimizde netleşecektir.

Peygamber'e itaat meselesi âyetlerde kişinin bireysel hayatından toplumsal hayatına kadar pek çok konuyu içeren âyette geçmektedir. Âyetlerde çeşitli meselede Peygamber'e itaat emri zikredilmekle birlikte çalışmamızda Allah'a imanın bir gereği olarak Peygamber'e itaat emri, savaş hukuku, miras hukuku, sosyal hayat ile ilgili konular ile alakalı olarak nâzil olan âyetleri ele alarak itaat emrinin geçtiği hususları genel bir çerçevede ele aldık.

1.3.1. Allah'a İmanın Bir Gereği Olarak Peygamber'e İtaat Emrinin Geçtiği Âyetler

Âyetlerde Peygambere itaat emri zikredilirken özellikle Allah'a iman vurgusu pek çok yerde geçmektedir. İnananlardan imanın bir gereği ve sonucu olarak Peygamber'e itaat etmeleri istenmiştir. Peygamber'i kabul etmenin Allah'ı ilah olarak kabul etmek olduğu, imanın bir göstergesi olarak resûlüne itaatın gerekliliğine dikkat çekilmiştir. Allah'a iman konusunun işlendiği ayetlerde Peygamber'e itaat emrinin geçtiği görülmektedir.

Nitekim Âl-i İmrân sûresindeki “De ki: "Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Çünkü Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”¹⁰¹ âyeti nâzil olduğu zaman münâfiklardan Abdullah b. Übey: “Bakınız Muhammed kendine itaat ve ibadeti, Allah’a itaat ve ibadet gibi tutuyor ve bize Hristiyanların İsa’ya olan muhabbeti gibi kendisini sevmemizi emrediyor,” dedi.¹⁰² Bunun üzerine “*Allah ve Resûlüne itaat edin*”¹⁰³ âyeti nâzil oldu. Böylece peygamber’e itaatın vücupluğu kesinleşmiş, Peygamber’e itaat etmenin tevhid anlayışına aykırı olmadığı ortaya çıkmış oldu.

Muhabbet, nefsin bir şeyde gördüğü kemalden dolayı ona meyletmesi ve nefsi o kemale yaklaştıran eylemlere sevk etmesidir. Kul kemâlin ancak Allah’a ait olduğunu O’nun iradesiyle orda kaldığını, Allah’a döneceğini idrak ederse Allah yolundadır. Muhabbet bundan dolayı itaat iradesi olarak tefsir edilmiştir.¹⁰⁴ Kişi yüceliği dolayısı ile Allah’a duyduğu muhabbeti ancak O’na ibadet ederek ve emirlerini yerine getirerek gösterebilir. Peygamber’e itaat, Allah’ın emri ve O’na duyulan sevginin gereğidir. Âyetten sevginin göstergesinin kulun tüm emir ve yasaklarda, ibadetlerinde Resûlullah’a uyması onu taklit etmesi olduğu anlaşılmaktadır.

Allah’ın kulunu sevmesi kulun Allah’ı sevmesinden daha yüce bir durumdur. Sevilene itaat, sevginin göstergesidir. Allah bu âyette kulun rabbini sevmesi ile Rabbin kulunu sevmesi arasında bağ kurmuştur.¹⁰⁵

¹⁰¹ Âl-i İmrân 3/31.

¹⁰² Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur’an Dili*, Azim yay., İstanbul, t. y., c. II, s. 343.

¹⁰³ Âl-i İmrân 3/32.

¹⁰⁴ Ebu’s-suûd, *Ebu’s-suûd Tefsiri*, çev. Ali Aydın, Boğaziçi yay., İstanbul, 2006, c. II, s. 827.

¹⁰⁵ İbn Kayyım, *Bedâiu’t-Tefsir*, Der. es-Seyyid Muhammed Yusri, çev. Halil Aldemir, Mehmet Ali Kara, Polen yay., İstanbul, 2011, c.1, s. 442/443.

İtaat emrinin (fettebiûnî) cevabı ise Allah'ın kullarını sevmesidir (yuhbibkümullâh). Nitekim konuyla ilgili Âl-i İmrân suresi 32. âyette bu husus şöyle dile getirilmiştir.

قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ “De ki: "Allah'a ve Peygamber'e itaat edin. Eğer yüz çevirirlerse şüphe yok ki Allah kâfirleri sevmez.”¹⁰⁶

Allah ve Resûlü'ne itaat emrinin bildirildiği, hicretin 3. yılında nâzil olan âyetten genel olarak Allah ve Resûlü'ne itaat emrine uymayanların kâfirler olduğu anlaşılmaktadır.

Bu âyetin Yahudiler hakkında nâzil olduğu belirtilmiştir. Peygamberleri Yahudileri Allah'a ve peygamberine itaate çağırılmış, ancak onlar bir başka âyetin ifadesi ile “Biz Allah'ın oğulları ve dostlarıyız”¹⁰⁷ diyerek itaate karşı çıkmışlardır. Kureyşliler ise biz putlara “Allah'a yaklaştırdıkları için tapıyoruz.”¹⁰⁸ diyerek aynı tavrı sergilemiş, Hıristiyanlar da Hz. İsa'nın Allah'ın oğlu olduğunu iddia etmişlerdi.¹⁰⁹ Tüm bu gruplarda ortak olan husus Allah'ın yerine başka şeylere yönelmeleri, tevhid konusunda Allah'a ortaklar edinmeleridir.

Peygambere itaat tüm insanlığa gelmiş bir emirdir. Âyete konu olan Yahudi ve Hıristiyanlar gibi tüm milletlere peygamberler gönderilmiş ve onlara itaat edilmesi emredilmiştir. Yeryüzünde hiçbir ümmet yoktur ki elçi gönderilmesin ve elçilerine itaat edilmesini emredilmesin.¹¹⁰ Fakat tüm topluluklar içerisinde Allah'ın gönderdiği elçilerine uymayan, itaati inkâr eden insanlar çıkmıştır.

¹⁰⁶ Âl-i İmrân 3/32.

¹⁰⁷ Mâide 5/18.

¹⁰⁸ Zümer 39/3.

¹⁰⁹ Tevbe 9/30.

¹¹⁰ Nahl 16/36; Furkân 25/51.

Bu âyetlere göre Peygamber'e itaat Allah'a duyulan sevgiye bağlı kılınmıştır. Allah sevgisinin bir sonucu olarak muhataplardan Peygamber'e itaat etmeleri istenmiştir. Allah, bu âyetler ile bütün emir ve nehiylerde Resûlü'ne itaat etmeyi emretmektedir. Resûle tabi olmak, uymak da bu itaat emrine öncelikle girer. Emrolunan itaat, Peygamber'in şahsı itibariyle değil, Allah'ın elçisi olması itibariyledir. Hiç şüphe yok ki âyette zikredilen risâlet unvanı, itaatın muciplerinden ve sebeplerindedir.¹¹¹

Kur'ân'da Peygamber'e itaat emri, tevhid ilkesi bağlamında Allah'a inanma iddiasında bulunan kavimlere, imanın ve Allah sevgisinin bir gereği olarak gelmiştir. Ayetlerden anlaşıldığı üzere Peygamber'e itaat emri Allah'a iman konusunun geçtiği ayetlerde bir şart olarak zikredilmiştir.

1.3.2. Savaş ile Alakalı Konularda Peygamber'e İtaat Emrinin Geçtiği Âyetler

Kur'ân-ı Kerim'de savaş ve hükümleri hakkında pek çok âyet yer almaktadır.¹¹² Âyetlerde savaş ile alakalı çeşitli konular ele alınmış, Müslümanlar için savaşın gerçekleşme şartları belirtilmiştir. Savaş konusunun işlendiği âyetlerde Allah'a itaatve Peygamber'ine itaat meselesi de zikredilmiştir. Müslümanın hayatının her alanında Peygamber'in varlığına işaret eden âyetler Peygamber'e itaatın her konuda geçerli olduğunun bir göstergesi olarak savaş gibi önemli bir meselede de peygambere itaati öncelemiştir.

¹¹¹ Ebu's-suûd, *Ebu's-suûd Tefsiri*, c. II, s. 828-829.

¹¹² Bakara 2/ 177, 190, 216, 244; Âl-i İmrân 3/13, 111, 121, 155; Nisâ 4/71, 74, 76, 77, 90; Enfâl 8/11, 15-17, 45, 46; Nahl 16/81; Hac 22/ 39; Nur 24/53; Necm 27/33; Muhammed 47/4 vb.

Nitekim Âl-i İmrân suresinde Mü'minlerin Allah Resûlünün çağrısına uyduklarını bildiren âyetin¹¹³ sebab-i nüzulü Uhud savaşından sonra Hz. Peygamber'in (a.s.) savaşa katılan mü'minleri Ebû Süfyan ve arkadaşlarını takibe çağırması, Müslümanların da içlerinde bir tereddüt olmaksızın, yorgunluk ve moral bozukluğuna rağmen gönül rızaları ile hemen Peygamberin çağrısına uymalarıdır. Üstelik aralarında birbirlerini nöbetleşe taşıyan yaralı sahabiler de bulunmaktadır. Âyet-i kerimedeki icabet kelimesi, itaati ifade etmektedir.¹¹⁴ Âl-i İmrân suresindeki bu ayet bir savaş durumunda her şart ve koşulda Peygamber'e itaat, O'nun emir ve isteklerini harfiyen yerine getirme durumunu izah etmektedir.

Âyet Peygamber'e itaat konusunda Müslümanların şeksiz, şüphesiz, gönülden bir tabi olma durumlarının varlığını göstermektedir. Savaş konusunda, sahabilerin canları pahasına peygambere itaat emrini gönülden yerine getirdiklerine delildir. Savaş emri, insanın hem canı hem malını tehlikeye atması açısından Müslümanlığı sınama adına önemli bir durumdur. Bu sebeple savaş ile alakalı, savaşa katılmaya engeli olanlar ile engelsiz olarak savaşa katılmayanların durumunun ele alındığı âyetler ve ganimetle ilgili âyetlerde de Peygamber'e itaat emri geçmektedir. Yeri gelmişken konuyla alakalı âyetler de irdelenmelidir. Ganimetler ile alakalı Enfâl sûresindeki aşağıdaki ayette Peygamber'e itaat konusuna değinilmektedir.

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ فَأَتَقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ
 (Ey Muhammed!) Sana ganimetler hakkında soruyorlar. De ki: "Ganimetler Allah'a ve Resûlüne aittir. O halde, eğer mü'minler iseniz Allah'a karşı gelmekten sakının, aranızı düzeltin, Allah ve Resûlüne itaat edin."¹¹⁵

¹¹³ Âl-i İmrân 3/172.

¹¹⁴ Râzî, Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin, *Meîâtihu'l-Gayb*, çev. Suat Yıldırım, Akçağ yay., Ankara, 1988, c. 7, s. 75-78.

¹¹⁵ Enfâl 8/ 1.

Enfâl suresinde Peygamber'e itaat emrinin yer aldığı bu âyet, hicri 2. yılda Bedir savaşı sonrası ganimetlerin taksimi ile alakalı olarak nâzil olmuştur. Ganimetlerin paylaşımı konusunda bir tartışma çıkması üzerine bu âyet ile Müslümanların savaş kuralları ile ilgili kültürünün oluşması sağlanmış oldu. Kendi başlarına hak iddia eden, daha çok ganimet alması gerektiğini düşünen sahabilere önce komutanları Peygamber'e (a.s.) uymaları gerektiği öğretilmiş oldu. Bu âyet ile ganimetler konusunda Allah'ın ve Peygamber'in (a.s.) tek yetki sahibi olduğu bildirilmiş, onların taksimine rıza göstermek, onların vermediklerine göz dikmemek emredilmiştir. Burada Kur'ân, zihinleri Allah ve Resûl'üne mutlak itaat ve boyun eğmeye hazırlamak için, öncenu bu ganimetlerin Allah ve Resûl'üne ait olduğu bildirmiş, surenin 41. âyetine kadar ganimet konusu bir daha geçmemiştir.¹¹⁶

“...Resûl size neyi veriyse onu alın, sizi neden sakındırıyorsa artık ondan sakının ve Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah cezası pek şiddetli olandır.”¹¹⁷ âyeti fey-ganimet taksimi hakkındadır. Bu âyette, inananların fethedilen bölgelerde Peygamber'in ganimet taksimi hususundaki emrine itaat etmeleri istenmiştir.¹¹⁸ Âyette geçen “Resûl size ne veriyse onu alın ifadesi” Süddî'ye (ö.127/745) göre; feyden size nasıl bir taksimde bulundu ise ona razı olun, kabul edin, vermediklerini istemeyin, demektir. Mâverdi'ye (ö.450/1058) göre ise genel olarak emrettiklerini yerine getirin, demektir. Mâverdi emrin bütün emir ve yasakları kapsadığını söyler.¹¹⁹

Buna göre âyette geçen emir Hz. Peygamber'in her bir emir ve yasağını kapsamaktadır. Buna delil olarak hac mevsiminde ihrama girmiş oldukları halde giysilerini de giyen bir adamı görüp giysilerini çıkarmasını isteyen Abdullah b. Mes'ûd'dan bu konuda âyetten bir delil isteyen adama “Resul size neyi veriyse onu alın, sizi neden sakındırıyorsa artık ondan sakının” âyetini okuması aktarılmıştır.

¹¹⁶ Mevdûdî, Seyyid Ebû'l Âlâ, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, çev. Muhammed Han Kayani ve diğerleri, İnsan yay., İstanbul, 2006, c. II, s. 152.

¹¹⁷ Haşr 59/7.

¹¹⁸ Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l- Kur'an*, Hisar yay., İstanbul, 1996, c. VIII, s. 230.

¹¹⁹ Kurtûbî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kitabi'l-Arabiyye, Kâhire, 1967, c. XVII, s. 200-209.

Âyet ganimetler hakkında nâzil olsa bile emrin geçerliliği tüm konuları kapsamaktadır. Hz. Peygamber yalnızca inançta değil hayatın her alanında önder ve rehberdir. Bunun gereği olarak da Peygamber'den sâdır olan sünnete ittiba gerekmektedir.

Sünnetin dinde kaynak olamayacağını, sünnete itaatin emredilmediğini iddia edenler, bu âyetin ganimetlerin paylaşımı hususunda nâzil olduğunu bu nedenle peygambere genel bir itaatin çıkarılmayacağını, buradan hareketle sünnete itaat emredilmediğini ileri sürmektedirler. Bu yorumun anlamsızlığı aslında yine kendi ifadelerinde görülmektedir. Nitekim onlar da âyetlerin Peygamber'e itaati emrettiğini kabul etmektedirler. Öyleyse âyet, ganimetler ile alakalı olduğu için hükmünün de yalnızca o dönemdeki müslümanlar için geçerli olması gerekmez mi? Kur'ân'ın evrensel olduğunu ve peygambere itaati emrettiğini kabul eden bu grup, tüm âyetleri sadece konu ve kişi bağlamında tutar, genel hükmün çıkarılmasını kabul etmez ise âyetlerin ve geçerliliğinin evrenselliğinden nasıl bahsedebilirler? Onlar bu iddiaları ile kendi söylemlerinde tutarsızlık yaşamaktadırlar. Basit bir akıl yürütme faaliyeti ile bu durum apaçık anlaşılmaktadır.

Fetih suresinin 17. âyetinde savaşa katılmama mazereti bulunan mücahidlerden bahsedilmiş, Peygamber mü'minleri savaşa çağırdığı zaman, onların savaştan geri kalmasını haklı kılacak mazeretler beyan edilmiştir. Sadece üç durumda mü'minlerin savaşa katılmamaları kabul görmüştür. Bunun dışındaki savaştan geri kalma, Allah ve Resûlü'nün emrine karşı gelmek kabul edilmiştir.¹²⁰

Savaş çağrısında Peygamber'e itaat edenin mükâfatının cennet olduğu bildirilerek, savaşa katılmaya ve peygambere itaat emrine teşvik, katılmayanlara ceza olarak elem dolu bir azap uyarısı ile hatırlatma yer almaktadır. Savaşa katılmak peygambere itaatin bir göstergesidir. Zira Tevbe suresinde sırf Peygamber'e

¹²⁰ Mevdûdi, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, c. V, s. 417.

muhalefet etmek, onun elçiliğini kabul etmediğini göstermek için, ona itaat etmediğini savaşa katılmamakla ortaya koyan kimselerin durumu belirtilmiş,¹²¹ onlar için cehennem hatırlatması yapılmıştır. Bir sonraki âyette sırf Allah Resûlüne muhalefet için canları ve malları ile cihad etmekten kaçınanlar için cehennem ateşinin yakıcılığı hatırlatılmıştır.¹²² Dolayısıyla Peygamber'e itaat insanın hayatının her yönünü kapsayan, yerine getirildiği takdirde mükâfatları, itaatsizlik durumunda en ağır cezaları içeren bir meseledir.

1.3.3. Miras ile İlgili Konularda Peygamber'e İtaat Emrinin Geçtiği Âyetler

Kur'ân, insan hayatını her yönüyle aydınlatan ilahi bir rehberdir. Allah Teâlâ yaratıcı olarak kullarını herkesten daha iyi bilen ve tanıyandır. O gönderdiği elçiler rehberliğinde insanoğlunun hayatının her evresinde her yönüyle doğruyu bulmasını ve yapmasını istemiştir. Bu sebeple Allah'ın elçisine itaat eden kimse yanılığa düşmez, yanlış yapmaz. Allah Teâlâ'nın âyetlerde elçisine itaati emrettiği bir diğer konu da hayatımızın ailevi ve maddi yönüyle alakalı miras konusudur. Nisâ suresinde miras âyetlerinin hemen ardından, Allah ve Resûlüne itaat edilmesi halinde karşılaşılabilecek olan durum¹²³ ile isyan edilmesi halinde verilecek cezadan¹²⁴ bahsedilmektedir.

Allah'ın emrettiği şekilde miras taksimi yapan kişinin Allah ve Resûlüne itaat ettiği, isyan fiilinin ise miras taksiminde emirlere uymamaktan kaynaklandığı anlaşılacaktır. Bu durumda taksim hususunda itaat eden cennete, etmeyen cehenneme girecektir.¹²⁵ Nitekim İbn Abbas'ın önde gelen talebelerinden Mücâhid

¹²¹ Tevbe 9/118-120.

¹²² Tevbe 9/81.

¹²³ Nisâ 4/13.

¹²⁴ Nisâ 4/14.

¹²⁵ Kurtubî, *el-Câmi 'li- Ahkâmi'l-Kur'ân*, c. V, s. 45.

(ö.103/721): “Kim Allah ve Resûlüne itaat ederse...” âyetini açıklarken itaatten kasıt “Öncesinde zikredilen miras taksiminin yapılmasıdır.” demiştir.¹²⁶

Beyhâki (ö.458/1066), Ebû Hureyre’den rivayetle: Resûlullah: “Yüce Allahfarz kıldığı mirası yok sayan kişinin cennetteki alacağını yok saymıştır.” buyurmuştur.¹²⁷ hadisini aktararak Allah’ın emrini yok saymanın; vereceği ödülün mahrum olma sonucuna işaret etmiştir. Tüm bu bilgiler ışığında peygambere itaat; sonucunun mükâfat, itaatsizliğin sonucunun ceza olduğu açık olan bir emirdir.

Hayatta mutlak itaat yalnız Allah’adır ve rububiyet yalnız Allah’a aittir. Bunun göstergesinin O’nun koyduğu kurallara itaat olduğu açıktır. Başka bir şeye itaat onu ilah edinmek demektir. Ancak “Peygamber’e itaat emrinde Allah ile Peygamber’i eş konumda tutmak gibi bir durum söz konusu değildir. Resûle itaat ona verilen elçilik vasfı gereğidir. Âyette ele alınan miras konusunun ve paylaşırma meselesinin Allah ve Resûlüne itaat bağlamındaki hikmeti budur”, görüşü de mevcuttur.¹²⁸

Bir önceki konuda olduğu gibi “Kim Allah ve Resûlü’ne itaat ederse” ve “Kim Allah ve Resûlü’ne isyan ederse” ifadesinin miras ile ilgili âyetlerde zikredilmiş olması bu durumu yalnızca bu konuyla hususileştirmez. Aynı zamanda Allah ve Resûlü’nün tüm emir ve yasaklarına uymayı, onlara isyan etmemeyi de kapsar. Âyetteki “kim” ifadesi umumidir. Her ne kadar belli mükellefiyetlerden sonra gelse de umumi ifade tahsisi gerektirmez. Nitekim babanın çocuğunu herhangi bir iş hususunda azarlayıp ardından bana karşı gelme demesi, çocuğu kendisine tüm işlerde karşı gelmekten men etmesidir. İşte buradaki durum da böyledir.¹²⁹

¹²⁶ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, c. VII, s. 234.

¹²⁷ Suyûtî, Ebu’l- Fazl Celâlüddîn, *ed-Dürrü’l-Mensûr fi’t-Tefsir bi’l-Me’sûr*, El-Mektebetü’l-Caferîyye, Tahran, 1377, c. IV, s. 268-271.

¹²⁸ Kutub, Seyyid, *Fî Zülâli’l-Kur’ân*, Dâru’l-İhyâi’t-Turâsi’l-Arabiyye, Beyrût, 1967, c. III, s. 100.

¹²⁹ Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, c. 7, s. 415.

Âyette Allah ve Resûl'üne itaat ve masiyetten bahsedilmiştir. Onların emirlerine uymak ile bu emirlerin en büyüğü olan tevhidde onlara itaat, sonra da değişik dereceleri ile diğer emirlere itaat kastedilmiştir. İtaatsizlik ise hem yasak olan şirkten hem de farklı kategorideki masiyetten uzak durmayı ifade etmektedir. Âyet cennete girmeyi Allah'a ve Resûlü'ne itaate bağlamıştır.¹³⁰

Kısaca Nisâ suresinde Allah miras hükümlerini, miras ile ilgili taksim kurallarını belirtmiştir. Nisâ suresi 13 ila 14. Âyetler ile Allah'ın miras ile ilgili koyduğu hükümler bir karara ve sonuca bağlanmıştır. Allah'ın miras ile ilgili koyduğu hükümlere uymak, peygamberinin uygulamalarına riâyet, Allah ve Resûl'üne itaat, onlara uymamak Allah ve Resûl'üne itaatsizlik olarak sonuçlandırılmıştır. Âyette Allah'a itaat ile Peygamber'e itaat ard arda zikredilmesiyle, Allah'ın âyetlerinin açıklayıcısı ve uygulayıcısı olarak Hz.Peygamber'e itaatin aynı şey olduğu, birbirinden farklı şeyler olmadığı anlaşılmaktadır.

1.3.4. Sosyal Düzen ile Alakalı Konularda Peygamber'e İtaat Emrinin Geçtiği Âyetler

Kur'ân-ı Kerim insan için hayatının tüm safhaları ile alakalı bilgileri içeren bir kaynaktır. Kişinin bireysel hayatından, aile hayatına, Allah ile ilişkisinden sosyal ilişkilerine kadar pek çok konuda emir ve yasakları barındıran hayat rehberidir. İnsan aradığı her soruya Allah'ın kelâmından ve Resûlü'nün sünnetinden cevaplar bulabilir. Toplumsal hayat ve sosyal ilişkiler kişinin yaşamının en önemli parçasıdır. Bu konuda Kur'ân insanı cevapsız bırakmamıştır. Müslüman için en güzel rehber

¹³⁰ es-Sa'di, Ebû Abdurrahman, *Tefsîru's-Sa'di*, çev. M. Beşir Eryarsoy, Gurabâ yay., İstanbul, 2006, c. I, s. 454-455; es-Semerkindî, Ebû Leys Nasr b. Muhammed Ahmed b. İbrâhim, *Tefsîru's-Semerkindî*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2006, c. I, s. 16; Yıldırım, Celâl, *İlmin Işığında Kur'an Tefsiri*, Anadolu yay., İzmir, 1991, c. III, s. 1233-1238.

Hız. Peygamber'e bu konuda da itaat kişinin doğru bir toplumsal düzen kurmasını sosyal münasebetlerini Allah rızası doğrultusunda gerçekleştirmesini sağlayacaktır. Zira sosyal ilişkilerle alakalı pek çok konuda peygambere itaat, onun emir ve yasaklarına, verdiği hükümlere riayet emredilmiştir. Bu konuda Nisâ suresindeki aşağıdaki âyet toplumsal düzenin sağlanmasında Peygamber'e itaatini yerini göstermektedir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا “Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e itaat edin ve sizden olan ulu'l-emre (idarecilere) de. Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düştüğünüz takdirde, Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız, onu Allah ve Resûlüne arz edin. Bu, daha iyidir, sonuç bakımından da daha güzeldir.”¹³¹

Âyet Müslümanların Hz. Peygamber devrinde yaşıyor iken anlaşmazlığa düştükleri her konuda ona gitmelerini ve onun verdiği hükme rıza göstermeleri gerektiğini bildirmektedir.

Bu, bütün emir ve yasaklarda Allah ve Resûlüne itaat edin demektir ki bu da Kur'ân'a ve peygamberin sünnetine uymakla olur.¹³²

“O'na arz edin” (götürün, sorun) denilmesinde Allah'ın kitabına, yaşıyor iken Hz. Peygamber'e sormak, vefatından sonrada sünnetine müracaat etmekle olur.¹³³ Allah ve Resûlü'ne götürmek demek en iyisini Allah ve Resûlü bilir demektir. Resûle arz edin emri, Hz. Peygamber'in (a.s.) sünneti ile amel edip onun buyurduğu

¹³¹ Nisâ 4/59.

¹³² Taberi, *el-Câmiu'l-Beyân*, c. I, s. 372.

¹³³ Beyzâvî, Kadı Nâsîrüddîn Ebû Sâid Abdullah, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vîl*, çev. Abdülvehhab Öztürk, Kahraman yay., İstanbul, 2013, c. I, s. 539; Kurtubî, *el-Câmi'li Ahkâmi'l-Kur'ân*, c. 5, s. 296-298.

şeyi yerine getirmektir. Sünnete uygun davranmaya delildir.¹³⁴ Nitekim Hz. Peygamber; “Size neyi yasaklamışsam ondan kaçınmın, neyi emrettiysem gücünüzün yettiği kadarını yerine getirin.”¹³⁵ buyurmaktadır.

“Anlaşmazlığa düşerseniz: Allah’ın kitabına, Resûlün sünnetinin hükmüne başvurun” emri ile Allah’ın kitabı ve Resûl’ün sünnetine bağlı kalmak vurgulanmıştır. Bunun inananlar için daha hayırlı bir yol olduğu beyan edilmiştir.¹³⁶

Zemahşerî’ye (ö.538/1144) göre bu âyette mevzu edilen, idarecilerle ters düşülen konularda kitap ve sünnete başvurmaktır. Âyette idareciye adaletle hükmetmesi, sorun yaşanan konularda da kitap ve sünnete başvurmak emredilmiştir. Kitap ve sünnete başvurmanın inananlar için daha hayırlı olacağı bildirilmiştir. Yani kişilerin aklı ile çıkaracağı hükümden Kur’ân ve sünnetin hükmü daha hayırlı bulunmuştur.¹³⁷

Müslümanların her konuda kendisine uyacaklarına dair Hz. Peygamber’e verdikleri söz ile alakalı bir başka ayet şöyledir:

وَأَذْكُرُوا لِلَّهِ نِعْمَةً أَلَيْسَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ بِمِيثَاقِهِ الَّذِي وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ
 “Allah’ın üzerinizdeki nimetini ve ‘işittik, itaat ettik’ dediğinizde ona verdiğiniz ve sizi kendisiyle bağladığı sağlam sözü hatırlayın. Allah’a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah göğüslerin özünü (kalplerde olanı) hakkıyla bilendir.”¹³⁸

¹³⁴ Kurtubî, *el-Câmi’li- Ahkâmi’l-Kur’ân*, c. V, s. 298-300.

¹³⁵ Müslim, “Fedâil”, 30; Buhâri, “İ’tisam”, 2; Nesâi, “Hacc”, 1.

¹³⁶ Sâbûnî, Muhammet Ali, *Safvetü’l-Tefâsîr*, çev. Sadreddin Gümüş, Nedim Yılmaz, İz yay., İstanbul, 2003, c. I, s. 535.

¹³⁷ Zemahşerî, Ebu’l-Kasım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed, *el-Keşşâf an Hakâi’t-Tenzil*, Mektebü Ulbeykan, Riyad, 1998, c. II, s. 134.

¹³⁸ Mâide 5/7.

İnsanların Allah'ın yüklediği mükellefiyetlere boyun eğmelerinin bir sebebi de Allah'ın onları bağladığı ahittir. Bu âyetteki misak ise Allah Resûlünü iyi ve kötü durumlarda dinleyip ona itaat edeceklerini bildirdikleri durumdur.

Hiz. Peygamber, Akabe'de Ensar ile daha sonra Rıdvan Ağacı altında genel olarak Müslümanlarla bu ikisi dışında da muhtelif zamanlarda mü'minlerle biatlaşmıştır. Bu durum "Kim Peygamber'e itaat ederse, Muhakkak Allah'a itaat etmiştir." âyetindeki gibidir.

İtaatin konu edildiği bir başka âyet yasaklanan bazı şeyler hususundadır:

“وَاطِيعُوا اللَّهَ وَاطِيعُوا الرَّسُولَ وَاحْذَرُوا فَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّمَا عَلَي رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ” “Öyleyse Allah'a itaat edin, Peygamber'e itaat edin ve Allah'a karşı gelmekten sakının. Şâyet yüz çevirirseniz bilmiş olun ki elçimize düşen sadece apaçık tebliğdir.”¹³⁹

Bu âyet, öncesinde geçen içki ve kumar yasağı ile alakalı olarak nâzil olmuştur. Âyet, içki ve kumar konusunda kitapta ne emrediliyor, Peygamber ne buyuruyorsa yerine getirilmesi gerektiğini teyit etmektedir. Burada Allah ve peygambere itaat edin emrinden maksat; daha önce geçmiş bulunan içki ve kumardan uzaklaşmaya Allah ve Peygamber'in(a.s.) emri doğrultusunda hareket etmeye, onlara karşı gelmekten sakınmaya delalettir.¹⁴⁰ İnananlar için bu konuda Allah ve Resûlüne itaat emri tekrar edilerek emir ve yasaklara dikkat etmenin iman açısından önemi vurgulanmıştır.

İnsanlar arası hukuğun sağlanmasında Allah ve Resûlünün verdiği hükme uymak İslamın yaşandığı bir toplum düzeninin oluşması, huzur ve refahın

¹³⁹ Mâide 5/92.

¹⁴⁰ Razi, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. IX, s. 209-210.

sağlanması açısından önem arz etmektedir. Nûr suresin 42. âyet Peygamber'e itaatın sosyal münasebetleri sağlamadaki yerine örnektir. Münâfikların Hz. Peygamber karşısındaki tutum ve davranışları da itaat konusunda gündeme gelmiştir:

وَيَقُولُونَ آمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالرَّسُولِ وَأَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلَّى فَرِيقٌ مِنْهُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَمَا أُولَئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ
“(Münâfiklar), "Allah'a ve peygambere inandık ve itaat ettik" derler. Sonra da onların bir kısmı bunun ardından yüz çevirirler. Hâlbuki onlar inanmış değillerdir.”¹⁴¹

Bu âyet Bişr isimli bir münâfığın arazi yüzünden tartıştığı bir Yahudinin Hz. Muhammed'e gidelim teklifi karşısındaki tutumu ve aleyhine hüküm çıktığı için hoşnutsuzluk gösterip razı olmaması üzerine nâzil olmuştur. Bir başka rivayette Muğire'nin, Hz. Ali ile tarla hakkındaki bir tartışmasında Hz. Ali'nin Peygamber'i (a.s.) hakem kılma teklifine karşı hoşnutsuzluğu sebebiyle indiği aktarılmaktadır.¹⁴²

Âyet, imanın yalnızca sözde olmadığı yaşam ile fiil ile ispatlanması gerektiğini göstermektedir. Yani imanın göstergesi itaat olarak fiile yansmalıdır.

Nitekim münâfikların, yakini iman ve ihlâsları olmadan dilleriyle, iman ettik, itaat ettik demeleri ancak büyük bir yalandan ibaret sayılmıştır.¹⁴³

Münâfiklar anlaşmazlığa düştükleri hususlarda peygambere danıştıklarında verdikleri hükme gönül rızası ile boyun eğmezler. Hoşlarına gitmeyecek bir sonuç ve emir çıktığında hükümden kaçır, ancak istekleri doğrultusunda bir hüküm verildiğinde itaat ederler.¹⁴⁴

¹⁴¹ Nûr 24/47.

¹⁴² Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, c. XVII, s. 128; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzil*, c. III, s. 595.

¹⁴³ Kurtûbî, *el-Câmi'li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, c. XII, s. 452.

¹⁴⁴ Taberî, *el-Câmiu'l-Beyân*, c. VI, s. 155.

Toplumsal düzenin sağlanmasında Peygamber'e itaat emri inananlar içerisinde hususiyetle Peygamber hanımlarını önceleyen ayetlerde de geçmektedir. Peygamber eşlerinden de kendileri ile ilgili durumlarda Allah ve Resûlüne itaat etmeleri emredilmiştir.

وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا “Evlerinizde oturun. Önceki cahiliye dönemi kadınlarının açılıp saçıldığı gibi siz de açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin. Allah'a ve Resulüne itaat edin. Ey Peygamberin ev halkı! Allah sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.”¹⁴⁵

Peygamber hanımlarına hitaben inen âyette onlardan da Allah ve Resûlüne itaat etmeleri istenmiştir. Onların tesettürü hakkında nâzil olan bu âyet peygamber hanımlarının diğer hanımlardan daha farklı olduğunu beyan ettikten sonra, onlardan da bu konuda Allah ve Resûlüne itaat etmeleri istenmiştir. Âyette Allah ve Resûlüne itaatin zikredilmesi ile tesettür emrine riâyet etmelerinin bir itaat göstergesi olduğu belirtilmiş oldu.

Nitekim Allah Resûlünün hanımlarının bu âyet karşısında tutumu tam bir itaat ve teslimiyet örneğidir. Hz. Aişe bu âyeti okuyunca başörtüsü ıslanınca kadar ağlamıştır. Hz. Sevde'nin kendisine, niçin kız kardeşleri gibi hacca gitmeyip umre yapmadığı sorulunca daha önce hem haccettiği hem umre yaptığını fakat âyette Allah'ın ona evinde kalmasını emrettiğini söylemiştir.¹⁴⁶ Peygamber hanımlarının tavrının güzel bir itaat örneği olduğu aşikârdır.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا لِمُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَىٰ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُّبِينًا “Allah ve Resûlü bir iş hakkında hüküm verdikleri zaman, hiçbir

¹⁴⁵ Ahzâb 33/33.

¹⁴⁶ Kurtûbî, *el-Câmi 'li Ahkâmi'l-Kur'an*, c. XIV, s. 95-99.

mü'min erkek ve hiçbir mü'min kadın için kendiışleri konusunda tercih kullanma hakları yoktur. Kim Allah'a ve Resûlüne karşı gelirse şüphesiz ki o apaçık bir şekilde sapmıştır.”¹⁴⁷

Âyet Zeyneb bint Caşh'ın evliliği hakkında peygamberin verdiği hükümlerle alakalıdır. Bir başka rivayette de ahabtan bir genç kızı peygamberin sahabilerden birisiyle evlendirmek istemesi ile alakalı olduğu geçmektedir. Rivayete göre hanım sahabi Peygamber'in(a.s.) evlendirmek istediği kimseden tanımamakta ancak Peygamber'in emri üzerine o sahabiyle evlenerek nebiye itaat etmiştir.¹⁴⁸

Resûlullah ile özel bir görüşmeden önce sahabilere sadaka vermeleri emredilen âyette¹⁴⁹ de Allah ve Resulünün verdiği hükme riâyet edilmesi emredilmiştir.

Sadakanın miktarı için Hz. Ali'ye Efendimiz bir dinar demiş, Hz. Ali olmaz ağır gelir deyince Efendimizin yarım dinar olması önerisine, tekrar, ağır olur cevabı üzerine; sen ne dersin, ne olsun buyurmuşlar. Hz. Ali, bir arpa ağırlığında altın versinler cevabını vermiştir.¹⁵⁰ Peygamber Efendimiz sen de çok kıstın deyince bu âyetnâzil olmuştur. Hz. Ali bu olay üzerine ümmete sayemde kolaylık sağlandı demektedir.¹⁵¹

Âyetlerden anlaşılacağı üzere Müslümanın hayatının bireysel yönünden toplumsal yönüne, maddi hayatından manevi hayatına kadar pek çok konu âyetlerde geçmiş ve peygambere itaatın bir sonucu ve şartı olarak pratiğe aktarımı istenmiştir.

¹⁴⁷ Ahzâb 33/36.

¹⁴⁸ İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer, *Tefsîru'l-Kur'ân'il-Azîm*, Dâru Taybe, Beyrût, 2005, c. V, s. 492-495.

¹⁴⁹ “Başbaşa konuşmanızdan önce sadakalar vermektan çekindiniz mi? Bunu yapmadığınıza ve Allah da, sizi affettiğine göre artık namazı kılın, zekatı verin, Allah'a ve Resulüne itaat edin. Allah bütün yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.” (Mücâdele 58/13).

¹⁵⁰ Ahmed b. Hanbel, “*Müsned*”, I, 322.

¹⁵¹ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, c. V, s. 334-335; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. XXI, s. 384-385.

Şu ana kadar kizikrettiğimiz âyetlerde evlilikten, savaşa, peygamberle ilişkiden Allah inancına kadar çok boyutlu şekilde peygambere itaatin emredildiğini müşahede ettik. Öyleyse hayatının tüm safhalarında, bir konuda âyette geçen bir hüküm veya Peygamber'in bir emri olup olmadığının araştırılması Müslümanlık iddiasında bulunan kimse için elzemdir. Allah ve Resûlünden gelen bir emrin varlığına eriştikten sonra da pratiğe aktarmak müslüman için en önemli sorumluluktur. Bu bağlamda Peygamber'in sünnetine ittiba ve itaat gerekmektedir.

1.4. Peygamber'e İtaat Emrinin Muhâtapları

Allah ve Resûlüne itaati emreden âyetlerin kimler hakkında indiği, kimlere hitap ettiğini bilmek, Peygamber'e itaatin kapsamını bilmek açısından önem arz etmektedir. Söylenen söz ve sözün içeriği kadar sözün söylendiği muhâtap ve özellikleri de bağlamı belirleyen unsurdur. Sözün bağlamı, konudan ve hitap ettiği kitleden ayrı ele alınamaz. Bu sebeple Peygamber'e itaat emrinin kapsamını sağlıklı bir şekilde ele almak için peygambere itaati emreden âyetlerin muhâtaplarının bilinmesi gerekmektedir.

Bu âyetlerde Peygamber'e itaatin ne kadar geniş bir alanı kapsadığı ve peygamberin hayatın her alanına, her kesime hitabeden, toplumu ilgilendiren her türlü meselede kendisine başvurulmuş bir kimse olduğu görülmektedir.

Kur'an Peygamber'e itaat emrini, inananlar, kâfirler, Yahudiler, geçmiş kavimler, bedeviler ve Hz. Peygamberin eşlerine hitaben konu edinmiştir. Bu gruplara yönelik ilgili ayetleri ayrı başlıklarda şöyle incelemek mümkündür.

1.4.1. İnananlara Hitaben Nâzil Olan Âyetler

Peygamber'e itaat emrinin öncelikli muhâtabının inananlar olması kaçınılmazdır. Zira Allah'a iman ettiğini söyleyen kimse O'nun elçi olarak

gönderdiği kişileri kabul etmek, onlara da itaat etmek durumundadır. Allah'ın elçi olarak seçtiği kimseyi reddetmek Allah'ın emrini reddetmek olacaktır ki bu küfürdür. Küfre düşen bir kimsenin ise iman dairesi içerisinde kalması söz konusu değildir.

Resûle itaat etmenin gerekliliğine delil olarak âyetlerde Allah'a itaat edin emrinin hemen ardından Peygamber'e itaat emrinin gelmesi gösterilebilir. Âyetlerin pek çoğunda Allah ve Resûlüne itaat beraber zikredilmiştir. Çoğu âyette itaat emrinin "Ey İnananlar" hitâbı ile zikredilmesi açıkça inananlara ait bir sorumluluk olduğunu göstermektedir.

"Ey İnananlar" hitâbı ile başlayan Nisâ suresinde Müslümanlar için aralarında bir anlaşmazlık çıktığı zaman hüküm için meselenin Allah ve Resûlüne götürülmesini emreden âyette¹⁵² inananlara hitaben iman vasfının gereği olarak bütün emir ve yasaklarda Allah ve Resûlüne itaat emri gelmiştir.¹⁵³ Peygamber'in hükmüne başvurmanın onun vefatından sonra ise Kur'an ve sünnete başvurmakla mümkün olacağı apaçık ortadadır.

İnananlara hitaben inen bu âyetaynı zamanda Allah'tan başkasına itaatın mümkün olduğunu göstermektedir. Bu yönüyle ibadetten ayrılır. Çünkü ibadet sadece Allah için yapılır. İtaat ise emri verenin üst konumda olması yeterlidir. Âyetten de anlaşıldığı üzere Peygamber'e itaat Allah'a itaat gibidir. Zira peygambere de Allah'ın emriyle itaat edilmektedir.

Âyette dikkat çeken bir diğer husus ise sadece Peygamber'in hükmü ile hükmetmenin de yetmediğidir. Peygamber'in hükümlerini, gönül hoşnutluğu ve rızası ile kabul etmek, onlara boyun eğmek gerekir. Bu âyette geçen "Allah'a ve

¹⁵² Nisâ 4/59.

¹⁵³ Taberî, *el-Câmiu'l-Beyân*, c. I, s. 372.

ahiret gününe inanıyorsanız” ifadesi ile imanın bir sonucu olarak Peygamber’e itaat vurgulanmıştır.¹⁵⁴

Âyette geçen “Ey inananlar” hitabı ile Allah’a ve ahiret gününe iman pekiştirilmektedir. Aynı şekilde itaat kelimesinin iki kere Peygamber için kullanılması da ona olan itaatin pekiştirilmesi içindir. Dini insanlara tebliğ eden ve açıklayan peygamberdir. Peygamberler dini tebliğ etmede Allah tarafından korunmuşlar, masumdurlar. Bu sebeple dini konularda yapmış oldukları tebliğe uymak zorunludur. Peygamber’e itaat; sağlığında bizzat kendisine itaat, vefatından sonra ise kendisinden nakledilen sahih sünnete itaat şeklinde olur.¹⁵⁵

Örneğimizde “Ey İman edenler” hitabı geçmese bile Âl-i İmrân suresindeki daha önce paylaştığımız âyet sahabilerin hayatında Peygamber’e itaatin güzel örneklerindedir.¹⁵⁶

Âyette övülen itaat, Uhud savaşı ertesinde Peygamber’in (a.s.) “Kureyş’ in peşinden gidelim” teklifine gönülden rıza gösteren mü’minlerin itaatidir. Böylesi kritik bir anda bile düşman peşinden gitmekte olan Hz.Peygamber’e(a.s.) eşlik eden samimi ve müttaki Müslümanları kastedilmiştir.¹⁵⁷ Âyet Peygamber’e itaat konusunda Müslümanların şeksiz, şüphesiz, gönülden bir tabi olma durumlarının varlığını göstermektedir.

İnananlara hitap eden bir diğer itaat emri Enfâl suresi 20. âyetinde şöyle geçmektedir:

“يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَوَلَّوْا عَنَّهُ وَاتَّبِعُوا مَن سَمِعُوا”¹⁵⁸ “Ey iman edenler! Allah'a ve Resûlüne itaat edin ve (Kur'an'ı) dinlediğiniz halde ondan yüz çevirmeyin.”

¹⁵⁴ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, c. V, s. 280-281.

¹⁵⁵ Şimşek, Sait, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, Beyân yay., İstanbul, 2012, s. 524-528.

¹⁵⁶ Âl-i İmrân 3/172.

¹⁵⁷ Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, c. VII, s. 75-78; Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, c. I, s. 309.

¹⁵⁸ Enfâl 8/20.

Âyette zikredilen “Allah’ın elçisine itaat edin” emri hakkında İmam Matûridî(ö.333/944) iki yorumda bulunmaktadır. Buna göre, Allah’a itaatten maksat, O’nun emir ve nehiyelerine itaat, elçisine itaatten maksat, adap ve geleneklerde Peygamber’e uymak, ona itaat etmektir. İkinci olarak Allah’a itaat, O’nun davet edip teşvik ettiği mesajına uymak, elçisine itaat ise onun insanlara ilettikleri hususunda ona uymak, bu konuda ona itaat etmektir.¹⁵⁹

Allah, mü’min kullarına kendisine ve Peygamberi’ne itaat etmeyi, Allah ve Resûl’üne muhalefet etmemelerini emrediyor ve inkâr edenlere benzememelerini istiyor. Buna binaen âyette yüz çevirmeyin denilmiştir. Yani “taati, emrini yerine getirmeye devam ile yasaklarından sakınmayı bırakmayın” demektir. Âyet, inanan kimseler için Allah ve Resûl’ünün tek otorite olduğunun altını çizmekte, onların hükümlerine rıza göstermeyi, inandık dedikten sonra Allah’ın Kitabından yüz çevirmemeyi imanın bir gereği olarak vurgulamaktadır.

Allah Resûlünün emrine ve çağrısına itaati isteyen bir diğer âyet de surenin yirmi dördüncü âyetidir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ
 إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ“Ey iman edenler! Size hayat verecek şeylere sizi çağırdığı zaman, Allah'ın ve Resûlü'nün çağrısına uyun ve bilin ki, Allah kişi ile kalbi arasına girer. Yine bilin ki, onun huzurunda toplanacaksınız.”

¹⁵⁹ Matûridî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed, *Te'vilatu'l Kur'an*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût, 2005, c. VI. s. 169, 191, 237.

İnanan kimseler, Allah ve Resûlü'ne itaat konusunda “işittik ve itaat ettik” ifadelerinin geçtiği âyetlerde¹⁶⁰ belirtildiği gibi bir teslimiyete sahiptirler. Peygamber ne derse ona peygamberlik vasfı gereği itaat ederler.

Allah'ın elçilerine itaatin ne olduğunu tam kavramak için “işittik ve itaat ettik” ifadesinin doğru anlaşılması gerekir. İmam Matûridî, Bakara suresinde geçen bu ifadeye iki anlam yüklemektedir. Verdiği ilk anlam; mü'minlerin işittik ve itaat ettik sözü “Ey Peygamber senin sözünü ve çağrını işittik ve ona uymada sana itaat ettik” demektir. İkinci yüklediği anlam ise, “Kur'an'ı işittik ve onda olana itaat ettik” şeklindedir.¹⁶¹

Âyetteki “Size hayat verecek şey”den kastın; itaat ve cihada çağrılmak olduğu öne sürülmüştür. Mücâhid ise bundan maksadın Kur'an olduğunu savunmuş ve kurtuluş, takva ve hayatın Kur'an'da olduğunu belirtmiştir.¹⁶²

İnananların Peygamber'e itaat özelliklerine vurgu yapan bir diğer ayet de Tevbe sûresi 71. âyettir. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ
Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. İyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar. Namazı dosdoğru kılar, zekâtı verirler. Allah'a ve Resûlüne itaat ederler. İşte bunlara Allah merhamet edecektir. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”

¹⁶⁰ Bakara 2/285; Nisâ 4/46; Mâide 5/7; Nûr 24/51.

¹⁶¹ Matûridî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, c. II, s. 225.

¹⁶² İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, c. IV, s. 315.

İman eden erkek ve kadınların özelliklerinden bahseden bu âyette Peygamberine itaatin özel olarak zikredilmesi, kişinin iman iddiasında bulunduktan sonra Resûlün yolunu takip etmesi, onun emir ve yasaklarına riâyet etmesi, çağrısına tabi olmasının gerekliliğine bir delildir.

Nûr sûresi 51. âyeti de itaati, inananların özelliklerinden sayar:

إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

“Aralarında hüküm vermek için Allah'a (Kur'an'a) ve Resulüne davet edildiklerinde, mü'minlerin söyleyeceği söz ancak, "işittik ve iman ettik" demeleridir. İşte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.”

Mü'minler aralarında anlaşmazlık çıktığı zaman Allah Resûlüne başvurduklarında verilen hükmün lehlerine ve aleyhlerine olduğuna bakmadan “işittik ve itaat ettik” derler. İşte ancak bu tavrı sergileyenler için kurtuluş vardır. Münâfikların yemin etmesi onları kurtarmaz çünkü onların Peygamber'e itaatinin nasıl olduğu Allah tarafından bilinmektedir.¹⁶³ “İşittik ve itaat ettik” tavrı Mü'mindeki tam teslimiyeti, imanın hayata aktarılmış halini anlatır. Bu, gönül hoşnutluğu ile tereddütsüz bir itaatin fiile dökülmüş halidir.

Âyette iman edenlere düşenin normal şekilde itaat olduğu anlaşılmaktadır. Âyet ifadesinde “normal şekilde” den kasıt; doğal olarak, yemin etmeden, ant içmeden itaat etmektir. Yani “Allah'a ve Resûlünün getirdiği sünnete uyun onlar gibi olmayın, siz halktan gizleseniz de gizlinin de gizlisini bilen Allah her şeyden haberdardır.” manasındadır.¹⁶⁴ Yani itaat öyle içselleştirilmelidir ki hiçbir zorlamaya gerek kalmadan, tabii bir halde, emir duyulduğu anda itaat sâdir olmalıdır.

¹⁶³ Taberî, *el-Câmiu'l-Beyân*, c. VI, s. 156-157.

¹⁶⁴ İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, c. VII, s. 36.

Yine iman edenlere hitap eden Muhammed suresindeki âyette¹⁶⁵ de Allah ve Resûlü'ne itaat emrine uymamanın, amelleri boşa çıkaracak kadar önemli bir durum olduğu vurgulanmaktadır. Buna göre itaatın olmadığı yerde kişi iman iddiasında bulunamaz. İmanın bulunmadığı yerde de amel bir anlam ifade etmeyecektir.

“Amellerin boşa çıkması” ifadesi “müşriklerle beraber olmayın, ehl-i kitabın isyanı yüzünden amellerinizi boşa götürmeyin.” şeklinde yorumlandığı gibi “yaptıklarınızı başa kakmak ile peygambere eziyet etmeyin.” şeklinde de yorumlanmıştır.¹⁶⁶ Abdullah b. Ömer'e göre mü'minlerin amellerinin boşa gitmesi dinden çıkmalarıdır.¹⁶⁷ Nitekim amelleri boşa çıkarmak “dinden dönmek” olarak tefsir edilmiştir. Dinden dönmek amelleri boşa çıkaran en önemli nedendir.¹⁶⁸

Yine Nûr suresinde namaz ve zekât emrinin ardından Peygamber'e itaat emri gelmiştir.¹⁶⁹ Genellikle âyetlerde Peygamber'e itaat emri Allah'a itaat emrinden sonra geçmektedir. Peygamber'e itaat emrinin yalnız zikredildiği tek âyettir. Âyette inananlar hitabı geçmemekte ancak namaz ve zekât emrinden sonra itaatın zikredilmesinden, âyetin iman sahibi kişilere hitap ettiği anlaşılır. İbadet emri de tekid üzere tekrarlanmıştır.¹⁷⁰ Bu ayette, Peygamber'e itaatın rahmete mazhar olmaya sebep olduğuna işaret edilmektedir.

1.4.2. Kâfirlere Hitaben Nâzil Olan Âyetler

Kâfirler için ahirette yaşadıkları pişmanlığın temelinde Allah ve Resûlüne itaat etmemelerinin olduğunu anlatan Ahzâb suresindeki ayet Peygamber'e itaatın muhâtabı olduklarını göstermektedir.

¹⁶⁵ Muhammed 47/33.

¹⁶⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. XX, s. 121.

¹⁶⁷ Taberî, *el-Câmiu'l-Beyân*, c. VII, s. 446.

¹⁶⁸ İbn Kayyım, *Bedâiu't-Tefsir*, c. III, s. 665.

¹⁶⁹ Nûr 24/56.

¹⁷⁰ Kurtubî, *el-Câmi'li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, c. XII, s. 464.

يَوْمَ تَقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ يَقُولُونَ يَا لَيْتَنَا أَطَعْنَا اللَّهَ وَأَطَعْنَا الرَّسُولَ
 gün: “Eyvah bize! Keşke Allah’a itaat etseydik, Resule itaat etseydik!” derler.”¹⁷¹

Kişilerin Allah ve Resûlü’ne itaat etmediği için kıyamette karşılaşacakları durumu konu edinenâyetin, Allah’ı inkâr eden ve gerek O’nun gerekse Peygamberinin emirlerine itaat etmeyen kâfirler hakkında olduğu görülmektedir. İman etmeyenlerin, Allah resulsüne itaat etmeyenlerin akıbeti anlatılmıştır. İnkâr edenlerin Allah ve Resûlüne itaat etmemelerinin pişmanlığını ifade etmektedir.

Bu âyeti “O gün zalimler ellerini ısıtır, keşke ben de peygamberle beraber bir yol tutsaydım, keşke filancaı dost edinmeseydim. Gerçekten beni bana gelen zikirden saptırdı, der. Şeytan insanı yalnız bırakır.”¹⁷² âyeti ile beraber ele almak Peygamber’e itaat etmeyenlerin yaşadığı hüsrânı anlamamızı kolaylaştıracaktır. Âyetlerden anlaşıldığı üzere kâfirlerin Allah’a ve Resûlüne itaat etmiş olmayı dileyebilecekleri vurgulanmıştır. Allah ve Resûlü’ne itaat etmeyenler’e dair geri dönüşü olmayan günde yaşanan bu pişmanlık hâli, inanan kimseler için de önemli bir öğüt ve uyarıdır.¹⁷³

Peygamber’e itaat çağrısı ve emrinin insanlar içerisinde ayırım yapılmaksızın, inanmayan kimselere de yapıldığı ancak onların emre itaat etmemelerinin sonucunun büyük bir pişmanlık olduğu âyetlerden anlaşılmaktadır.

Peygamber’e itaat etmemek, onu Allah’ın elçisi olarak kabul etmemek küfürdür. Bunun sonu ise, acı bir azap, elem dolu bir pişmanlıktır.

1.4.3. Yahudilere Hitaben Nâzil Olan Âyetler

Allah ve Resûlüne duyulan sevgi gereği Peygamber’e itaat etmenin gerekliliğine işaret eden Âl-i İmrân suresinde yer alan daha önce zikrettiğimiz 31. âyette¹⁷⁴ geçen ittiba kavramı; uymak, tabi olmak, yolundan gitmek demektir. Peygamber’e itaat eden kimse ona uyar, onun yolundan gider, emir ve yasaklarına riâyet eder.

¹⁷¹ Ahzâb 33/66.

¹⁷² Furkân 25/27-29.

¹⁷³ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, c. VII, s. 560.

¹⁷⁴ Âl-i İmrân 3/31.

Âyet-i kerime Yahudiler hakkında nâzil olmuştur. Peygamber Yahudileri Allah'a ve Peygamber'ine itaate çağırması, ancak onlar âyetin ifadesi ile "Biz Allah'ın oğulları ve dostlarıyız"¹⁷⁵ diyerek itaate karşı çıkmışlardır.

Yahudiler için Hz. Muhammed'in peygamberliğine dair deliller bulunduğu göre, ona uymaları gerekmektedir. Ona uymamak Allah sevgilerinin yok olması demektir. Yahudiler Allah'ı sevdiklerini iddia ediyor, Allah'ın da kendilerini sevmelerini istiyorlar idi. O halde Resûl'e de itaat etmeleri, onu Peygamber olarak kabul etmeleri gerekteydi. Zira Resûle verilen mucizeler ona Peygamber olarak uymanın gerekliliğine bir delil olarak gerçekleşmiştir. Peygambere itaat zaten Allah'ı tazim ve itaatten başka bir şey değildir. Ve bu, onun Allah'ın elçisi olması sebebiyledir.¹⁷⁶

Yahudilere hitap eden bir diğer âyet aynı sûrenin 50. âyetidir. Bu âyette Hz. İsa'nın ağzından şöyle buyrulur:

وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَةِ وَلِأَجْلِ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي حَرَّمَ عَلَيْكُمْ وَجِئْتُكُمْ بِآيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

"Benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı olarak ve size haram kılınan bazı şeyleri helâl kılmak için gönderildim ve Rabbiniz tarafından size bir mucize de getirdim. Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin."¹⁷⁷

Âyet Yahudilerin durumundan bahsetmektedir. Onlara kendilerine gönderilen Tevrat'ı tasdik etmek üzere, peygamber olarak gönderilen Hz. İsa'nın kendisine itaat etmelerini istediği gibi, Hz. Peygamber'in de peygamber olarak gönderildiği hatırlatması yapılmaktadır. Âyete göre Hz. İsa kısaca size rabbinizden

¹⁷⁵ Mâide 5/18.

¹⁷⁶ Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, c. VI, s. 258-261.

¹⁷⁷ Âl-i İmrân 3/50.

peygamberliğimin doğruluğuna şahadet eden bir delil getirdim. Artık delile karşı çıkmak ve reddetmek hususunda Allah'tan korkun ve Allah'ın bana emri gereğince benim size verdiğim emir ve yasaklara uyun, demektir.¹⁷⁸ Âyet, Allah adına emrettiği şeylerde Peygamber'e itaat etmenin imanın bir gereği olduğunu vurgulamaktadır.¹⁷⁹

Bu âyetten sonraki âyette de itaat emri tekrar edilmektedir. Şöyle ki Münâfıklardan Abdullah b. Übey 31. âyet nâzil olunca Peygamber hakkından Hıristiyanların Hz. İsa'ya tapındıkları gibi Muhammed de kendisine tapınmamızı emrediyor." diyerek iftirada bulunmuş, bunun üzerine şu ayet nâzil olmuştur:

قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ "De ki: "Allah'a ve Peygamber'e itaat edin." Eğer yüz çevirirlerse şüphe yok ki Allah kâfirleri sevmez."¹⁸⁰

Âyet Yahudi ve Hıristiyanların önceki âyette geçen tavrına ithafen yüz çevirmenin apaçık küfür olduğunu ifade etmektedir. Münâfık birinin tavrına da açıkça bir meydan okuma vardır ki hiçbir şeyin Allah'a gizli kalmadığı aşikârdır.¹⁸¹ Hz. Peygamber'e itaat etmek, onu ilahlaştırıp Yahudi ve Hıristiyanların takındığı tavrı takınmak, onların yolundan gitmek demek değildir. Aksine Allah'ın emrettiğini yerine getirmek, O'nun yolundan gitmek, Allah'ı Rab olarak görüp her şeyin üstünde tutmanın sonucu olarak emirlerine uymak demektir.

Yahudilerin itaat edecekleri yerde isyan etmelerini kınayan bir diğer âyet de şöyledir:

¹⁷⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. VI, s. 332-336.

¹⁷⁹ Ebu's-suûd, *Ebu's-suûd Tefsiri*, c. II, s. 870.

¹⁸⁰ Âl-i İmrân 3/32.

¹⁸¹ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. VI, s. 330.

مِنَ الَّذِينَ هَادُوا يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَن مَّوَاضِعِهِ وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَاسْمَعُ غَيْرَ مُسْمِعٍ وَرَاعِنَا لَيًّا بِأَلْسِنَتِهِمْ وَطَعْنَا فِي الدِّينِ وَلَوْ أَنَّهُمْ قَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَاسْمَعُ وَانظُرْنَا لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَأَقْوَمَ وَلَكِنْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا “Yahudilerden öyleleri var ki, (kelimeleri yerlerinden kaydırıp) tahrif ederek onları anlamlarından uzaklaştırırlar. Dillerini eğip bükerek ve dine saldırarak "İşittik, karşı geldik", "İşit, işitmez olası!" "Râ'inâ" derler. Hâlbuki onlar, "İşittik ve itaat ettik; dinle ve bize bak" deselerdi bu kendileri için daha hayırlı olurdu. Fakat Allah, küfürleri yüzünden kendilerini lânetlemiştir. Bu yüzden pek az iman ederler.”¹⁸²

Âyette Yahudilerin Allah'ın dinine rıza göstermeyip peygamberini kabullenmeyişleri sebebiyle takındıkları tavır anlatılmaktadır. Sözcüklerle oynayıp Allah'ın dinini hafife almaya çalışmaları, Allah'ın Peygamberi ile alay etmeye çalışmaları onların samimi olmadıklarının en açık göstergesidir. Dillerini eğip bükerek Allah'ı ve Resûlünü kandıracaklarını ümit etseler de her şeyi en iyi bilen Allah onların durumunu kullandıkları kelimeler üzerinden yüzlerine vurmaktadır. Oysa onlar, iman etmemekte ısrar etmeyip işittik ve itaat ettik deselerdi Allah'ın rahmet ve mağfiretine ulaşacaklardı.

Nitekim teslimiyetsiz bir tavırla dillerinden dökülen sözcükler onları tanımlayan, durumlarını ortaya koyan bir gösterge olmuş ve Allah “Ey iman edenler! "Râinâ" (bizi gözet) demeyin, "unzurnâ" (bize bak) deyin ve dinleyin. Kâfirler için acıklı bir azap vardır.”¹⁸³ âyeti ile inananları söylemlerinde bile onlara benzememeleri konusunda uyarmıştır.

1.4.4. Geçmiş Kavimlere Hitaben Nâzil Olan Âyetler

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا "O halde Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin!"¹⁸⁴

Allah Teâlâ Şuârâ suresinde 104-110. âyeti kerimelerde Nûh (a.s.) ve kavmi arasında geçen olayları beyan etmiştir. Nûh (a.s.) Yeryüzünde inkârcıların ilk ortaya çıktığı zamanda peygamberlik yapmıştır. Kavmini 950 sene Allah'a ve kendisine itaate etmeye davet etmiş onlar da inkârda ısrarcı davranmışlardır. Âyetlerde

¹⁸² Nisâ 4/46.

¹⁸³ Bakara 2/104.

¹⁸⁴ Şuârâ 26/108, 110.

kendisinin nasıl bir elçi olduğunu açıklamış, kendisine itaat edilmesi, Allah'a iman etmeleri karşılığında onlardan hiçbir ücret talep etmediğini bildirerek, peygamberlerin itaati bir kazanç, dünyalık için istemediklerini açıklamıştır.¹⁸⁵ Nûh'un kavminden Allah'tan korkmalarını ve kendisine itaat etmelerini istemesi Kur'an'da iki defa geçmektedir. Bu da gösteriyor ki Nûh'un (a.s.) bu ifadelerle insanları Allah'a itaate çağırması, Allah'ın onu gönderdiği ve ona emanet ettiği şeyde doğruluğunun, samimiyetinin ve güvenilirliğinin delilidir.¹⁸⁶

Bu âyet, Peygamberlerin itaati insanların kendi içlerinde düşündükleri gibi bir kazanç sebebi, makam için bir güç göstergesi olarak görmediklerinin yalnızca Allah'ın emri olduğu için kendilerine itaat edilmesini istediklerinin bir delilidir.

Nûh'un(a.s.) kavmini itaat konusunda uyardığı bir başka âyette Nûh suresinde geçmektedir.

"Allah'a ibadet edin. Ona karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin ki sizin günahlarınızı bağışlasın ve sizi belli bir vakte kadar ertelesin. Şüphesiz, Allah'ın belirlediği vakit gelince ertelenmez. Keşke bilseydiniz."¹⁸⁷ âyetinde Nûh'un(a.s.) kavmini peygamber olarak uyarması ve onları kendisine itaate çağırması konu edilmiştir.¹⁸⁸

Nûh(a.s.) kavminden tufan gibi can yakıcı bir azap gelmeden Allah'ın emrine uyup Peygamberine itaat etmelerinin istenmesi mü'minler için bir nasihattir.¹⁸⁹ Peygamber'e Allah'ın elçisi olduğu için itaat edilmesinin istenmesidir.¹⁹⁰

¹⁸⁵ Taberî, *el-Câmiu'l-Beyân*, c. VI, s. 229-230.

¹⁸⁶ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, c. VII, s. 138-139.

¹⁸⁷ Nûh 71/3.

¹⁸⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. XXII, s. 143-144.

¹⁸⁹ Taberî, *el-Câmiu'l-Beyân*, c. VIII, s. 434.

¹⁹⁰ Kurtubî, *el-Câmi'li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, c. VIII, s. 43.

Geçmiş milletlere yönelik peygambere itaat emri Şuârâ sûresinde Nûh Peygamberden sonra sırasıyla Hûd, Sâlih, Lût ve Şuayb peygamber için de tekrar edilmiştir.¹⁹¹

Âyetlerde geçen bütün kavimlerin ortak yönü peygambere itaat konusunda ortak tavrı sergilemeleri, iman etmeyip Allah'ın elçi olarak seçtiği peygamberlerine itaat etmemeleridir. Peygamberlerin ise âyette geçen ifadelerden anlaşılacağı üzere Allah'ın elçisi olmayı en büyük kazanç ve rütbe saydıkları, bu görevi başka hiçbir kazanç ve makam için yapmadıkları, kendi nefisleri için bizzat kendilerine karşı bir itaat emri içinde olmadıkları, Allah onları görevlendirdiği için kendilerine itaat edilmesini istedikleri açıkça görülmektedir. Yani Peygamber'e itaatte sünnet karşıtlarının ifade ettiği gibi tevhid esasına aykırı, Allah ile Peygamber'i eş konumda tutucu, Peygamber'e elçilikten başka bir konum atfedici hiçbir durum söz konusu değildir. Aksine Peygamber'e itaat Allah'ı Rab ve ilah olarak görmenin en önemli göstergelerindendir.

1.4.5. Münâfıklara Hitaben Nâzil Olan Âyetler

Münâfıklara Peygamber'e itaatin emredildiği âyetlerden biri savaşa çağırılma hususunda Peygamber'e itaati emreden Nûr sûresi 53. âyetidir.¹⁹² Bu ayette Peygamber'in emri karşısında münâfıkların tavrı ortaya konmaktadır. Münâfıklar Allah ve Resûlünün hükmüne muhalif idiler. Allah onların sözlerindeki yalanı biliyordu. Cihada çağrıldıkları zaman emri yerine getireceklerini iddia etmişler, üstelik bu konuda yemin de etmişlerdir. Fakat Allah onların itaat konusundaki yalanlarını, Allah ve Resûlüne itaat konusunda ve emrettikleri işler hususundaki

¹⁹¹ Kavimler hakkında bilgi için bkz.: Şuârâ 26/126-131; 141-158; 160-174;175-190.

¹⁹² Nûr 24/53.

muhalefetlerini bildirmektedir.¹⁹³ Âyetteki “Size düşen güzel bir itaattir”den maksat, Peygamber’e emirlerinde muhalif olmadan ve yalan yere yemin etmeden itaat etmek demektir. Allah ve Resûlü’ne itaat edin emri ile Allah’ın kitabına tabi olma, Resûlünün sünnetine uyma kastedilmektedir.¹⁹⁴

Peygamber’e itaat konusunda münâfıkların takındığı ikiyüzlü tavrı anlatan Nûr suresi 47. Âyetinde¹⁹⁵ münâfıklardan Bişr hakkında nâzil olduğu rivayetlerde zikredilmektedir. Bişr arazi yüzünden tartıştığı bir Yahudinin “Muhammed’e (a.s.) gidelim” teklifinden memnun olmayıp, Hz. Peygamber’in verdiği karar karşısında hoşnutsuz olması üzerine bu âyet nâzil olmuştur.¹⁹⁶

Münâfıklar Allah ve Resûlünün emirlerine iman ve itaat ettik derler. Ardından bir grup yüz çevirir ve uzaklaşır. Böylece onların sözleri davranışlarına uymaz. Yapmayacakları şeyleri söylerler. Onlar anlaşmazlığa düştükleri hususlarda peygambere danıştıklarında verdikleri hükme gönül rızası ile boyun eğmezler. Hoşlarına gitmeyecek bir sonuç ve emir çıktığında hükümden kaçır, Ancak istekleri doğrultusunda bir hüküm verildiğinde itaat ederler.¹⁹⁷

Âyet imanın yalnızca sözde olmadığı yaşam ile fiil ile ispatlanması gerektiğini göstermektedir.¹⁹⁸

Onlar kendilerinden Peygamber’e itaat istendiğinde büyüklenirler ve âyette ifade edildiği gibi peygamberden adam akıllı ayrılır saparlar.¹⁹⁹ Eğer hak onlardan yana olursa koşu koşu gelir, hoşnut olmayacakları bir hüküm çıkarsa, itiraz ederek

¹⁹³ Taberî, *el-Câmiu’l-Beyân*, c. VI, s. 164.

¹⁹⁴ İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-Azîm*, c. VII, s. 37.

¹⁹⁵ Nûr 24/47.

¹⁹⁶ Âyetin sebab-i nüzûlüne dair farklı rivayetler yukarıda zikredildi.

¹⁹⁷ Taberî, *el-Câmiu’l-Beyân*, c. VI, s. 155.

¹⁹⁸ Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, c. XVII, s. 128; Beyzâvî, *Envâru’t-Tenzîl*, c. III, s. 595.

¹⁹⁹ Nisâ 4/61.

peygamberden başka bir hakem ararlar. Taki onların istediği sonuç çıksın. Önceki itaatleri iman ettiklerinden değil arzularına muvafık olduğu içindir. Allah bunun için onların durumunu “Kalplerinde bir hastalık mı var yoksa Allah ve Resulünün kendilerine haksızlık edeceğinden mi korkuyorlar”²⁰⁰ âyetiyle ortaya çıkarmıştır. Hangisi olursa olsun küfürdür. Allah onları ve içlerinde taşıdığı sıfatları bilmektedir. Daha sonra Allah mü'minlerin sıfatlarından bahsetmiştir. Onlar ki Allah ve Resûlü bir hüküm verdiğinde “baş göz üstüne” derler. Âyette geçen “işittik, itaat ettik”²⁰¹ ifadesi tam olarak bu durumu ifade eder. Bu bir mü'min tavrıdır. Bu yüzden felahla nimetlendirilmiş, korktuğundan emin, umduklarına nail kılınmışlardır. Katâde (ö.117/735) Allah'a itaat etmeden İslam olmaz demiş, itaatin ise Allah'a, Resûlüne ve halifelere olması gerektiğini ifade etmiştir.²⁰²

1.4.6. Bedevîler Hakkında Nâzil Olan Âyetler

Peygamber'e itaat emrinin muhâtabı olarak ayetlerde zikredilen bir grup da bedevîlerdir. Bedeviler Peygambere karşı tavırlarından dolayı uyarılmış, itaate konu olmuşlardır. Bu durumu Fetih sûresindeki aşağıdaki ayette görmekteyiz.

قُلْ لِلْمُخَلَّفِينَ مِنَ الْأَعْرَابِ سَتُدْعُونَ إِلَى قَوْمِ أُولَىٰ بِأَسْسٍ شَدِيدٍ تَقَاتِلُونَهُمْ أَوْ يُسَلِّمُونَ فَإِنْ تَطِيعُوا يُؤْتِكُمُ اللَّهُ أَجْرًا
 قَلِيلًا حَسَنًا وَإِنْ تَوَلَّوْا كَمَا تَوَلَّيْتُمْ مِنْ قَبْلُ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا
 “Bedevîlerin (savaştan) geri bırakılanlarına de ki: "Siz, güçlü kuvvetli bir kavme karşı teslim oluncaya kadar savaşmaya çağrılacaksınız. Eğer itaat ederseniz Allah size güzel bir mükâfat verir. Ama önceden döndüğünüz gibi yine dönerseniz, Allah sizi elem dolu bir azaba uğratar."²⁰³

²⁰⁰ Nûr 24/50.

²⁰¹ Bakara 2/285; Nûr 24/51.

²⁰² İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, c. VII, s. 33-35.

²⁰³ Fetih 48/16.

لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرْجٌ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَمَنْ يَتَوَلَّ يُعَذِّبْهُ عَذَابًا أَلِيمًا
 hastaya güçlük yoktur. (Bunlar savaşa katılmak zorunda değillerdir.) Kim Allah'a ve Peygamberine itaat ederse, Allah onu, içlerinden ırmaklar akan cennetlere koyar. Kim de yüz çevirirse, onu elem dolu bir azaba uğratar. ”²⁰⁴

قَالَتِ الْأَعْرَابُ أَمَّا قُلٌّ لَمْ تُوْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ وَإِنْ تُطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَا يَلْتَمِسْ مِنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ عَفُورٌ رَحِيمٌ
 Bedevîler "İman ettik" dediler. De ki: "İman etmediniz. (Öyle ise, "iman ettik" demeyin.) "Fakat boyun eğdik" deyin. Henüz iman kalplerinize girmedi. Eğer Allah'a ve Peygamber'ine itaat ederseniz, yaptıklarınızdan hiçbir şeyi eksiltmez. Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir." ²⁰⁵

Bu âyetin Esedoğullarının Bedevîleri hakkında nâzil olduğu belirtilmiştir.²⁰⁶ Âyet bedevîlerin dilleriyle iman ettik demelerine rağmen amelleriyle iman etmediklerini göstermektedir. İmanın amel ile beraber olması gerektiğine işaret eder. Kâtâde ve Said b. Cübeyr'den (ö. 94/713 ?) nakledildiğine göre bedevîler hakkında inmesinin nedeni onların iman etmelerini Resûlün başına kakmalarından dolayıdır.²⁰⁷

Âyette iman gereği olan itaatin yalnızca dilde kalmaması fiile de aksettirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Allah ve Resûlünün emir ve yasaklarına riâyeteden için Allah'ın sınırsız lütfu ve mükâfatı vardır.

Âyetteki "Sizin amelleriniz için umduklarınızı noksansız verecektir." ifadesinde ile itaat konusunda etkili bir teşvik vardır.²⁰⁸ Âyette ayrıca ihlâsla amel

²⁰⁴ Fetih 48/17.

²⁰⁵ Hucurât 49/14.

²⁰⁶ Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, c. XX, s. 239.

²⁰⁷ Taberî, *el-Câmiu'l-Beyân*, c. VII, s. 519.

²⁰⁸ Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, c. XX, s. 242.

etme vurgusu yapılmıştır. Münâfıklıkta olmayan kısım tam olarak budur. Bu durum onların peygambere itaatlerine de yansımıştır.

1.4.7. Peygamber Eşlerine Hitaben Nâzil Olan Âyetler

Peygamber hanımları diğer hanımlara nispeten ayetlere özel olarak konu olmuşlardır. Peygamber eşi olmaları nedeniyle toplumdaki konum ve sorumlulukları gereği onlara özel emirler gelmiş, ayetlerde hususi olarak zikredilmişlerdir. Peygamber eşi olmanın sorumluluğu ile onlardan Allah ve Resûlüne itaatte daha titiz davranmaları istenmiştir. Örtünme emri hususunda Peygamber eşlerine hitaben nâzil olan Ahzâb sûresindeki âyet Peygamber hanımlarının itaat emrine konu olmaları ve bu konuda uyarılmalarına örnektir.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا “Evlerinizde oturun. Önceki cahiliye dönemi kadınlarının açılıp saçıldığı gibi siz de açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin. Allah'a ve Resûlüne itaat edin. Ey Peygamberin ev halkı! Allah sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.”²⁰⁹

Âyet, Resûle itaat konusunda mü'minlerin annelerine, Peygamber eşleri olarak daha dikkatli davranmaları gerektiğini hatırlatmaktadır. Bu durum peygamberlik görevinin önemi gereği, onu temsil eden yakınları ve ailesine de büyük sorumluluklar düştüğünü göstermektedir. Peygamber olan kimseleri Allah'ın kendisine elçi olarak seçmesi sebebiyle temsil ettikleri konum hiçbir kusur ve çirkinliği kabul etmeyecektir.

Allah Resûlünün hanımlarının bu âyet karşısında tutumu tam bir itaat ve teslimiyet örneğidir. Hz. Âişe'nin bu âyeti kerimeyi okuyunca başörtüsü ıslanıncaya

²⁰⁹ Ahzâb 33/33.

kadar ağlamasından, Hz. Sevde'nin kendisine, niçin kız kardeşleri gibi hacca gitmeyip umre yapmadığı sorulunca daha önce hac ve umre yaptığını, oysa Allah'ın ona evinde kalmasını emrettiğini söylemesinden²¹⁰ daha güzel bir itaat örneği olabilir mi?

Hz. Peygamber'in hanımlarından Zeynep bint Caşh hakkında inen Ahzâb sûresi 36. âyetinde²¹¹ Peygamber bir konuda hüküm verdiği zaman mü'minlerin ona uymaları emredilmiştir.²¹²

Bu âyet Allah'ın: "Peygamber mü'minler için kendi öz canlarından önce gelir." âyetinin muhtevası içindedir. Allah emre itaat etmeyeni uyarmakta ve haktan sapmış olduğunu bildirmektedir. Yap-Emir kipi Arapçada vücup içindir. Çünkü Allah, kendisinin ve Resûlünün emrinin işitilmesi durumunda mükellefin istediğini seçebilme hakkını ortadan kaldırmakta, böyle bir emir sadır olduktan sonra da istediğini seçmeye kalkışan kimsenin isyan etmiş olduğunu belirtmektedir. Öyleyse Emir kipinin vücup ifade ettiğini kabul etmek gerekir.²¹³ Haber ve dilek kipiyle gelen bir emir varsa kadın- erkek tüm mü'minler için o konuda emirden başka seçim hakkı yoktur. Bu durumda tercihte bulunmaya kalkışmak imana aykırıdır.²¹⁴

Âyetten anlaşılacağı üzere uyulması gereken yegâne söz Hz. Peygamber'in sözüdür. O arzu ve hevesiyle konuşmaz. Başkalarının sözleri ise âyet ve hadislerle ters düşmesi halinde reddedilir. Ters düşmemesi durumunda kabul veya red edilebilir.²¹⁵ Peygamber eşleri dâhil her konuda mü'mine düşen Peygamber'e itaattir. Peygamber eşlerine ait hükmün gelmesi onların konularından dolayı bu hususta daha özenli olmaları gerektiğini hatırlatma içindir.

²¹⁰ Kurtûbî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, c. XIV, s. 95-99.

²¹¹ Ahzâb 33/36.

²¹² İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, c. VII, s. 492-495.

²¹³ Kurtûbî, *el-Câmi' li- Ahkâmi'l-Kur'an*, c. XII, s. 108-109.

²¹⁴ İbn Kayyım, *Bedâiu't-Tefsîr*, c. III, s. 360.

²¹⁵ El-Cevziyye, *Bedâiu't-Tefsîr*, c. III, s. 362.

1.5. Peygamber'e İtaatin Sınırı

İslam'ın ana kaynağı Kur'an ve sünnet olduğu hususunda İslam âlimlerinin çoğunun ittifakı söz konusudur.²¹⁶

Sünnetin kaynaklığı konusundaki ittifak aynı zamanda Hz. Peygamber'e itaatin gerekliliği hususunda da önemli bir delildir. Peygamberimizin yaşantısına dair, her türlü söz, eylem ve takririn bize aktarılmasını ifade eden sünnetin²¹⁷ bugünkü konumunu daha iyi anlamlandırmamıza kaynak teşkil eden Peygamber'e itaatin emredildiği âyetler, zihinlerdeki, "itaatin sınırı nedir?" sorusuna yanıt verecek yeterlilik ve zenginliktedir.

İtaatin sınırlarının bilinmesi, Hz. Peygamber'i ve sünnetini hayatımızda daha doğru yere oturtmamıza yardımcı olacağından bu konudaki âyetler üzerinde durulacaktır.

تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

"İşte bu (hükümler) Allah'ın koyduğu sınırlarıdır. Kim Allah'a ve Peygamberine itaat ederse, Allah onu, içinden ırmaklar akan, içinde ebedi kalacakları cennetlere sokar. İşte bu büyük başarıdır."²¹⁸

²¹⁶ Bedir, Murteza, "Sünnet", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı yay., İstanbul, 2010, c 38, s. 150 -153; Karadâvî, Yusuf, *Sünneti Anlamada Yöntem*, çev. Bünyamin Erul, Nida yay., s. 54-55; Koçyiğit, Talat, *Hadis İstilahları*, A.Ü.İ.F. yay., Ankara, 1967, s. 1-5; Karaman, Hayrettin, *Hadise Dair İlimler ve Hadis Usulü*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2011, s. 44-45; Koçkuzu, Ali Osman, *Hadis İlimleri ve Hadis Tarihi*, Dergâh yay., İstanbul, 1983, s. 15; Salih, Subhi, *Hadis İlimleri ve Hadis İstilahları*, çev. Yaşar Kandemir, DİB yay., Ankara, 1971, s. 5-6.

²¹⁷ Keleş, Ahmet, "Sünnet-Vahiy İlişkisi", *D.Ü.İ.F. Dergisi*, 1974, c. I, Diyarbakır, 1999, s. 164-166; Özsoy, Ömer, *Sünnetullah-Bir Kur'an İfadesinin Kavramlaşması*, Fecr Yayınları, Ankara, 2015, s. 43.

²¹⁸ Nisâ 4/13.

Taberî'ye (ö.310/923) göre âyette geçen “hududullah” Allah’a itaat ile itaatsizliğin arasını ayıran sınırlardır. Âyetin hükümlerinden şüphe eden, emirlere uymayan, isyan eden ebediyen cehennemdedir.²¹⁹

Allah’a itaat, Peygamber’i kanalıyla bildirdiği dini kurallara uymaktan ibarettir. Peygamber’e itaat de böyledir. Bu sebeple peygambere itaat Allah’a itaatin ta kendisidir. Farklı iki itaat söz konusu değildir. Bu durum “Elçiye itaat eden, Allah’a itaat etmiştir.”²²⁰ şeklindeâyette ifade edilmiştir. Zihinlerde oluşacak “Peki itaat aynı şey ise neden tekrar edilmiştir? sorusuna cevap olarak Kur’an’da Peygamber’in beyân edici olduğunun bildirildiği âyetler misal verilebilir. Peygamber nazarî bilgileri pratiğe aktarmakla kapalı olanı açıklamıştır. Ona Allah bu görevi vermiştir. Öyleyse Peygamber’in emir ve yasakları Allah’ın emir ve yasakları gibi kabul edilir dolayısıyla bağlayıcıdır. Ancak bu emir ve yasakların bağlayıcılığı, Peygamber’den sâdır olduğunun kesin olmasına bağlanmıştır. Peygamber’in ictihadlarının da bağlayıcı olduğu, zira peygamberin yanılması durumunda vahyin ona yanıldığını haber verdiği ve onu düzelttiği belirtilmiştir. ÂyetlerdePeygamber’in insanlar için örnek olduğu da vurgulanmıştır.²²¹ Peygamberlerin masum olmaları onların elçiliğinin güvenilirliğinin teminatıdır. Allah tarafından çocukluğundan itibaren her türlü kötülükten kötü alışkanlıktan muhâfaza edilen Hz. Peygamber’insünnetinin geçerliliği ortaya atılan iddialarla zedelenmek istenmiştir. Sünnet hakkında iddialarda bulunanlar, tarihi süreç içerisinde Hz. Peygamber’in yaşamında gerçekleşen olaylardan şüphe oluşturmaya çalışmışlar, akıl yürütmeler ile onun itibarını zedelemek, güvenilirliği lekelenmek istenmiştir. Ancak siyer, hadis kitapları ve âyet-i kerimeler incelendiğinde Peygamber’in mâsum olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır.²²² Nitekim örnek olması ifade edilen bir peygamberin, hata ve

²¹⁹ Taberî, *el-Câmiu'l-Beyân*, c. II, s. 464-465; Sâbûnî, *Safvetü't-Tefasîr*, c. I, s. 492-493.

²²⁰ Nisâ 4/80.

²²¹ Ahzâb 33/21.

²²² Bkz, Râzî, Fahrettin, *Hz. Peygamberin Masumiyeti*, çev. Ulus, Hasan Fehmi, Bilim yay., İstanbul 1986, s. 150-184; Çelik, Ali, “Sünnete İttiba Konusunda Farklı Eğilimler”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, c. 13, sayı. 1, 2000, s. 75-92.

yanılmaları düzeltilmemiş olsa o hata ve yanılmalar da örnek gösterilmiş olur ki Allah'ın hata ve yanılmayı örnek göstermesi düşünülemez. Kur'ân âyetlerini açıklama görevi verilen Hz. Peygamber'in emir ve yasakları tıpkı Allah'ın emir ve yasakları gibi bağlayıcıdır. Kim bilerek ve isteyerek Allah ve Elçisine karşı gelirse ve bunda ısrarcı davranırsa onun için ebedi ve alçaltıcı bir azap hak olmuştur.²²³

Allah'a itaat: Allah'ın emirlerini yerine getirmek, Peygamber'e itaat, sünnetin itaati olmak demektir. Bunu yapanın cennetle mükâfatlandırılacağı bildirilmiştir. Bu durum Nisâ sûresi 80. Âyetinde “Kim peygambere itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur. Kim yüz çevirirse (bilsin ki) biz seni onlara bekçi göndermedik.”²²⁴ buyrulmuştur. Bu bir ayırım değildir. Çünkü elçi Allah'a itaate çağırıp, O'na ibadete teşvik etmiştir. Dolayısıyla Allah'a itaat ile elçisine itaat birbirinden ayrılmaz.²²⁵

Nisâ sûresindeki bu âyet “Peygamber size neyi verdiyse onu alın, sizi neyden sakındırıyorsa ondan uzaklaşın”²²⁶ âyetiyle daha iyi anlaşılmaktadır. Allah bu şekilde Kitap ve sünnetin muhkem olduğunu ortaya koymaktadır. İtaatin gerçek mahiyeti verilen emri yerine getirmektir. İtaatsizlik masiyettir. Masiyet ise sertlik anlamındaki isyandan gelmektedir. Âyetteki “Eğer bir konuda anlaşmazlığa düşerseniz” ifadesi ile Allah'ın kitabı ve Resûlüne uyun, şayet vefat etmiş ise hükmü onun sünnetine müracat edin demektir. Böyle yapmanın sonucu olarak Allah'ın imanı artıracığı belirtilmiştir. Allah ve Resûlüne uymak âyette ifade edildiğine göre Allah'a ve ahiret gününe imanın şartıdır.²²⁷

“Resûle müracat edin” buyruğu Hz. Peygamberin sünneti ile amel edip onda yer alan emirleri yerine getirmektir. Hz. Peygamber bunu bir hadisinde: “Hz.

²²³ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, c. I, s. 481-483.

²²⁴ Nisâ 4/80.

²²⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, c. II, s. 72; İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, c. II, s. 460-461; *Kur'an Yolu Türkçe Meal –Tefsiri*, Diyanet Vakfı yay., c. II, s. 45; El-Matûridî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, c. III, s. 74-75.

²²⁶ Haşr 9/7.

²²⁷ Nisâ, 4/59.

Peygamber size neyi yasakladı ise ondan kaçının, neyi emretti ise gücünüzün yettiğince onu yapın”²²⁸ buyruğu ile ifade etmiştir. ²²⁹

Bir başka hadisteki “Sizden herhangi birinizi koltuğa oturmuş ve yaslanmış olduğu halde benim verdiğim emirlerden herhangi bir emri yahut yasakladığım herhangi bir hususu, “bunu biz bilmiyoruz. Allahın kitabında bulduğumuza tabi oluruz.” dediğini görmeyeyim.”²³⁰ ifadesi ve “Kim Allah ve Resûlüne itaat ederse doğru yolu bulmuştur kim de Allah ve Resûlüne isyan ederse, ancak kendine zarar verir.”²³¹ Hadisi de Hz. Peygamber’in emirlerinin bağlayıcılığına önemli delillerdendir.

Hadislerden de anlaşılacağı üzere peygamberlik öyle bir makam öyle bir şereftir ki insanların ona tabi olup olmaması onun kıymetinden zerre bir şey eksiltmez. Zira peygamberler sahip oldukları dereceye Allah tarafından ulaştırılmışlardır. Yaratıcının takdir ettiği bir şeyi yok etmeye hiçbir varlığın gücü yetmez. Hadisler, Allah Resûlüne itaat etmekle insanın değer ve şeref kazanacağını, isyan etmekle kayıpların en büyüğünü yaşayacağını hatırlatmaktadır.

Hz. Peygamber’in (a.s.) konumunun yanlış anlaşılmasından veya onun sıfatının yeterince anlaşılmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim bazı âlimler Kur'an'ın “Elçi'nin sözü”²³² olduğunu bildiren âyetleri ve resule itaat gibi kavramları yanlış anlamışlardır. Bu yanlışlığın sebebi elçilik olgusunun yeterince anlaşılmasındır. Elçilik, doğru algılanmadığı için Peygamber’e vekillik, insanüstülük gibi özellikler atfedilmiş, ona itaat Allah’a itaat ile karıştırılmıştır.

²²⁸ Müslim, “Fedâil”, 39; Buhâri, “İ’tisam”, 2; Nesâi, “Hacc”, 1.

²²⁹ Kurtubî, *el-Câmi’ li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, c. V, s. 298-300.

²³⁰ Ebû Dâvud, “Sünnet”, 5; Tirmîzî, “İlim”, 10; İbn Ma’ce, “Mukaddime”, 2; Ebû Davûd, “İmâre”, 33.

²³¹ Müslim, “İmâre”, 33; Ebû Dâvud, “Sâlât”, 221, 223

²³² Hâkka 69/40; Tekvîr 81/19.

Elçi bir uzlaşma sağlamak için birinin yanına gönderilen veya bir kimseden başka bir kimseye herhangi bir haber ulaştırana denir.²³³ Elçinin Arapçası ise resûldür. Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Peygamber'in kendisinin elçisi olduğunu vekili olmadığını vurgulamıştır.²³⁴ Vekil birinin yerine bakan görevi üstlenen demektir. Hz. Peygamber'in Allah'ın adına söz söylemesi mümkün olmadığı gibi Allah'ın insanlara ulaştırmasını istediği vahiyde eksiltme veya ekleme yapması mümkün değildir.

Nitekim Allah'ın elçileri olan peygamberler Allah'ın vekilleri olmadıkları, olamayacakları gibi başkalarının da vekilleri değildirler. Onlar sadece Allah'ın kendilerine gönderdiği ilahi mesajı insanlara iletmekle Allah tarafından görevlendirilmiş seçkin kimselerdir. Onların da diğer insanlar gibi yükümlülükleri ve bu yükümlülükten doğan sorumlulukları vardır. Onların baş sorumluluğu vahyi tebliğ etmektir.²³⁵ Vekâlette, vekil sorunu çözerken Risalet de sorunu mesaj çözmektedir. Elçin'in görevi yalnızca mesajı iletmektir.²³⁶ Elçilik görevi iyi anlaşılmadığı için Hz. Peygamber'in dindeki konumu tartışılmıştır. Mesajın taşıyıcısı durumunda olan elçi mesajın sahibi olmuştur. Müslüman geleneğinde elçi Kur'an'a rağmen ayrı bir mesaj kaynağı, niteliği kazanmıştır.²³⁷

Yukarıda değindiğimiz gibi elçi ile vekilin statüsü çok farklıdır. Elçilikte önemli olan gönderilen mesajdır. Yani sorunun çözümü mesajdır. Vekillikte ise esas olan vekildir. Çözüm vekile aittir. Asıl adına hareket edebilir. Peygamber Allah ile insan arasında bir elçidir bu özelliğini bilmek çok önemlidir. Zira elçiyi tanımak Elçin'in kendisinin değil Onu elçi olarak göndereni tanımaktır.²³⁸ “Elçiye itaat eden Allah'a itaat etmiş olur” âyeti kerimesinde Muhammed Hamdi Yazır : “Resûl

²³³ *Büyük Türkçe Sözlük*, s. 621; el-İsfahânî, *el- Müfredât*, s. 195.

²³⁴ Hâkka 69/43; Yûnus 10/15; Ahkâf 46/8.

²³⁵ Esen, Muammer, *Kur'an'da Peygamberlik*, Araştırma yay., Ankara, 2012, s. 45.

²³⁶ Mâide 5/92; Nahl 16/35.

²³⁷ Akbulut, Ahmet, *Müslüman Kültürde Kuran'a Yabancılaşma Süreci*, Otto Yayınları, Ankara, 2017, s. 73.

²³⁸ Bayraktar, Lütfiye Güngör, *Kur'an'ı Kerim'e Göre Hz. Peygamber'e İtaat*, Yüksek Lisans Tezi, A.Ü.İ.F, Ankara, 1999, s. 11-14.

denildiği zaman bir vekil değil ancak kelamı aktarıcı bir emir kulu anlaşılmalıdır.” demektedir.²³⁹

Hiz. Muhammed Allah'ın elçisi ve Kur'ân'ı bize ulaştıran kimse olduğu için ona uyarız. Peygamber'in getirdiği mesaja uyunca hem Allah'a hem de mesajı getiren Elçiye uymuş oluruz. Mesajın kendisine uymak Allah'a uymaktır. Allah Hiz. Muhammed'e resûl, elçi konumunu vererek onun tebliğ ettiği dinin kendi dini olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle elçiye itaat ona gönderene itaat sayılmıştır. İnsanlar, ilahi mesajın tamamını Hiz. Peygamber'den duymuşlardır. Bu nedenle uyulan Allah'ın kendisidir. Allah'a itaat ile Peygamber'e itaati birbirinden ayırmak dini Allah'ın ve Peygamber'in ortak yapımına çevirmek olur. Kur'an'ın hiçbir yerinde “Allah ve Muhammed'e itaat edin” ifadesi kullanılmaz. Muhammed ismi Kur'an'da 4 âyette geçmektedir. Bunların üçünde Hiz. Muhammed'in bir elçi olduğu belirtilmektedir. Muhammed suresinin ise “Muhammed'e indirilen” ifadesi açıkça zikredilmiştir.²⁴⁰ Nitekim “Allah'a ve elçisine itaat edin” ifadesi ile Hiz. Muhammed'e ancak elçi olmasından dolayı itaat edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.²⁴¹ Peygamberler yeryüzündeki en kıymetli rehberlerdir. Çünkü kaynakları vahiydir.

Âyet ve hadisleri incelediğimiz zaman Allah Resûlüne uymak, Hıristiyanların Hiz. İsa hakkında iddia ettikleri gibi ilahlığa ortak etmek demek değildir. Allah'ın sevgisini bölüp üç ortağa paylaşmak mantığında değildir. Tüm sevgiyi Allah'ta toplayıp kulluğu O'na sunmak, O'na itaat etmektir. Bir elçiyi tanımak demek onun kendisini değil, onu görevlendirip gönderen makamı tanımak demektir. Dolayısıyla Allah'ın elçisi Hiz. Peygamber'e sadece Allah'ın elçisi, seçtiği peygamberi, dinini tebliğ edeni hidayet rehberi, olması sebebiyle ve sırf Allah için itaat etmek ve yolundan gitmek gerekmektedir.²⁴²

²³⁹ Elmalı, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. III, s. 34.

²⁴⁰ Muhammed 47/2.

²⁴¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. I, s. 283-286; Akbulut, *Müslüman Kültürde Kur'an'a Yabancılaşma Süreci*, s. 90-92.

²⁴² Elmalı, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. II, s. 342-346

Peygamber'e itaatin elçiliğinden dolayı olduğunu, onun insanlar gibi bir beşer olmakla birlikte vahiy almakla ve seçilmiş olmakla hususi bir konum kazandığını, kendisine itaat gereğini bildiren âyetlerin ardından onun sorumluluğunun tebliğ olduğunu bildiren âyetleri ele almak önemlidir. Bu âyetler Peygamber'e itaatte Peygamber'in bir sorumluluğu ve müdahalesinin olmadığını, bilakis mükellefiyetin kişiye ait olduğunu, bilmek yönüyle öne çıkmaktadır.

Hiz. Peygamber'e itaatin sınırını belirleme noktasında öne çıkan bir diğer âyet de şöyledir:

قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ فَإِن تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ وَعَلَيْكُمْ مَا حُمِّلْتُمْ وَإِن تُطِيعُوهُ تَهْتَدُوا وَمَا عَلَى الْمُبِينِ
"Allah'a itaat edin, peygambere itaat edin. Eğer yüz çevirirseniz bilin ki ona yüklenen sorumluluğu ancak ona ait; size yüklenen görevin sorumluluğu da yalnızca size aittir. Eğer ona itaat ederseniz doğru yola erersiniz. Peygambere düşen ancak apaçık bir tebliğdir."²⁴³

Bu âyetten açıkça anlaşılıyor ki Peygamber'e düşen yalnızca tebliğdir. O, doğru yola çağırır. İtaat etmek yahut etmemek insanın tercihidir. İnsanoğlu iradi olarak yaptıklarının sorumluluğunu almalıdır. Peygamber'e kulların iman seçmesi hususunda vazife yüklenmemiştir. İnsanları kendisine itaate zorlaması gibi bir durum söz konusu değildir.

Allah ve resûlüne itaat emrinin verildiği, Peygamber'in bu konuda bir zorlama yapmadığı ve tebliğden başka görevi olmadığını bildiren Tegâbün suresindeki âyet²⁴⁴ Allah ve Resûlüne itaatten bahseden ilk âyettir. Bi'setin 9. yılında nâzil olmuştur. Hiz. Peygamber'in içinde bulunduğu topluluğa karşı dini tebliğ etme,

²⁴³ Nûr 24/54.

²⁴⁴ "Allah'a itaat edin, peygambere de itaat edin. Eğer yüz çevirirseniz, bilin ki elçimize düşen sadece apaçık bir tebliğdir." (Tegâbün 64/12).

açık bir şekilde anlatma, hukuki ve sosyal adaleti sağlama, ülkeyi ve temel değerleri koruma gibi sorumlulukları vardır.²⁴⁵

Peygamber'e Allah'ın seçmiş olduğu kimse olarak itaat edildiği bilinci yanında peygamberlerin korunmuş olmalarının da itaati gerekli kılan bir özellik olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Allah'ın "Kim peygambere itaat ederse, muhakkak Allah'a itaat etmiş olur." buyruğu Resûlün bütün emir ve nehiylerde, Allah'ın tebliğ ettiği bütün hususlarda masum olduğuna delalet eden en güçlü delillerdendir. Eğer peygamber herhangi birinde hata etmiş olsaydı ona itaat etmek Allah'a itaat etmek kabilinden olmazdı. Hz. Peygamber'in bütün fiilleri hususunda da masum olması gerekir. Çünkü Allah " Ona uyunuz..."²⁴⁶ âyeti ile ona ittiba etmeyi emretmiştir. Ona ittiba etmek ise başkası yaptığı için, onun yapmış olduğu o fiilin bir mislini yapmak demektir.²⁴⁷

Peygamberlerin gönderiliş amacı gereğince onlara itaat vardır. Allah peygamberleri ile ilgili âyetlerde tüm insanların kendilerine uymaları için onu gönderdiğini beyân etmiştir. Her peygamberin kendisine gönderildiği kavmin peygamberine uymasının farz olduğu Kur'ân'da ifade edilmiştir.²⁴⁸

Âyet ayrıca müslüman erkek ve kadın ayrımı yapmaksızın iman ettiğini söyleyen herkes için hükmün geçerliliğini ifade eder. Zira her iki taraf için de emrin hususiliği ayrı ayrı zikredilmesinden anlaşılmalıdır.

²⁴⁵ *Kuran Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, c. IV, s. 91.

²⁴⁶ En'âm: 153.

²⁴⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. VIII, s. 179.

²⁴⁸ Nisâ 4/64.

Aynı husus Nisâ sûresi 59. âyette de vurgulanmış,²⁴⁹ hangi konuda olursa olsun mü'minlerin anlaşmazlık yaşadığı her meseleyi Allah ve Resûlüne götürmeleri istenmiş, bunun inananlar için daha uygun bir davranış olduğu ifade edilmiştir.

Âyette dikkat çeken bir diğer husus ise sadece Peygamber'in hükmü ile hükmetmenin de yetmediğidir. Peygamber'in hükümlerini, gönül hoşnutluğu ve rızası ile kabul etmek, onlara boyun eğmek gerekir. Bu âyette geçen "Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız" ifadesi imanın bir sonucu olarak vurgulanmıştır.²⁵⁰

Peygamber'e itaatin önemine dikkat çeken yerlerden biri de Nisâ sûresi 64-65. âyetlerdir:

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمْ
الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا "Biz her peygamberi sırf, Allah'ın izni ile itaat edilmek üzere gönderdik. Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de Allah'tan günahlarının bağışlamasını dileseler ve Peygamber de onlara bağışlama dilesedydi, elbette Allah'ı tövbeleri çok kabul edici ve çok merhametli bulacaklardı."

فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا
"Hayır! Rabbine andolsun ki onlar, aralarında çıkan çekişmeli işlerde seni hakem yapıp, sonra da verdiği hükme içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın, tam bir teslimiyetle boyun eğmedikçe iman etmiş olmazlar."

Allah'ın emir ve takdiriyle gönderilmiş her peygambere itaat farz kılınmıştır. Hz. Peygamber de onlardan biridir. Âyette anlaşmazlığa düşülünce Peygamber'i hakem tayin edip verdiği hükme gönül hoşnutluğu ile rıza göstermedikçe inanmış olunmayacağı vurgulanmaktadır.

²⁴⁹ Nisâ 4/59.

²⁵⁰ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, c. V, s. 280-281.

Onun kararına razı olmayan kimse, müslüman olduğunu da gösterse, kâfirdir. Katli vaciptir. Zira Peygamber'in gönderiliş nedeni ancak itaat edilmek için olduğundan ona itaat etmeyen ve hükmüne rıza göstermeyen onun risaletini kabul etmemiştir.²⁵¹

Âyetlerden de anlaşılacağı üzere, Hz. Peygamber (a.s.) Allah'ın kendisine elçi olarak seçtiği, masum ve korunmuş, emirleri tebliğ ve tebyin etmekle görevli bir kimsedir. Peygamber bir konuda bir hüküm vermiş ise ona itaat etmek Allah'ın emri ve kişinin imanı gereğidir. Allah Resûlünün hüküm verdiği konuda mü'min için herhangi bir sorgulama ve kişisel seçim söz konusu değildir. İnanan bir kimse Peygamber'in verdiği hükme hiç tereddüt etmeden, gönül hoşnutluğu ile rıza gösterir, itaat eder. Mü'min için herhangi bir konuda karar mercii olarak seçilecek kaynak Kur'ân ve sünnettir.

1.6. Peygamber'e İtaatin Önemi

Her şeyin yaratıcısı olan Allah Teâlâ, kendisine itaat edilmesini emretmiştir. Yeryüzünde, gökyüzünde, canlı, cansız, insan ve cinlerden her türlü varlık Allah'a itaat etmekle mükelleftir. Varlıklardan, iradi olarak, gönüllüce Allah'a itaati seçen insanoğlu, gücü yettiğince Allah'ı takdir edebildiği, hakkını vererek O'na kulluk yapabildiği sürece dünya ve ahiret mutluluğuna ulaşacaktır.

Yarattığı tüm kâinatı eşsiz nimetlerle donatan, insanoğluna sayısız lütuf ve ikramda bulunan Allah, itaat ve ibadet edilmeye en layık olandır. Varlıkta, güçte, Rablikte eşsiz ve tek olan Allah'a itaat; O'na kulluğun bir sonucudur. Şeksiz ve şüphesiz Allah'a itaat etmek en güzel kulluk göstergesidir. Zira Allah'ın kâinatı ve insanı bu kadar eşsiz nimetlerle donatması sebepsiz değildir. İnsandan istenen; bu

²⁵¹ Beyzâvî, Envâru't-Tenzîl, c. I, s. 542-545.

nimetler karşısında şükür içerisinde olmasıdır. İşte Allah'ın insandan istediği itaatin özünü de şükreden bir kul olması esası oluşturmaktadır. Kişi itaat ile Allah'a şükür içerisinde bir kul olmanın özünü kavradığı zaman Allah'ın kendisine yüklediği emanetin bilincine erişmiş olur.

Kişi kâinatı yaratan Allah'a kayıtsız şartsız itaat etmelidir. Allah'a itaat kişinin hayatının bireysel, ailesel, çevresel, toplumsal, siyasi tüm yönlerini kapsar. Hayatındaki hiçbir alanın dışında kalmaz.

Peygamber'e itaatin önemini ifade eden âyetleri şu başlıklarda tasnif edebiliriz:

1.6.1. Peygamber'e İtaat Allah'a İman Etmenin Sonucudur, Göstergesidir.

Kur'an'da Peygamber'e itaat Allah'a itaat ile beraber zikredilmiştir. Kimi âyetlerde peygambere itaat, Allah'a itaat etmenin bir sonucu, kimi âyetlerde ise şartı olarak geçmektedir. Allah'a itaat bir iman meselesi, imanın göstergesi ise Peygamber'e itaat de bir iman meselesidir. Allah'a iman eden kimse imanının gereğince O'nun Resûlüne de itaat etmelidir. Zira peygamberler Allah'ın seçtiği kimseler olarak kendi başlarına hareket etmez, heva ve heveslerinden konuşmazlar. Onların konuşmaları ancak Allah adınadır.²⁵² Bundan dolayı Peygamber'e itaat Allah'a itaat kabul edilmiştir.

Kur'an'da Hz. Peygamber'e itaat daha ziyade Allah'a itaatin hemen arkasından gelmektedir. Bazı âyetlerde Peygamber'e itaat ile Allah'a itaat bir arada ve eşit değerlendirilmektedir. Bu durum Allah'a itaatin mümkün olmasının, O'nun

²⁵² Necm 53/3-4.

âyetlerini insanlara açıklayan, bunun yanında bu emirlere uymanın eşsiz örneklerini kendi hayatları ile ortaya koyan peygamberler vasıtasıyla olduğundandır.²⁵³

Âyetlerde Peygamber'e itaatin, Allah'a itaat ile zikredilmesi kişilerin Kur'ân ve sünnete itaat etmesi anlamına gelir. İtaatin bildirildiği âyetler yanında Allah ve Resûlünün yapılmamasını istediği şeylerden kaçınmamayı, emirlerine isyan edip karşı gelmemeyi bildiren âyetler de Allah ve Resûlüne itaati doğru kavramamızı sağlamaktadır.

Bakara suresinde İslam inanç esaslarının bildirildiği âyette²⁵⁴ inanç esası olarak peygamberlerine iman esasının ardından iman etmenin bir gereği olarak "işittik-itaat ettik" bildirimini gelmektedir. Bu ifade yalnızca "duyduk ve kabul ettik" anlamında değildir. "İşittik" iradi olarak peygamberlere ve getirdikleri her şeye itaat ettik anlamındadır. Peygamberler itaat imanın bir gereği olarak ayrıca zikredilmiştir ki iman etmenin yeterli olmadığı, imanın itaati de zorunlu kıldığı anlaşılmalı olsun. İtaat ettik ifadesi söylemde bir iman anlayışından fiilde bir iman anlayışına geçişin ifadesidir.

Kur'ân âyetleri karşısında kelimelerle oynayarak Allah ve Resûlüne karşı itaati değil kendilerini kandırma yolunu seçen Yahudilerden bahseden Nisâ suresindeki âyet²⁵⁵ itaatin gereklerini ortaya koymaktadır. Yahudilerden bahseden bu âyeti kerime itaat ettik söyleminin imanın bir göstergesi olduğunun en önemli delillerindedir. Zira Peygamber'e iman ettiğini, getirdiklerini kabul ettiğini söyleyen bir kimse iman iddiasını ancak Peygamber'e itaat ederek kanıtlayabilir. Âyette Yahudilerin iman etmemiş olmaları, Peygamber'e itaat etmeyip, Peygamber'e itaat emrine karşılık Allah'ın dinine ve Peygamber'ine karşılık alaycı bir tavra bürünmeleri şeklinde anlatılmaktadır. O halde mü'mine düşen, sözü eğip bükmeden,

²⁵³ Kurt, Yaşar, "Kur'an'da Hz. Peygambere İtaat", *İslami İlimler Dergisi*, İstanbul, Ekim, 2014, s. 193.

²⁵⁴ Bakara 2/285.

²⁵⁵ Nisâ 4/46.

gönül hoşnutluğu ile Allah'a iman etmenin bir gereği olarak Peygamber'ine itaat etmektir.

“İşittik ve itaat ettik” ifadesinin önemli bir iman göstergesi olduğunabir başka delil En'âm suresinde geçen âyettir.²⁵⁶ Bu söylem âyetin ifadesi ile kişinin iman etmesi ile Allah'a verdiği sağlam bir sözdür. Her şeyi hakkıyla bilen Allah Teâlâ olduğunun bilincinde olmaktır. Kişinin özü ile sözünün, kalbi ile dışının bir olmasıdır. Nitekim mü'min içi ile dışı bir olan, inancı olduğunu söylediği İslam'ın kalbinde yer bulduğu kimse olarak tanıtılmıştır.²⁵⁷

Peygamber'e itaatin imanın bir sonucu olduğunu ifade eden, bir başka âyet bu konuda farklı davrananlarınmünâfıklar sayılacağını bildiren Nûr suresinde geçen âyettir.²⁵⁸ Âyette ifade edildiği üzere münâfıklar sözleri ile davranışları bir olamayan, ikiyüzlü kimselerdir. Münâfıklıklarının alameti Allah ve Resûlüne inandık itaat ettik deyip yüz çevirmeleri olarak zikredilmiştir.

Öyle ki münâfıklar, itaat konusundaki bu ikili tavırlarının anlaşılmasına için sûrenin devamında ifade edildiği gibi yemin etme yoluna dahi gitmişlerdir.²⁵⁹

Münâfıklar her ne kadar dilleri ile itaat, inanç söyleminde bulunsalar ve bunu kanıtlamak için yemin dahi etseler, bunun kabul görmeyeceği, durumlarının Allah tarafından bilindiği başka âyetlerde ifade edilmiştir. Onlardan beklenenin Allah'a ve peygamberin isteğine güzelce itaat etmek olduğu bildirilmiştir.²⁶⁰

Mü'minin hayatında işittik itaat ettik söyleminin iki yönden hayat bulduğunun bir göstergesi aynı surede geçenbir diğerâyettir. Bu âyette bildirildiği

²⁵⁶ Mâide 5/7.

²⁵⁷ Hucûrât 49/14.

²⁵⁸ Nûr 24/47.

²⁵⁹ Nûr 24/53.

²⁶⁰ Enfâl: 20.

üzere mü'minler Allah ve Resûlü bir konuda bir hüküm vermişse hiç düşünmeden, tereddüt etmeden, herhangi bir hoşnutsuzluk göstermeden ona razı olur ve hükme itaat ederler.²⁶¹

İmanın gereği olarak “İşittik ve itaat ettik” tavrını sergileyip Allah ve Resulüne itaat eden mü'minin mükâfatı kurtuluşa ermektir. Peygamber'e itaat eden kimse yalnızca bu dünyada nimetlere erişmekle kalmaz ebedi hayat olan ahirette de kurtuluşa ermekle mükâfatlandırılır.

Peygamber'e itaatin imanın göstergesi olduğunun bir delili de Peygamber'e itaatin emredildiği Âl-i İmrân suresindeki âyetin²⁶² “Allah kâfirleri sevmez” ifadesi ile sonlandırılmasıdır. Emirden sonra böyle bir ifade kullanılmış ise bu âyette mü'minler için bir ihtar vardır. İtaatsizliğin kâfirlere has bir özellik olduğu aşikârdır. Allah kâfirlerden berî ise ve onları sevmiyor ise Peygamber'e itaatsizlik ile kişi onların özelliğine bürünmüş, küfre düşmüş olur. Bu yoruma sebep olan bir başka âyet de Muhammed suresinde itaat emrinin “amellerinizi boşa çıkarmayın” uyarısı ile tamamlandığı âyettir.²⁶³ Amelleri boşa çıkarmak, dinden dönmek olarak tefsir edilmiştir. Dinden dönmek amelleri boşa çıkaran en önemli nedendir.²⁶⁴ Kişinin itaatsizlik durumu dinden çıkması demek olup, İslam dairesi içerisinde bulunmayan bir kimsenin amelinin Allah katında bir değere sahip olmadığı bilinmektedir.

1.6.2. Peygamber'e İtaat Takvanın Bir Sonucudur.

“Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e itaat edin ve sizden olan ulu'l-emre (idarecilere) de. Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düştüğünüz takdirde, Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız, onu Allah ve Resûlüne arz edin.

²⁶¹ Nûr 24/51.

²⁶² Âl-i İmrân 3/32.

²⁶³ Muhammed 47/33.

²⁶⁴ İbn Kayyım, *Bedâiu't-Tefsir*, c. III, s. 665.

Bu, daha iyidir, sonuç bakımından da daha güzeldir.”²⁶⁵âyetinde anlaşmazlığa düşerseniz ifadesi ile: Allah’ın kitabına, Resûlün sünnetinin hükmüne başvurun denilmektedir. Âyette Allah’ı kitabı ve Resûlün sünnetine bağlı kalmak vurgulanmıştır. Bunun inananlar için daha hayırlı bir yol olduğu beyan edilmiştir.²⁶⁶ Kişinin kendisi için daha hayırlı olanı seçmesi ancak takvasındandır. Allah’a karşı gelmekten hakıyla sakınan kimseler Allah’ın emirlerine harfiyen uyarlar. Emirleri yerine getirme hususunda titizlik gösterirler.

Âyette dikkat çeken bir diğer husus ise sadece Peygamber’in hükmü ile hükmetmenin de yetmediğidir. Peygamber’in hükümlerini, gönül hoşnutluğu ve rızası ile kabul etmek, onlara boyun eğmek gerekir. Bu âyette geçen “Allah’a ve ahiret gününe inanıyorsanız” ifadesi ile itaat imanın bir sonucu olarak vurgulanmıştır.²⁶⁷ Buradan kişinin itaatte gösterdiği hoşnutluğun da takvasına işaret ettiğini söylemek mümkündür.

İnanan kimse her daim hayrı seçer. Mü’minler içinde de takva sahipleri nefislerinin emrettiğine değil kendileri için daha hayırlı olana yönelenlerdir. Bir konuda kendi istek ve kararları yerine Allah ve Resulünün hükmüne tabi olmak mü’mindeki takvanın bir nişanesidir.

1.6.3. Peygamber’e İtaat Rahmet ve Mağfirete Sebaptir

Âl-i İmrân suresindeki âyette²⁶⁸ de bildirildiği üzere Allah’ın sevgisini kazanmak isteyen kimse Resûle ve onun sünnetine uymak durumundadır. İtaat emrinin cevabı Allah’ın kullarını sevmesidir. Allah kendisine itaat ederek, nebisine tabi olan için çok bağışlayıcıdır. Kişi dünyada işlediği günah ve kusurlarının af ve mağfiretini istiyor ise Allah Resûlü’ne itaat etmenin buna bir vesile olduğunu her daim zihninde tutmalıdır.

²⁶⁵ Nisâ 4/59.

²⁶⁶ Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, c. I, s. 535.

²⁶⁷ Kutub, *Fî Zılâli’l-Kur’ân*, c. V, s. 280-281.

²⁶⁸ Âl-i İmrân 3/31.

Allah ve Resûlüne itaat rahmet ve mağfirete ulaşmanın formalize edilmiş halidir. Bu âyette ifade edildiği üzere Allah Resûlüne uyarak kişi tek tek ne yapar isem bağışlanırım, neler ile rahmeti rahmanı kazanırım sorusu ile zihnini yormaktan kurtulmuş olur.

Ayrıca âyette Allah ve Resûlüne itaat edenlerin günahlarının bağışlanacağı, gerçekten büyük kurtuluş olan cehennem ateşinden kurtulacağı ve ebedi nimete kavuşacakları müjdesi vardır.

Allah Nûr Suresi 56. âyette namaz ve zekât ibadetlerinin ardından peygambere itaati zikrederek ibadetlerden ayrı olarak kişinin Allah Resûlüne itaatini emretmiştir. “Ben emir ve yasaklara riâyet ederim, Peygamber’ine uymak durumunda değilim” tarzı bir söylem kişiyi Allah’a itaatsizliğe götürür. Âyetten anlaşılacağı üzere merhamete ulaşmanın yolu Allah Resûlüne itaat etmekten geçmektedir.

İnsan olarak, zayıflığımızın farkında olarak güzel işler yaptığımızda Allah da şânına yakışan mükâfatı verecektir. Allah’ın amelleri değerlendirmesi şu örnekteki gibidir. Bir pazarda bir meyve bir dirhem iken padişaha götürülse o kendi hazinesinin şanınca meyveye bir kıymet biçer buradaki durum budur. Amellerimiz için “umduklarınızı noksansız verecektir” ifadesi ile inananlara müthiş bir teşvik vardır.²⁶⁹ Aynı zamanda inanan kimseleri yaptıkları hatadan dolayı ümitsizliğe düşmekten alıkoyup Peygamber’e itaat ile rahmete ulaşacağı bildirilerek kurtuluş için çabalamaya yöneltme vardır.

Allah, Peygamber’e itaati emrettiği âyetlerde yalnızca rahmete ulaşma vaadinde bulunmamış, korkutucu son olan azaptan muhafaza eyleme vaadiyle

²⁶⁹ Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, c. XX, s. 242.

mü'minleri itaatte gayrete yöneltmiştir. Eksik, hatalı ve günahkâr olan insan için cehennem azabından daha elim bir dert yoktur. Allah Peygamber'e itaat eden kimse için azaptan kurtuluş müjdesi vermiştir. Ahkaf suresinde geçenâyet²⁷⁰ buna delildir.

İnanan kişi için azaptan kurtuluş, bir ödül olmakla birlikte nihai hedef kurtuluşa erişmektir. Nitekim Allah Teâlâ Peygamber'e itaat emrinin geçtiği bir diğerâyet²⁷¹ kurtuluşa erenlerin vasıflarından bahsederek inananlara kurtuluşa ermenin yolunu göstermektedir.

Kısacası Allah'ın rahmet ve mağfireti, günahlarının affı, cehennem azabından kurtulup, kazananlardan olmak, Allah tarafından Peygamber'e itaat edenlere vaad edilmiş gerçeklerdir. Kişi tüm bunlara ancak Resûlün sünnetine uymakla, ona saygıda gereken titizliği göstermekle erişir.

1.6.4. Peygamber'e İtaat Kişiyi Zarara Uğramaktan Muhafaza Eder.

Allah Resûlü ile iletişim konusunda müslümanları uyan, Peygamberle iletişimde onu kendileri gibi, sıradan bir insan gibi addetmeyip üslup ve tavırlarına dikkat etmeleri gerektiğini bildiren, ona saygıda kusur etmemelerini emreden Nûr sûresi 63. âyeti, Peygamber'in emrine muhalefet edildiğinde muhalefet edenlerin başlarına elem dolu bir azap ve belanın gelmesinin hak olduğunu bildirmektedir. İnanan kimse için hayır Resûle itaat ve sünnetine tabi olmaktır.

Âl-i İmrân Suresinde Uhud savaşında Müslümanların durumundan bahsettiği âyetlerde²⁷² müslümanların mağlûbiyet almalarının sebebi olarak Allah Resûlünün sözünü dinlememiş olmaları sebep gösterilmiştir. Eğer Peygamberin sözüne itaat

²⁷⁰ Ahkâf 46/31.

²⁷¹ Tegâbün 64/16.

²⁷² Âl-i İmrân 3/121-152.

edip yerlerinde kalsalardı, düşmanlara karşı Allah'ın yardım vaadi gerçek olurdu. Ne var ki mü'minler, savaşta bulunmaları gereken yeri terk etmiş, itaat dairesinden çıkmışlardır. Nihayetinde hezimete uğramışlardır. İbn Kayyim, (751/1350) Allah'ın onları cezalandırmak, itaatsizliğin kötü sonuçları ve itaatin güzel sonucunu göstermek için onları düşmanı yenmekten alıkoyduğunu söylemektedir.²⁷³

Nisâ sûresi 14. Âyeti de²⁷⁴ Allah ve Resûlüne isyan eden, sınırları aşan kimsenin akıbetinin ebedi kalacağı cehennem ve alçaltıcı bir azap olduğunu bildirmektedir.

Önceki âyetlerde de Allah Resûlüne itaat edenlere mükâfatın en büyüğü olarak, sevinç içinde olma ve cennet bahşedileceği bildirilmiştir. Nisâ sûresi⁴². âyetinde ise Allah Resûlüne itaat etmeyenlerin karşılaştıkları azap sonucunda duydukları pişmanlık anlatılmaktadır. İnkârları sebebiyle kâfirlerin ahirette yerin dibine batırılmayı isteyeceklerinin ifade edildiği âyet ile kişiler isyan etmeme hususunda uyarılmıştır. Nitekim Resûle isyan küfrü gerektirir. Küfür ise İslam'dan çıkmak demektir. Ve isyanlarının sonucu olarak ceza onlara hak olmuştur.²⁷⁵

Allah ve Resûlüne itaat etmeyenler, ahirette karşılaştıkları zararı gördüklerinde pişmanlıklarını dile getireceklerdir. Bu durumu ifade eden bir âyette Ahzâb suresinde geçmektedir.²⁷⁶ Nitekim Ahzâb sûresinde itaati konu edinen 66. âyette buna dikkat çekilmiştir: “O gün zalimler ellerini ısıtır, keşke ben de peygamberle beraber bir yol tutsaydım, keşke filanca'yı dost edinmeseydim. Gerçekten beni bana gelen zikirten saptırdı, der. Şeytan insanı yalnız bırakır.”²⁷⁷ buyrulmuştur. Âyetten anlaşıldığı üzere kâfirlerin Allah'a ve Resûlüne itaat etmiş olmayı dileyebilecekleri vurgulanmıştır. Geri dönüşü olmayan günde yaşanan pişmanlık

²⁷³ İbn Kayyim, *Bedâiu't-Tefsîr*, c. II, s. 483.

²⁷⁴ Nisâ 4/14.

²⁷⁵ Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, c. VIII, s. 185.

²⁷⁶ Ahzâb 33/66.

²⁷⁷ Furkân 25/27-29.

inanan kimseler için önemli bir öğüt ve uyarıdır.²⁷⁸ Nitekim Allah ve Resûlü'ne isyan edenlerin nihayetinde ebedî cehenneme gireceklerine Cin sûresi 23. âyetinde işaret edilmiştir.

Yukarıdaki âyet-i kerimeler konu ve muhatap açısından hususiyet ve farklılık gösterse de Peygamber'e itaat konusunda mü'minler için uyarı niteliğindedir. İncelediğimiz tüm âyetlerdeki ortak mesaj Allah'ın Resûlüne itaatin kişiyi Allah'ın rızasına ulaştıracağı, zarara uğramaktan muhafaza edeceği; itaatsizliğin ise Allah'a isyana, isyanın da kişiyi küfre götüreceğidir. Küfrün sonucunun ise cennetten mahrumiyet, cehennem azabı olduğu açıktır.

1.6.5. Peygamber'e İtaat Eden Kimse İçin Ödül ve Mükâfatlar Vardır.

Mü'minler için Allah'ın rıza ve hoşnutluğunu kazanmak, vereceği mükâfat ve ödüllere erişmek, elde edilecek en güzel sonuçtur. Tüm bu lütuf ve nimetlere erişmenin yolu Kur'an-ı Kerim'de zikredilmiştir. Bu yollardan birisi de Allah'ın kendisine elçi olarak seçtiği Resûlüne itaat etmek, emirlerini yerine getirip, sakındırdıklarından kaçınmaktır.

Nisâ suresinde geçen âyette²⁷⁹ Allah ve Resûlüne itaat ve masiyetten bahsedilmiştir. Onların emirlerine uymak ile öncelikle bu emirlerin en büyüğü olan tevhidde onlara itaat, sonra da değişik dereceleri ile diğer emirlere itaat, yasak olan şirkten uzak durmak ise, farklı kategorideki masiyetten uzak durmayı ifade etmektedir. Kişi bunun sonucu olarak cennetle ödüllendirilecektir. Allah âyette cennete girmeyi kendisine ve Resûlüne itaate bağlamıştır.²⁸⁰

²⁷⁸ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, c. VII, s. 560.

²⁷⁹ Nisâ 4/13.

²⁸⁰ es-Sa'dî, *Tefsîru's-Sa'dî*, c. I, s. 454-455; es-Semerkandî, *Tefsîru's-Semerkandî*, c. I, s. 16; Yıldırım, *İlmin Işığında Kur'an Tefsiri*, c. III, s. 1233-1238.

Bi'setin 10. yılı nâzil olan Nûr suresindeki âyetlerde, umduğuna kavuşanlar, kurtuluşa erenler, doğru yolu bulanlar ifadesi ile inananlar için büyük müjde ve mükâfatlardan bahsedilmiştir.²⁸¹

Ayrıca Peygamber'e itaat eden kimse yalnızca cennete girmekle kalmayacak, Allah'ın nimet verdiği kimseler olan peygamberler, sıddıklar, şehitler ve iyi kimselerle beraber olmakla mükâfatlandırılacaklardır.²⁸² Allah kendisine itaat eden resulünün emirlerine uyan razı olan kimseler için cennette peygamberlerle, sıddıklarla, şehitlerle ve iyilerle beraber olmak gibi mükâfatlarda bulunacağını vaad ediyor. Bu Allah'tan bir lütuf ve ihsandır.²⁸³

İtaatin karşılığı olarak verilecek mükâfatların en güzeli olan bu vaadi ancak Peygamber'e itaat ile mümkün olacaktır. Dolayısıyla her müslüman Allah'ın elçi olarak seçtiği Peygamber'ine de şüphesiz itaat etmekte hassasiyet gösterecek ve Peygamber'e itaat edici bir tavır sergileyecektir. İmanın gereği olarak inanan kimse Peygamber'in sünnetini öğrenme, yaşama ve yaşatma gayretiyle mümkündür.

Nûr suresi 51-52. âyetleri de Allah ve Resûlüne itaat eden kimse için kurtuluş ve büyük bir kazancın var olduğunun garantisidir. Allah bu âyette itaat eden kimseleri başarıya ulaşan, kurtuluşa erenler olarak nitelemektedir.

Allah inananları yalnızca mükâfat ile müjdelememiş ayrıca onlara mükâfatlarını artırmanın yollarını da göstermiştir. Allah kendisine ve Resûlüne itaat edip salih amel işleyen kimseler için karşılığın iki kat fazla olacağı, en bol rızıklarla rızıklandıracağını bildirmektedir.²⁸⁴

²⁸¹ Nûr 24/51, 52, 54.

²⁸² Nisâ 4/69.

²⁸³ Taberî, *Camî'u'l-Beyân*, c. I, s. 374-378.

²⁸⁴ Ahzâb 33/31.

1.7. Sünnette Peygamber'e İtaat ve Mahiyeti

Hz.Peygamber'in sünnetinin ne ifade ettiği, İslam dinindeki konumu; sünnet karşısındaki tutumumuzu belirler. Kur'ân'da Peygamber'e itaati ele aldığımız çalışmamızda hadislerde Peygamber'in bu konuda söylediklerine de bakmak yerinde olacaktır. Çünkü Peygamber'e itaat ve sünnet ilişkisini incelerken Kur'ân ve hadisler beraber ele alınmalıdır. Bu bölümde Peygamber'in sünnetinin neyi ifade ettiği hadislerden, yani Peygamber'in kendi ifadelerinden incelemek konunun izahını kolaylaştıracaktır.

Hadislerde genellikle Peygamber'e itaat tıpkı âyet-i kerimelerde olduğu gibi Allah'a itaat ile beraber zikredilmiştir. Buradan da anlaşılmaktadır ki Kur'ân'ın pratiğe aktarılmış şekli olan sünnet Kur'ân'ı yaşamak isteyen kimse için başvurulacak ana kaynaktır. Hadislerde de ifade edildiği üzere peygambere itaat Allah'a itaatın bir sonucu olarak emredilmiştir. Buradan Peygamber'in Allah'ın kelamından farklı, ona uymayan bir şey söylemediği, sünnette de âyetlere paralel mesajlar yer aldığı anlaşılacaktır. Bu konulardaki hadislerden bazıları şöyledir:

مَنْ أَطَاعَنِي فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ عَصَانِي فَقَدْ عَصَى اللَّهَ وَمَنْ أَطَاعَ أَمِيرِي فَقَدْ أَطَاعَنِي وَمَنْ عَصَى أَمِيرِي فَقَدْ عَصَانِي “Bana itaat eden Allah'a itaat etmiş olur, Bana isyan eden Allah'a isyan etmiş olur.”²⁸⁵

Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirlerinden oluşan sünneti kabul peygambere itaatın doğru anlaşılması ve yerine getirilmesinin ilk adımıdır. Nitekim peygamberin vefatından sonra ona dair elimizdeki tek veri sünnet-i nebeviyedir. Bu noktada günümüzde sünneti anlama ve yaşamanın, peygamberin sünnetine sahip çıkmanın önemi daha da artmaktadır. Sünnetine uyma, onun yolundan gitme anlamında

²⁸⁵ Buhâri, "Cihâd", IV, 8; Müslim, "İmâre", III, 1446.

olacağından Hz. Peygamber'in aşağıdaki hadisleri ile mü'minlere dikkatli olmaları konusunda uyarıda bulunulmuştur.

“Sünnetimden yüz çeviren bizden değildir.”²⁸⁶

“Kim Allah ve Resulüne itaat ederse, muhakkak ki doğru yolu bulmuş olur. İkisine isyan eden kimse Allah'a hiçbir zarar veremez ancak kendisine zarar vermiş olur”²⁸⁷

“Size ne emrettimse onu alınız, neyi yasakladım ise ondan sakınınız.”²⁸⁸

“Sizi bir şeyden nehyettiğim zaman ondan sakınınız, bir şeyi emrettiğim zaman da ondan gücünüz yettiği kadarını yapınız.”²⁸⁹

Peygamber (a.s.) kendisine uyulmasını emrederken inananlardan insanların gücünü aşan, yapamayacakları bir şeyi istememiş. İtaatte de mutad bir ölçüyü, dengeyi korumalarını istemiştir. Yalnızca itaat konusunda net bir sınır çizmiş, emrettiklerinin insanların gücü nispetinde yapılması, yasaklanan şeylerden kaçınılmasını istemiştir.

Resûlullah (a.s.) Müslümanlara ölçülü olmalarını öğütlemiştir. Kendisinin bir beşer olduğunu, Allah'ın elçisi olduğunu ve kıymetini yalnızca Resûl olmaktan

²⁸⁶ Buhâri, “Nikâh”, VI, 116.

²⁸⁷ Ahmed b. Hanbel, “*el-Müsned*”, IV, 256; Ebû Dâvud, “Sâlât”, 221, 223.

²⁸⁸ İbn Mace, “Sünnet”, 1.

²⁸⁹ Buhâri, “İ'tisam”, 2; Müslim, “Fedâil”, 130, “Hacc”, 412; Nesâi, “Hacc”, 1; İbn Mâce, “Mukaddime”, 1.

aldığını hadislerinde vurgulamıştır. Ümmetinden kendisine itaat ederken de ölçüyü korumalarını istemiştir. Kendisinin ilahlaştırılmasına karşı çıkmıştır. Tevhid inancının gereklerine tamamen riâyet etmelerini emretmiştir. Buna en güzel örnek, peygamberlerinin mezarlarını mescid edinen Yahudi ve Hıristiyanlara Allah'ın lanetini dilediği hadislerdir.²⁹⁰ Bir diğer örnek de şu hadisedir.

Ensardan Kays b. Sa'd Hire'ye gittiğinde Hirelilerin başkumandanlarına secde etmekte olduklarını görmüş ve peygamberin secde edilmeye daha layık olduğunu düşünmüştü. Resûlullah'ın yanına gelince olanları anlatmış ve “Ey Allah'ın Resûlü sen secde edilmeye daha layıksın.” dedi. Hz. Peygamber: “Sen buna inanıyor musun? benim kabrime uğramış olsan ona secde eder misin?” diye sorunca. Kays: “Hayır.” cevabını vermişti. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem. “Bunu yapmayın” buyurdu.²⁹¹

كُلُّ أُمَّتِي يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ ، إِلَّا مَنْ أَبِي . قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَنْ يَا أَبِي قَالَ « مَنْ أَطَاعَنِي دَخَلَ الْجَنَّةَ ، وَمَنْ عَصَانِي فَقَدْ أَبَى »

Peygamber Efendimiz: “Ümmetimin hepsi cennete girecek, yüz çevirenler hariç.” Buyurdu. Sahabiler, yüz çevirenler kimlerdir? dediğinde:” Bana itaat eden cennete girer, bana isyan eden yüz çevirmiştir.” buyurdu.²⁹² Bir diğer rivayette meleklerin ifadesi olarak; Peygambere itaat eden Allah'a itaat etmiş olur. Muhammed'e(a.s.) isyan eden, Allah'a isyan etmiş olur.” şeklinde geçmektedir.²⁹³ Tirmizi'ye göre, Resûlullahı örnek almak, onu model olarak seçmek, sünnetine tabi olup söz ve fiille ona muhalefet etmemektir.²⁹⁴

²⁹⁰ Buhâri, “Sâlât”, 48, “Cenâiz,” 96, “Enbiyâ”, 50, “Libas”, 19; Müslim, “Mesâcid”, 19-23; Tirmîzî, “Sâlât”, 121; Nesâî, “Mesâcid”, 13, “Cenâiz”, 106; Muvatta, “Sefer”, 85; Darîmî, “Sâlât”,120; Ahmed b. Hanbel, “ *el-Müsned*” I, 195, 218, 405, 435, 454, II, 246, VI, 34.

²⁹¹ Ebû Dâvud, “Nikâh”, 40; İbn Mâce, “Nikâh”, 4; Ahmed b. Hanbel, “ *el-Müsned*”, IV; 381, V, 227, 228; VI, 76; İbn Mâce ‘de Nikâh 42’de Muaz için bu ifadeler geçmektedir.

²⁹² Buhâri, “İ’tisam”, 2; Ahmed b. Hanbel, “ *el-Müsned*”, II, 361; İbn Mâce, “Mukaddime”, 6; Darîmî, “Mukaddime”,16; Ahmed b. Hanbel, “ *el-Müsned*”, IV, 126-127.

²⁹³ Buhâri, “İ’tisam”,2.

²⁹⁴ Tirmîzî, “İlim”, 16;

Serahsî, “Size benim sünnetime ve benden sonraki Raşit halifelerimin yoluna tabi olmanızı tavsiye ederim. Onlara tutunup sımsıkı sarılıңыз.”²⁹⁵ hadisinin sünnete ittiba etmek hükmüne delil olduğunu söyler ve şunları ekler: “Menkul sünnet ile amel etmek hidayet, terk etmek dalalettir. Bazı sünnet de vardır. Onlarla amel etmek güzeldir, ancak terk etmekte ise bir beis yoktur.” diyerek sünnete ittibanın sınırlarını ve durumunu izah etmiştir. Bütün bunlar sünnete ittiba etmenin vacip olduğunun göstergesidir.²⁹⁶

Sünnete itaatin önemine vurgu yapan bir diğer hadis de şöyledir:

تَرَكْتُ فِيكُمْ أَمْرَيْنِ لَنْ تَضِلُّوا مَا تَمَسَّكْتُم بِهِمَا كِتَابَ اللَّهِ

“Size sıkıca sarılacağınız takdirde sapıtmayacağınız iki şey bırakıyorum: Allah’ın kitabı ve Nebisinin sünneti.”²⁹⁷

Resûlullah’ın sünneti asırlar öncesinde olduğu gibi bugün de ümmeti bozulmadan, dağılmadan, ayrılığa düşmeden, hatadan koruyacak ana unsur olduğunu göstermektedir.

Hadiste Kur’ân ile sünnet beraber zikredilmiştir. Yani inanan bir kimsenin İslamı sağlıklı yaşayabilmesi için her ikisine beraber sarılması gerekir. Birine sarılıp diğerini terk etmekle Allah’ın emir ve yasakları doğru anlaşılıp hayata aksettirilemez.

Kur’ân’dan sonra hüküm koyma yetkisi sünnette, yani Peygamber’e ait olduğu Peygamber (a.s.) zamanında da bilinmekte idi. Hz. Peygamber’in hüküm

²⁹⁵ Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebû Sehl, *Usûlü’s-Serahsî*, İstanbul, 1990, Ofset, s. 14.

²⁹⁶ Serahsî, *Usûl*, s. 14.

²⁹⁷ Muvattâ, “Kader”, 3.

koyma yetkisine işaret eden ve Peygambere itibanın önemini gösteren bir diğer örnek Muaz hadisi olarak meşhur olmuş şu rivayettir:

Hız. Peygamber'in (a.s.) ashâbından Muâz b. Cebel'i Yemen'e vali olarak göndereceği zaman Aralarında şöyle bir konuşma geçmiştir. Peygamberimiz: "Nasıl hüküm vereceksin? buyurdular. Muâz : "Allah'ın Kitabına göre hüküm vereceğim." dedi. Hız Peygamber: "Allah'ın kitabında bulamazsan." dediler. Muâz: "Resûlullah'ın sünneti ile karar vereceğim." dedi. Peygamberimiz: "Resûlullahın sünnetinde yoksa" dediler. Mûaz: "İctihad edeceğim ve kendi görüşümle karar vereceğim." dedi. Bunun üzerine Peygamberimiz: "Allah'ın resûlünün elçisini muvaffak kılan Allah'a hamd olsun." buyurdular.²⁹⁸

O dönemde sünnet karşısında olumsuz ve pervasız tutumlar o dönemde de mevcuttur. Peygamber ileride de böyle bir tehlikenin oluşabileceğini biliyor olmalıydı ki Mü'minleri bu konuda aşağıdaki hadiste olduğu gibi kesin bir ifadeyle uyarmıştır.

لَا الْفَيْنَ أَحَدَكُمْ مُكِنَّا عَلَ أَرِيكَتِهِ يَأْتِيهِ أَمْرٌ مِمَّا أَمَرْتُ بِهِ أَوْ نَهَيْتُ عَنْهُ فَيَقُولُ لَا أَدْرِي مَا وَجَدْنَا فِي كِتَابِ اللَّهِ اتَّبَعْنَاهُ "Dikkat edin, koltuğuna gerilmiş olduğu halde kendisine benden bir hadis ulaşır da sizinle aramda Allah'ın kitabı Kur'an vardır. Bu kitapta neyi helal bulursak onu helal eder, neyi haram bulursak onu haram kabul ederiz diyecek adamlar çıkacak. Hâlbuki Allah Resûlünün haram kıldığı şey Allahın haram kıldığı şey gibidir."²⁹⁹ Tirmizi rivayetinde "Kitap ve onunla birlikte kitabın bir misli verildi." ibaresi vardır.³⁰⁰

²⁹⁸ Ebû Dâvud, "Akdiyye," 11; Tirmîzî, "Ahkâm", 3; Darimî, "Mukaddime", 20; Ahmed b. Hanbel, "el-Müsne'd", V, 230, 236, 242.

²⁹⁹ Ebû Dâvud, "Sünnet", 5; Tirmîzî, "İlim", 10; İbn Ma'ce, "Mukaddime", 2.

³⁰⁰ Ebû Dâvud, "Sünnet", 5.

Enes b. Malikten rivayet edildiğine göre Efendimiz: “Ey oğul, kalbinde kimseye karşı kin ve haset olmadan sabahlayıp akşamlayabiliyorsan bunu yap.” buyurdu. Sonra şöyle ilave etti. “Bu benim sünnetimdir. Kim sünnetimi ihya ederse o beni sevmiştir. Kim beni severse cennette benimle beraberdir.”³⁰¹

Hız. Peygamber’in Enes’e tavsiyesinde vurguladığı üzere Peygamber’e itaat ve onun sünnetini takip etmek, yerine getirmek, Peygamber’i sevmenin göstergesidir. Sevgi de itaatin gereğidir. Peygamber’in sıfatı ile sıfatlanmak sevginin kemaline, bazı işlerde ona muhalefet sevginin eksikliğine işaretler. Buna en güzel örnek sahabedir. Peygamber’e itaatin en güzel halini onun ashabin yaşantısında görmekteyiz.

Peygamber’e(a.s.)ittibanın değerini ifade eden bir diğer rivayet de şöyledir: Allah Resûlü’nün hicretten sonra evinde misafir kaldığıEbû Eyyûb el-Ensârî yaşadığı bir olayı şöyle anlatır. Resûlullah (a.s.) Kendisine bir yiyecek sunulduğunda, ondan bir miktar yer, artanı bana gönderirdi. Bir gün içinde sarımsak bulunan bir kap yemeği, hiç el sürmeden bana iade etti. Bunun üzerine kendisine gittim ve sarımsak yemek haram mıdır? dedim. “Hayır, haram değildir. Ancak ben kokusundan dolayı hoşlanmıyorum.” Buyurdu. Bunun üzerine Ebû Eyyûb el-Ensârî, “O halde sizin hoşlanmadığınızdan bende hoşlanmıyorum” buyurdu.”³⁰²

Ebû Eyyûb el-Ensârî’nin kendini Peygamber’in tavrı üzerine kontrol etmesi ve sırf sevdiği kimsenin hoşlanmadığı bir şeyi ona muhabbetinden terk etmesi, tam bir teslimiyet örneğidir. Bu durum sahabenin hayatında Peygamber’e verilen değeri göstermektedir.

Peygamber’in emirlerine teslimiyet gösterme, ona itaat ve Peygamber’e duyulan sevginin bir göstergesidir. Abdullah b. Ömer’in, Resûlullah: “Allah yüzünün kıllarını alan ve dişlerini incelten kadınlara lanet etsin.” buyurdular. “Şunu bilin ki

³⁰¹ Tirmîzî, “İlim”, 16.

³⁰² Müslim, “Eşribe”, 170-171; Tirmîzî, “Et’ime”, 13; Ahmed b. Hanbel, “*el-Müsneid*”, V, 416-417.

Allah Resulünün lanet ettiğine ben de lanet ediyorum.”³⁰³ şeklindeki sözleri bu ittibaya işaret eden bir örnektir.

Allah Resûlünün sevdiklerini sevmek, onu sevmenin ve ona itaat etmenin bir göstergesidir. Hz. Peygamber’e itaatın en önemli göstergeleri arasında farz ve vaciplerde onu örnek almak, nasıl yaptıysa öyle yapmak, uygulamada bulunduğu örnekleri diğer şeylere tercih etmek vardır. Peygamber’in güzel örnekliği sadece farz ve ibadetlerde değil hayatın her alanındadır. Peygamber’i seven kimse hayatını her yönüyle ona uygun olarak şekillendirmeye ve yaşamaya çalışır.

Bu durum inananlara ayrı bir huzur ve mutluluk verir. Onların Resûle itaat ve sevgisi o kadar büyüktü ki yürüyüşlerinde bile peygamberin yürüyüş tarzını taklid etmeye çalışırlardı.³⁰⁴

Altının erkeklere haram kılındığı³⁰⁵ dönemde Peygamber (a.s.) eline bir altın yüzük takmış bunun üzerine tüm sahabiler de altın birer yüzük edinmişler. Ardından efendimiz. “Bunu takıyordum fakat bundan sonra hiç takmayacağım.” diyerek yüzüğü çıkartmışlar. Sahabiler de hemen yüzüklerini çıkarmış ve altın kullanmayı terk etmişlerdir.³⁰⁶

Peygamber’e itaat kişinin uhrevi dünyası açısından da önem arz etmektedir. Nitekim hadisi şerifte Peygamber’e itaat edenlerin durumu şöyle tasvir edilmiştir: “Birisi bir ev inşa eder, sonra bir ziyafet hazırlar, etrafa bir davetçi gönderir. Davetçiye icabet edenler eve girer ve ikram edilen ziyafetten de yer. Davetçiye icabet etmeyenler, eve giremedikleri gibi ikram edilen yemeklerden de yeme imkânı

³⁰³ Nesâî, “Zînet”, 73.

³⁰⁴ Buhâri, “Hac”, 93; Ebû Dâvud, “Menâsık”, 55; Nesâî, “Menâsık”, 175.

³⁰⁵ A’râf 7/32.

³⁰⁶ Buhâri, “İ’tisam”, 4, “İman”, 6; Ebû Dâvud, “Hatem”, 2.

bulamazlar. Ev cennettir. Davetçi Muhammed'dir. Kim Muhammed'e itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur, kim Muhammed'e isyan ederse, Allah'a isyan etmiş olur."³⁰⁷

“Allah Resûlünde sizin için güzel örnekler vardır.”³⁰⁸ âyetiyle, Peygamber'i örnek almak kişinin hayatının daha huzurlu, emniyetli ve mutlu geçeceği anlaşılır. Kişi fiillerini güven içerisinde gerçekleştirir. Sünnetlere uymak yanlış yapma endişe ve vehminden kişiyi kurtarır. Gerçekleştirdiği işlerde başarıyı yakalamasını sağlar. Kısaca Peygamber'e tabi olanlar Kur'ân'ın ifadesiyle dünyada da ahirette de mutluluğa erişirler.³⁰⁹

Hayatın her alanının dine uygun şekilde yaşanması ancak Peygamber'e tabi olmakla gerçekleşecek bir durumdur. Hayatımızın dinden uzak, dine uygun olmayan, bozulmuş inanışlar içerisinde geçmesinde dini önemsemememiz, Kur'ân ve Peygamber'in sünnetinden uzaklaşmamız yatmaktadır. Halbuki Peygamber (a.s.) hadisinde bizi bu konuda uyarmış, insanların Allah'ın memnun olacağı bir hayat sürebilmeleri için kendi yolundan gitmelerine vurgu yapmıştır. “Allah'ın gönderdiği hiçbir peygamber yoktur ki o peygamberin ümmetinden havarileri ve sünnetine tabi olan, emrine uyan ashâbı olmasın. Sonra onların ardından yapmadıklarını söyleyen ve emrolunmadıklarını yapan kötü bir nesil ortaya çıktı.”³¹⁰ bu hadisten anlaşılacağı üzere peygambere uyanlar övülmüş, kıymetli, emrine uymayıp yolunu takip etmeyen kimseler de yerilmiştir.

³⁰⁷ Buhâri, “İ'tisam”, 2.

³⁰⁸ Ahzâb 33/21.

³⁰⁹ Nûr 24/54.

³¹⁰ Müslim, “İman”, 80.

II. BÖLÜM: GÜNÜMÜZ SÜNNET ANLAYIŞI

2.1. Sünnete Genel Bakış

Peygamber'e itaat ve günümüz sünnet anlayışını ele aldığımız bu bölümde sünnet kavramı üzerinde duracağız. Sünnet kavramının bilinmesi Peygamber'e itaat emrinin anlaşılması ve günümüzde uygulanması, doğru şekilde yerine getirilmesi açısından önemlidir.

Yaşadığı dönemde Hz. Peygamber'e itaat emrinin anlaşılması, uygulanması, sorgulanması daha kolay iken vefatından sonra itaat emrinin anlaşılması konusunda karışıklıklar ortaya çıkmış, sünnet olgusu hakkında zihinlerde karmaşa oluşmuştur.

Bugün sünnet kavramı konusunda zihinlerde oluşan problem ve karmaşa ancak peygambere itaat âyetlerinin anlaşılması, sünnet kavramı üzerinde oluşan anlaşmazlıkların giderilmesi ile gerçekleşecektir.

Bunun için öncelikle sünnet ve hadis kavramları üzerinde duracak, bu kavramların tarihi süreç içerisinde nasıl şekillendiği, ne gibi anlam değişimlerine uğradığını inceleyerek Peygamber'e itaat ve sünnet ilişkisini irdedeceğimiz konuya ön hazırlık yapmış olacağız.

2.1.1. Sünnet Kavramı

Sünnet formalize edildiği takdirde orijinal, sürekli ve belirli bir standarda oturmuş, iyi ve kötü davranış biçimi olarak anlatılabilir. “s-n-n” Kökünden gelen sünnet kelimesi daha çok davranışlarla alakalı olarak kullanılmıştır. Araçlar eskiden

beri sünnet kavramını kullanmakta ve ona aşına idiler. Bu sebeple sünnet kavramının tarihi verisi Araplara yabancı değildir.³¹¹

Sünnet kelimesi sözlüklerde “bir şeyi adet olarak ihdas etmek, örnek olarak ortaya koymak” anlamını taşımaktadır. İyi veya kötü bir adet, kendine has davranışlar anlamındadır. Sünnet, süreklilik, devamlılık manası içerir. Sünnet kelimesinin “dökmek, yontmak, sivriltilmek, sürtmek” gibi anlamlarına gelen türevlerinde de bu süreklilik karakterini görmek mümkündür.³¹²

İyi veya kötü olsun uyulan ve alışılmış bir yol, yaşam tarzı, davranış şekli, anlamına gelen sünnet tamlama şeklinde kullanılmaktadır. Hz. Peygamber’in sünneti şeklinde olumlu anlamda, öncekilerin sünneti şeklinde olumsuz anlamda kullanılmıştır. “Kim güzel bir adet başlatırsa kendisine hem o güzel davranışın karşılığı hem de kıyamete kadar onu örnek alan kimselerin sevabı verilir. Kim de kötü bir adet başlatırsa kendisine hem o davranışın hem de kıyamete kadar onu örnek alan kimsenin günahı yüklenir.”³¹³ hadisinde sünnet uyulan iyi veya kötü yol anlamındadır. “Size iki şey bıraktım onlara tutduğunuz sürece sapmazsınız. Allah'ın kitabı ve peygamberin sünneti.”³¹⁴ “Sünnetimden yüz çeviren benden değildir.”³¹⁵ hadisleri de sünnet kelimesinin taşıdığı anlamlar konusunda Peygamber’in (a.s.) kullanımına örnek gösterilebilir.³¹⁶

Râzî (ö.606/1210) de sünnet hakkında üç anlam zikretmiştir. İlk anlam, bir şeyi adet olarak edinmektir. Diğer iki manada ise mızrağa uç geçirme, sürekli deve

³¹¹ Fazlurrahman, *Tarih Boyunca İslami Metodoloji Sorunu*, çev. Salih Akdemir, 5. Baskı, Ankara Okulu yay., Ankara, 2005, s. 15-18.

³¹² İbn Manzur, *Lisâni'l-Arab*, c. XIII, s. 225; Karadâvî, *Sünneti Anlamada Yöntem*, s. 54-55; Karaman, Hayreddin, *Hadise Dair İlimler ve Hadis Usûlü*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2011, s. 43; Salih, Subhi, *Hadis İlimleri ve Hadis İstılahları*, çev. Yaşar Kandemir, DİB. yay., Ankara, 1971, s. 3-4; Erul, Bünyamin, *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, Türkiye Diyanet Vakfı yay., Ankara, 2000, s. 14.

³¹³ Müslim, “Zekât”, 69; Nesâî, “Zekât”, 64; İbn Mâce, “Mukaddime”, 14.

³¹⁴ Muvattâ, “Kader”, 3.

³¹⁵ Buhârî, “Nikâh”, 1; Müslim, “Nikâh”, 5.

³¹⁶ Bedir, Murteza, “Sünnet”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı yay., c. 38, İstanbul, 2010, s. 150-153.

sürdü anlamlarında kullanımları vardır. Sürekli deve sürmek ile bir davranışı, sünneti düzenli ve sürekli yapmak arasındaki süreklilik ve düzenlik ilgisi öne çıkmaktadır.³¹⁷

Sünnet kelimesi Kur’ân-ı Kerim’de 14 defa geçmektedir. İki yerde çoğul kalıpta sünen şeklinde³¹⁸ ve öncekilerin sünneti anlamında kullanılmıştır.³¹⁹ Allah’ın sünneti şeklinde de kullanımı mevcuttur.³²⁰ Tekil-çoğul, belirsiz veya belirli şekildeki formlarda genelde değişmez kanunları ifade etmek için kullanılmaktadır. Cahiliye döneminde ve Kur’an’da çeşitli türevleri ile kullanılagelen sünnet kelimesi Hz. Peygamber, sahabe, tabiun, tebe-itabiun dönemlerinde de kullanılmıştır.³²¹

Sünnet kelimesi istilâh olarak pek çok anlama gelmektedir. İlk olarak, Hz. Peygamber’den nakledile gelen, bizzat Kur’an tarafından ele alınmayan aksine peygamber tarafından beyan edilen şeylerdir. Yani bizatihi aynısı Kur’an’da olmayan öz itibariyle Kur’an’da bulunan şeylerdir. Hz. Peygamber’den sâdır olan ve icaz niteliği taşımayan, söz ve fiillerdir. Sünnet Kur’an’ın getirmiş olduğu mana içerisinde mündemiçtir. Yani Peygamber’den sâdır olan söz aynen Kur’an’da mevcut değildir. Sünnetin Kur’an’ın beyânı olabilmesi için beyân olunan hükmün esas itibariyle Kur’an’da olması gerekmektedir.

İkinci anlam olarak bid’atın karşıt anlamıdır. Nitekim ilk dönemlerde birisi Peygamber’in davranışına uygun bir davranışta bulunduğu zaman, falan kişi sünnet üzeredir denirdi. Aksi bir harekette bulunduğu zaman ise bid’at üzeredir denilirdi.

Üçüncü olarak da sahabinin işleye geldiği şeyler anlamındadır.³²² “Benden sonra sahabelerimin sünnetine uyun.”³²³ hadisi buna işaret etmektedir.

Sözlükte izlenen yol, yöntem, örnek alınan uygulama, örf ve gelenek anlamlarındaki sünnet kelimesinin terim anlamı fıkıh usulü, hadis ve kelim ilminde

³¹⁷ Râzî, *Mefâtihu'l Gayb*, c. IX, s. 11.

³¹⁸ Âl-i İmrân 3/137, 426.

³¹⁹ İsrâ 17/77; Fâtır 35/41.

³²⁰ Enfâl 8/38; Hicr 15/13.

³²¹ Erul, Bünyamin, “Sünnet Kavramının Oluşum ve Gelişimi”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, sayı, 1, 2005, s. 85-94.

³²² Şatibî, *el-Muvâfakat*, çev. Mehmet Erdoğan, İz yay., İstanbul, 1993, c. IV, s. 1-3.

³²³ Ebû Dâvud, “Sünnet”, 5.

farklılıklar göstermekle birlikte bunların hepsi Resûl-i Ekrem ile ilişkili olma ve onun yolunu izleme noktasında birleşmektedir. Fıkıh terminolojisinde sünnet öncelikle şer'i hükümlerin kaynaklarından ikincisini ifade eder. Resûlullah'ın söz, fiil veya tasdiki şeklinde tanımlanır. Hadis ilminde sünnet hadis ile eşanlamlı sayılmakta ve yapılan tanım hadis usulü ile paralellik göstermektedir. Usûlcülere göre sünnet Peygamber'den sadır olup gelen söz, fiil ve onaylardır. Ki bunların her biri Allah'ın dinini anlamada ve uygulamada Peygamber'in yolunu gösterir. Fıkıh usûlünde dinen yapılması kesin ve bağlayıcı olmaksızın İslamda belirtilen mendupların en önemli bölümünü sünnetler oluşturur. Kelam ilminde sünnet Hz. Peygamber ve ashabının itikat ve ameli, takip ettikleri yol anlamındadır.³²⁴

2.1.2. Hadis Kavramı

Hadis kelimesi tahdis kökünden türemiş olup haber vermek, nakletmek anlamlarındadır. Kur'ân-ı Kerimde bu kelimenin kullanımı da geçmektedir. “Bu söze inanmayanların arkasından üzülererek neredeyse kendini mahvedeceksin.”³²⁵ âyetinde hadis sözcüğü söz veya haber manasında kullanılmış, bundan Kur'ân kastedilmiştir. Bir başka âyette hadis kelimesinden türeyen fiil haber ver, tebliğ et anlamlarında yer almıştır.³²⁶

Sonraki süreçte ise hadis kelimesi Hz. Peygamber'in sözlerine atfedilmiş ve Peygamber'le ilgili tüm haberlere hadis denmiştir. Nitekim Ebû Hureyre tarafından sorulan bir soruya Hz. Peygamber'in verdiği cevapta hadis kelimesi tam olarak bu anlamı taşımaktadır. Ebû Hureyre sorusunda: “Kıyamet günü senin şefaatine nail olacak en mutlu kimse kimdir? Ya Resulullah? diye sorduğunda Hz. Peygamber:

³²⁴ Bedir, Murteza, “Sünnet”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı yay., İstanbul, 2010, c. 38, s. 150 -153, Karadâvî, *Sünneti Anlamada Yöntem*, s. 54-55; Koçyiğit, *Hadis İstihlaları*, s. 1-5; Karaman, *Hadise Dair İlimler ve Hadis Usûlü*, s. 44-45.

³²⁵ Kehf 18/6.

³²⁶ Duhâ 93/6.

“Senin hadise karşı olan iştihakını bildiğim için bu hadis hakkında hiç kimsenin bana senden evvel soru sormayacağını tahmin etmişim. Kıyamet günü benim şefaatiime nail olacak en mutlu kişi la ilahe illallah diyendir.” buyurmuşlardır.³²⁷

Hadis kelimesi umumiyetle, Hz. Peygamber’in sözlerine atfedilmekle birlikte, bu konuda farklı görüşler de ortaya atılmıştır. Hz. Peygamber’in söz, fiil ve takrirleri manasını verenler sünnet ile aynı anlama geldiğini söylemektedir. Bazıları ise yalnızca Hz. Peygamber’in sözlerine değil sahabe ve tabiundan gelen haberleri de ifade ettiğini söylemektedirler.³²⁸

Hadis, nübüvvetten sonra Peygamber’den (a.s.)sadır olan söz fiil ve takrirlerin bize aktarılmasıdır. Bu genel anlamı içerisinde hadis ve sünnet muradif olarak kullanılmaktadır.³²⁹

2.2. Sünnet ve Peygamber’e İtaat Arasındaki İlişki

Arapçada yol veya yöntem anlamına gelen sünnet Kur’ân’ı açıklamada, İslam hakikatlerini izahta ve öğretmede Nebiyi ve hikmeti temsil etmektedir. Nitekim Yüce Allah resulüne kitabı ve hikmeti indirmiş ve bunları ümmetin oluşumunda İslam’ın önemli unsurlarından saymıştır.³³⁰

Sünnetin uzunluk, genişlik ve derinlik olarak insanın bütün hayatını kuşatan bir yöntem olduğu söylenmiştir. Uzunluk ile insanın doğumundan ölümüne hatta ölümden sonrasına kadar bütün hayatını kapsayan kısmı anlatılmaktadır. Genişlik ile evde, çarşıda, yolda, işte Allah ile olan ilişkisini, birey ve aile olarak, müslüman

³²⁷ Buhâri, “İlim”, 33, “Rikak”, 51.

³²⁸ Koçyiğit, *Hadis Istılahları*, s. 1-5; Karaman, *Hadise Dair İlimler ve Hadis Usûlü*, s. 44-45.

³²⁹ Koçyiğit, *Hadis Istılahları*, s. 121.

³³⁰ Âl-i İmrân 3/64; Ahzâb 33/34.

olsun olmasın toplumsal ilişkilerini, hayvan ve cansız varlıklarla olan ilişkisini yani her alanı kuşatan genişlik kastedilmektedir. Derinlik ile insan hayatının içyapısındaki derinlik anlatılmaktadır. Akıl ve ruh, zâhir ve bâtın, söz, amel ve niyeti de kapsar. Fakat bugün Müslümanlar sünnetten sadece sakal uzatmayı, elbise kısaltmayı, misvak kullanmayı anlamaktadırlar. Genç, yaşlı, bekâr, evli, düşmanla anlaşma yapan, zengin, fakir, yöneten, yönetilen gibi hayatın her alanında insan için örneklik bulabileceği kapsamlı yönlerinden habersizdirler.³³¹

Peygamber'in söz, davranış, onaylarından oluşan sünnet müslüman birey, aile, toplum ve devletteki İslami hayatın oluşumu için önemli bir yöntem sunmaktadır. Sünnetteki prensipler Müslüman için genel bir çerçeve çizmektedir. Yani sünnetler İslam'ın öngördüğü kâmil insan modelini Muhammedî model vasıtasıyla elde etmemizi sağlar. Sünnet değişen dünya şartlarında müslümanın her türlü sorun ve ihtiyacına cevap verebilecek kapsamdadır. Nitekim o Kur'an'ın hayata aktarılmış ve açıklanmış halidir.³³²

Sünneti incelerken, hayatımıza aktarırken ondaki öze odaklanmak gerekmektedir. Lafza ve şekle takılıp kalmak sünnet ile ortam arasındaki münasebetleri göz ardı etmek sünneti tarihe mahkûm etmektir. Bugünün insanını peygamber dönemine götürmek mümkün olmadığı gibi peygamber dönemini de bugüne getirmek mümkün değildir. Zamanın değişmesiyle ahkâmın değişeceği fıkıh ilminin bir prensibidir. Sünneti devre dışı bırakmak Müslümanların gündelik problemlerinin çözümünü sünnet ve İslam dışı zihniyetler ile çözmeye çalışmasına sebep olmaktadır. Sünneti lafza ve şekle indirgemenin yanında bunu tamamen ihmal etmek de sünnete aykırı yorumlar yapmaya, sünnetten uzak bir anlayışı sünnettenmiş gibi göstermeye sebep olabilir. Zamanın gözünden sünneti anlamaya çalışmak sünneti değiştirerek zamana uydurmak değil sünneti gerçek manası ile kavrayıp vasıta ve gaye, şekil ve öz, değişen ve değişmeyen tespit edilip sünnetin anlaşılması

³³¹ Karadâvî, *Sünneti Anlamada Yöntem*, s. 124.

³³² Bedir, Murteza, *Sünnet, Hz. Muhammed'in Evrensel Mesajı*, İsam yay., İstanbul, 2006, s. 91.

ve hayata aktarılmasıdır. Hz. Peygamber'in sünneti Kur'ân rehberliğinde meydana geldiğine göre Hz. Peygamber'in sünnetinin hayat aktarılması, toplumu değiştirme faaliyeti Kur'ân'dan bağımsız olarak ele alınamaz. Bu sebeple sünnetin her konuda olduğu gibi değişim konusundaki tavrı da Kur'ân'dan farklı değildir. Yani sünnetin günümüzde pratiğe aktarılması ile ilgili sorunlar sünnetin kısımlarının anlaşılması ile alakalıdır. Sünnet ile ilgili problemlerin oluşması ibadet ve itikat ile ilgili sünnetlerle alakalı değildir. Ki bunlar değişmeyen kısımdır. Sosyal, siyasi, iktisadi, hukuki, ahlaki alan ile ilgili günümüze entegre edilmesi gereken kısımlarda sünnet yeniden yorumlanmalıdır. Yeniden yorumlama sünneti değiştirmek için değil sünnetin özünü maksadını bugün en iyi nasıl gerçekleştiririz sorusuna cevap bulmak içindir. Zira sünnet lafız olarak ele alınıp maksadı feda edilmez. Lafza takılmak sünnetin maksadını şekle feda etmektir. Çünkü hukuk sistemlerinde kanunun lafzı kanun koyucunun maksadı göz önüne alınarak yorumlanır. Asıl olan maksattır, şekil ve lafız maksat için vardır.³³³

Sünnetler dinin tamamlayıcı unsurudur, dini koruyan bir dış kabuk gibidirler. Kur'an'ın dış halkasını oluşturmaları sebebiyle hem ilahi iradeyi hem de Arap gelenek göreneklerini dönemin tarihi şartlarını içermektedir. Sünnet bir yönüyle dini olanı diğer yönü ile de örfi olanı temsil ve tasvir etmektedir. Sünnetin bu iki yönünden dolayı sünnetin İslam dini içerisindeki konumunun ve Müslümanlar için hangi sünnetlerin bağlayıcı olduğunun bilinmesi bu ölçütlerle tespit edilir. Sonuçta bizler Peygamber'in (a.s.) insan olmasından kaynaklanan özelliklerini değil, Peygamber olan Muhammed'i (a.s.) ve ilahi iradeyi yansıtan uygulamalarını takip ve bunlara itaatle yükümlüyük. Şüphesiz Peygamber olarak ona duyduğumuz sevgiden dolayı O'nu taklit etmek takdire şayandır. Ancak bunlara dini bir anlam yükleyebilmek için ilahi iradenin bilinçli bir yansımasını ölçen kriterlere ihtiyacımız vardır. Aksi halde Peygamberi'n sünnetinde beşeri olan ile nebevi olan ayrımını yapmak mümkün değildir.³³⁴

³³³ Polat, Selahattin, *Hadis Araştırmaları*, İnsan yay., İstanbul, 2003, s. 314-316.

³³⁴ Bedir, *Hz. Muhammed'in Evrensel Mesajı*, s. 88.

Peygamber'in sünnetinde nebevi olan kısmı belirlemede kullanılan genel kriter, bir emrin Kur'an ve Hz. Peygamber'in dilinde çokça tekrar edilmesi, emrin tutulmaması halinde ceza ve azaptan söz edilmesi, emri yerine getirenlerden övgü ile bahsedilmesidir. Sünneti belirlemede ikinci kriter de Peygamber'in bir uygulamayı sürekli, genellikle veya zaman zaman yapmasıdır. Buna göre sünnet derecelendirilmiştir. Peygamber'imizin bir mesele üzerindeki ısrarı o konuya dini bir nitelik kazandırmaktadır. Hadis ilminde de sünneti belirleyen özel kriterler getirilmiştir. Sünnet tanımında olduğu gibi Peygamber'in sözlerini içeren kavli sünnet-hadis, fiillerini içeren fiili sünnet-hadis, onaylarını bildiren takriri sünnet şeklinde hadis sınıflaması yapılmıştır. Tüm bu sınıflamalar içerisinde fıkıh ilminde sünnetin bağlayıcı olan ve olmayan kısımları belirlenmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte sünnetin tespiti ve hangisinin bağlayıcı olup olmadığı konusu alimler arasında ihtilafli bir meseledir.³³⁵

Sünnet ve Peygamber'e itaat arasındaki bağı anlayabilmemiz için sünnetin genel özellikleri ve hayatımızdaki işlevinin ele alınmasının ardından sünnetin İslam'daki konumunu ve Kur'an ile olan ilişkisinin incelenmesi gerekmektedir.

Sünneti tüm boyutlarıyla ele almak istediğimizde Kur'an sünnet ilişkisini doğru belirlemek zorundayız. Sünnet Kur'an ile bütünleşmektedir. Bu noktada niçin Kur'an sünnet ile tefsir ediliyor? Kur'an'da sünnet ile açıklamaya ihtiyaç var mı yahut Kur'an'ı kendimiz yorumlasak olmuyor mu? gibi sorular akla gelebilir. Bu soruya verilecek cevap, Kur'an sünnet münasebetinde ortaya çıkacaktır. Sünnetin Kur'an'ı açıklaması ile ilgili Kur'an âyetleri arasında bir çelişki varmış iddiası ortaya atılabilir. Zira Kur'an'da pek çok âyette Kur'an'ın apaçık veya her şeye açıklık getirici bir kitap olduğu ifade edilmektedir.³³⁶ Fakat bir taraftan Hz. Peygamber için "İnsanlara

³³⁵ Bedir, *Hz. Muhammedin Evrensel Mesajı*, s. 88-90.

³³⁶ Mâide 5/15; Nahl 16/89; Şuâra 26/195; Neml 27/1.

Kur'ân'ı beyân edesin diye indirdik"³³⁷ âyetleri bulunmaktadır. Kitap apaçık ise Peygamberimiz neyi beyân ediyor? soruları zihinlerde oluşabilir. Cevap sünnetin Kur'ân'ın beyânı mahiyetinde olduğudur. Beyân kelimesi bir şeyi açığa çıkarma anlamındadır. Açıklama anlamı yanında, beyânı hayata aktarma olarak anlarsak tearuz ortadan kalkar. Nitekim Kur'ân apaçık bir kitaptır. Peygamberimiz sünneti ile onu hayata aktararak beyân eder. İşte bu durum genel anlamıyla Kur'ân sünnet ilişkisini açıklayan durumdur. Peygamber'in (a.s.) uygulamalarında risâlet ile ilgili yaptığı bir hata varsa bunların Allah tarafından düzeltildiğini bildiren âyetler Peygamber'in uygulamalarının, başka bir deyişle sünnetin vahyin kontrolünden geçtiğinin delilidir. Yani her sünnetle ilgili vahiy gelmesi ile her sünnetin vahyin kontrolünden geçmesi aynı neticeyi doğurur. Buradan da anlaşılır ki sünnetin maksadı ilahi vahye uygunluktur. Sünnet ile vahyin ilkeleri ters düşmez.³³⁸

Genel kabule göre sünnet Kur'ân'ı açıklayıcı bir konumdadır. Bu nedenle ona şeriatin ikinci kaynağı olarak itibar edilmektedir. Sünnetin mertebesi Kur'ân'ın mertebesinden sonra gelir. Çünkü açıklamanın mertebesi açıklanandan sonradır. Bir başka sebep de Kur'ân'ın hepsi hiç şüphe edilemeyecek şekilde kesinlikle tevatür ile sabit olmuştur. Sünnet ise böyle değildir. Bir kısmını tevatür ile büyük çoğunluğu haberler-i vahidlerle sabittir.³³⁹

Ancak tevatürle sabit olmadığı için Kur'ân'dan hüküm çıkarırken sünnete bakmamak doğru olmaz. Zira âyetlere şahitlik eden, onları en iyi anlayanlardan olan sahabiler daha ilk günden itibaren Peygamber'in sözlerini dikkatle dinleyerek takip etmiş hafızalarında tutmaya, toplamaya, önem vermişlerdir. Vefatından sonra da ders halkaları şeklinde Kur'ân'ı ve Peygamberin sünnetini öğrenmek için çabalamışlardır.³⁴⁰

³³⁷ Nahl 16/44, 64.

³³⁸ Polat, *Hadis Araştırmaları*, s. 310-312.

³³⁹ Karadâvî, *Sünneti Anlamada Yöntem*, s. 84.

³⁴⁰ Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi*, DİB. yay., Ankara, 1988, c. 1, s. 47.

Kur'ân'ın şer'i hükümler koymas1 genel olarak küllîlik esasına dayanmaktadır. Cüzilik Kur'an'da ilke olarak benimsenmemiştir. Cüz'i-tikel bir hüküm gelmişse o da sonuç itibariyle küllîlik esasına dayanır. Hususî bir delil ile şahsa özel olduğu bildirilmemişse, Peygamber Efendimize has bazı hükümler gibi, tüm hükümlerde sonuç küllîdir. Kur'ân çoğu kez, şartların, manilerin öğrenilmesi, şer'i hakikatlerin keyfiyetlerinin bilinmesi gibi konularda beyâna muhtaçtır. Sünnet hacim olarak kabarık, içerdiği konular fazla da olsa sonuç itibariyle Kur'ân'ın beyânıdır. Kur'ân muhtasar olmasına rağmen kuşatıcı olmak durumundadır. Camiî, kuşatıcı olabilmesi için muhatevası küllî olmak zorundadır. Onu açıklayan ise sünnettir. Bunun için doğal olarak başvurulacak ilk kaynak sünnettir.³⁴¹

Küllî olan Kur'ân, İslam inançları, ibadet, ahkâm ile ilgili temel kuralları ve esasları içeren bir anayasadır. İslam'ın ikinci kaynağı olan sünnet bütün bu konularda Kur'ân'ın teorik olarak açıklaması pratik olarak uygulamasıdır. Bundan dolayıdır ki sünnete uyulması, onun getirmiş olduğu hükümler ve yönlendirmelerle amel edilmesi gerekmektedir.³⁴²

Kur'ân-sünnet ilişkisi âlimlerimiz tarafından üç temel maddede ifade edilmiştir Sünnet Kur'ân'da bulunan bazı hükümleri te'kit ve tekrar eder, onda bulunmayan bazı hükümler getirir, Kur'ân'da bulunan bazı hükümleri tefsir, beyân eder.³⁴³ Sünnet onu beyân etmede; bir yandan Kur'ân'ı açıklarken diğer taraftan da onun yörüngesinde, ondan dışarı çıkmadan hüküm koyar. Kitabın sünnete olan ihtiyacı sünnetin kitabı olan ihtiyacından daha fazladır.³⁴⁴

Sünnet Kur'ân'ı iki şekilde beyân eder. Birincisi mücmeli beyândır. Namaz vakitleri, zekât, hac gibi. İkincisi kitapta bulunmayan bir hüküm üzerine ziyadeliktir.

³⁴¹ Şatibi, el-Muvafakât, c. III, s. 353-355.

³⁴² Şatibi, el-Muvafakât, c. III, s. 354; Karadâvi, *Sünneti Anlamada Yöntem*, s. 57, 78.

³⁴³ Karadavi, *Sünneti Anlamada Yöntem*, s. 78.

³⁴⁴ Karadavi, *Sünneti Anlamada Yöntem*, s. 212.

Bunun gerekçesi Kur'ân'da Peygamber'e itaati emreden âyetlerdir. Masum oldukları âyetle sabit olan peygamberlerin verdikleri haberler de doğrudur. Peygamber'den özellikle ittiba emronulan fiiller ayrı bir özellik taşımaktadır. “Namazı benim kıldığım gibi kılınız.” sözü uyulması emredilen fiili bir sözdür.³⁴⁵ Nisâ suresi ve pek çok surede zikredilen âyet-i kerimelerde Allah'a itaat ve Peygamber'e itaat ayrı ayrı zikredilmektedir. Bunlar Allah'a itaat konusunun hitabında, Allah'ın emredip yasakladığı şeyler olduğu, peygambere itaatin de Kur'an'da yer almayan ve bizzat kendisinden gelen emir ve nehiylere tabi olmak suretiyle olacağını gösterir. Eğer sünnet Kur'ân'da zaten mündemiç bulunsaydı o zaman o da Allah'a itaatten sayılır ayrıca zikredilmezdi. Bu âyetler peygambere ait ayrıca bir itaate mahal konu olduğunu gösterir ki bu da Kur'ân'da olmayan sünnettir.³⁴⁶

Bu sebeple Peygamber'den gelen bir hadise ister akide ile alakalı olsun ister amel ile alakalı olsun sahih bir hadise mü'minin inanması gerekir.

Sünnet sonuç itibariyle Kur'ân'a çıkar. Sünnette yer alıp da Kur'ân'da genel ya da detaylı temas edilmeyen hiçbir mesele yoktur. Buna bağlı olarak bir kimse Kur'ân'da olan bir emri yerine getireceği zaman bu emrin şuna ya da buna ihtimali olabilir fakat sünnet bu ihtimalleri ortadan kaldırır. Bunun sonucunda biz hem Kur'ân hem sünnet ile amel etmiş oluruz. Âyetlerden hem Allah'a hem Resûlüne itaatin emredilmiş olması itaat edilecek konuların ve konunun ayrı ayrı olmasını gerektirmez.³⁴⁷

2.3. Günümüz Sünnet Anlayışı

İslam düşüncesinde sünnet ile ilgili tartışmaların temelinde de bu kavram ile ilgili anlayış farklılıkları yatmaktadır. Sünnet kavramı etrafında şekillenen anlayış farklılıklarından kaynaklanan sünnetin İslam'daki yeri ve değeri ile ilgili 2 aşırı görüş mevcuttur. Sünneti kabul etmeyenler ve edenler olarak ayrılan gruplar da kendi içinde sınıflara ayrılmışlardır.

³⁴⁵ Koçyiğit, *Hadis Istılahları*, s. 123.

³⁴⁶ Şatibî, *el-Muvafakât*, c. III, s. 12.

³⁴⁷ Keleş, Ahmet, *Hadislerin Kur'an'a Arzı*, İnsan yay., İstanbul, 2003, s. 28.

Bu görüşlerden bir tanesi tamamen sünneti reddeden olumsuz yaklaşımdır. Bu görüş sahipleri sünneti hayatın bütün pratiklerinden, adetlerinden, muamelatından, iktisadi ve idari işlerinden ayırt etmek isteyen gruptur. Sünnet emredici, yönlendirici veya yol gösterici olarak bu sahalara girmemeli, bu sahaları insanlara bırakmalıdır, demektedirler. Bu konuda delilerinden biri hurma aşılama kıssasında zikredilen “Dünya işlerini daha iyi bilirsiniz,” hadisidir.³⁴⁸ Tarihi süreçte Peygamber’e uymayı reddedenler siyasi sebeplerden te’vil veya yorumdaki aşırılıklardan dolayı reddetme yoluna gitmişlerdir. Bir diğer grup da doğru-yanlış irdelemeden bize hadis olarak ne intikal ettiyse tamamını kabul ederiz diyen koşulsuz kabul anlayışıdır. Bu grupta olanlar tamamen sünnetin her alanda teşri yetkisine sahip olduğunu, sünnet konusundaki her şeyin bağlayıcı olduğunu iddia etmektedirler.³⁴⁹ Sünneti delil kabul edenler de kendi içinde iki gruba ayrılmıştır. Peygamber’i örnek alma, onun sünnetlerinden prensipler çıkartma görüşünde olanlar, bir de Peygamber’in sünnetini aynen ona benzeyerek yerine getirmeye çalışanlar. Peygamber’i örnek alıp onun prensipleri gibi prensipler çıkartma görüşünde olanlar yani teessi fikrindekilere göre, Peygamber’i örnek almak yaptığı şeyleri hangi sebeple ne maksatla yaptığını bilmek ve yapmaktır. Terk ettiği şeyleri de hangi sebep ve maksat ile terk ettiğini bilerek terk etmektir. Teşebbüh, Peygamber’e benzeme anlayışında ise lafız ve şekilcilik ön plandadır. Önemli olan Peygamber’in ne dediği ne yaptığıdır. Bu fikrin hareket noktası hiçbir ayırım yapmaksızın Hz. Peygamber’in sünnetini tamamının vahiy kaynaklı olduğu düşüncesiyle Peygamber ne yapıyorsa aynısını yapmaktır. Maksat ve gaye sorgulaması yapmadan sebep ve illet araştırması yapılmadan uygulanması esası vardır.³⁵⁰

Çatışmaların temelinde bu iki görüş sahiplerinin de önyargılı tavırları yatmaktadır. Çalışmamızda bu bölümde sırasıyla iki görüş sahiplerini ve görüşlerini dayandırdıkları delilleri inceleyeceğiz.

³⁴⁸ Müslim, “Fezâil”, 139, 141.

³⁴⁹ Keleş, *Hadislerin Kur’an’a Arzı*, s. 151-193; Kırbaoğlu, Hayri, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, 3. baskı, Ankara Okulları yay., 1997, Ankara, s. 17-19.

³⁵⁰ Çelik, “Sünnete İttiba Konusunda Farklı Eğilimler”, s. 75-92.

2.3.1. Sünneti Delil Kabul Edip, “Peygamber’e İtaat Vaciptir” Diyenler

Sünneti delil olarak kabul edenler fikirlerini âyetlere dayandırmış, görüşlerinin doğruluğuna kanıt olarak pek çok âyeti delil göstermişlerdir. Sünnetin kaynak oluşunun âyetlere dayandığını, Kur’ân’dan bağımsız bir sünnet olgusundan bahsetmenin imkânsız olduğu fikrini savunmaktadırlar. Onların görüşlerinin dayanağı olarak âyetlerden getirdikleri deliller aşağıdaki gibi tasnif edilebilir:³⁵¹

Allah Resûlüne itaati emredip Peygamber’in hükmüne boyun eğmeyi emreden âyetler, isyan edip karşı çıkmamayı emreden âyetler,³⁵²

Hz. Peygamber’in Kur’ân’ı beyan etme görevini bildiren âyetler,³⁵³

Hz. Peygamber’in helal haram kılma yetkisinin olduğunu bildiren âyetler,³⁵⁴

Hz. Peygamber’in Müslümanlar için uyulması gereken en güzel örnek olduğunu bildiren âyetler.³⁵⁵

Bu âyetlerle ilgili açıklamaları, Peygamber’e itaati emreden âyetlerin sünnete itaat ile ilişkisini açıkladığımız çalışmamızın ikinci bölümünde ayrıntılı olarak ele aldığımız için bu bölümde ilgili kısmı yeniden zikretmeyeceğiz.

Sünneti delil kabul edenler içinde de iki yaklaşımın esas olduğunu belirtmiştik. Sünnetin tamamının teşri özelliği taşıdığı ve her birine uymanın vacip olduğunu söyleyenler, sünnetin de vahiy kaynaklı hatta vahiy olduğunu iddia etmektedirler. Hadis ilminde vahyin iki kısma ayrıldığı vahy-i metluv olanın Kur’an,

³⁵¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kırbaçoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, s. 143-188; Yıldırım, Ahmet, *Sünnet Üzerine*, Rağbet yay., İstanbul, 2000, s. 15-118.

³⁵² Âl-i İmrân 3/32, 132; Nisâ 4/13, 14, 59, 64, 80; Mâide 5/92; Enfâl 8/1, 13, 20, 24, 27, 46; Tevbe 9/63, 71, 120; Nûr 24/48, 51, 52, 54; Şuârâ 26/110; Ahzâb 33/33, 36; Muhammed 47/33; Fetih 47/17; Hucurât 49/14; Mücâdele 58/9; Tegâbün 64/12.

³⁵³ İbrâhim 14/4; Nahl 16/44.

³⁵⁴ Tevbe 9/29; A’râf 7/157.

³⁵⁵ Ahzâb 33/21.

vahy-i gayri metluv olanın sünnetler olduğu³⁵⁶ şeklindeki görüşe dayanarak sünnetin tamamına ittiba gerektiğini, Hz. Peygamber'e itaati emreden âyetler³⁵⁷ sebebiyle Kur'an dışında hüküm koyucu olarak peygamberin de müstakil bir hüküm koyucu olduğunu savunmaktadırlar. Bundan dolayı da Peygamber'e itaat gereğince sünnetlere uyulmalıdır görüşü mevcuttur.

Sünnetin vahiy yönünün olup olmadığı konusu, dine kaynaklık teşkil etmesi açısından tartışılmalı bir mesele olmuştur. Ancak şunu görmek gerekmektedir ki Kur'an dışında Peygamber'e bir vahiy geldiği söz konusu ise bu durumda sünnetin en azından bir kısmını vahye dayalı olduğunu kabul etmemek mümkün değildir. Nitekim peygamberin beşeri katkısı ile vahiy yönü girgin bir iç içelik arz ettiğinden sünnetin tamamını ilahi kabul etmekte bir sakınca olmadığı gibi İslam'a temel teşkil etmesi açısından da doğru bir yaklaşım olabilir. Hz. Peygamber'e Kur'an dışında vahiy geldiğini destekleyen pek çok âyet bulunmaktadır. Kiblenin değiştirilmesi,³⁵⁸ Hz. Peygamber'in Zeynep bint Cahş ile evliliği,³⁵⁹ Hz. Peygamber'in gördüğü rüyaların hak olduğunu Allah'ın doğrulaması,³⁶⁰ Allah Resûlü'nün hanımlarından birine söylediği gizli sözünün diğerlerine aktarıldığından haberdar olması³⁶¹ gibi deliller peygambere Kur'an dışında birtakım vahiy ve mesajlar geldiğinin ispatlamaktadır. Bunun yanında peygambere vahiy verildiğini destekleyen hadis rivayetleri de mevcuttur.³⁶²

Sünnet vahiy midir konusunun tartışmasında sünnetin bir kısmının doğrudan bir kısmını dolaylı olarak vahiy olduğu aşikârdır. Bu noktada dikkat edilmesi gereken vahiy olarak Kur'an'ın vahy-i metluv, vahy-i gayr-i metluv olarak sünnetin var olduğudur. Kudüsün kible olması âyette zikredilmemekle birlikte peygamberin oraya yönelmiş olarak namaz kıldığı aşikârdır. Peki, Peygamber'in (a.s.) kibleyi Kudüs olarak seçmesi kendi görüş ve isteğine göre midir yoksa Allah'ın emriyle mi

³⁵⁶ Koçyiğit, Hadis İstılahları, s. 5-7; Sâlih, Hadis İlimleri ve Hadis İstılahları, s. 8-10.

³⁵⁷ Âl-i İmrân 3/31, 32, 132; Nisâ 4/13, 59, 64; Mâide 5/7, 92.

³⁵⁸ Bakara 2/142-144.

³⁵⁹ Ahzâb 33/33-37.

³⁶⁰ Fetih 48/27.

³⁶¹ Tahrîm 66/3; Kur'an dışında vahiy ortaya koyan diğer âyetler hakkında bkz: Muhammed Taki Osmânî, *Sünnetin Değeri ve Bağlayıcılığı*, çev. Mehmet Özşenel, İfav yay., İstanbul, 2015.

³⁶² Bkz: Ahmet b. Hanbel, II, 431; Buhâri, "Mevâkıt", 1; "Megâzi", 12; Müslim, "Mesâcid", 166.

yapmıştır? Daha sonra kiblenin değişmesi âyetinin gelmesiyle anlaşılan sünnetin vahiy kontrolünde olduğudur. Bu hadisler tek tek hepsi vahiydir demek değildir. Sünnetlerin bize aktarımını ifade eden hadisler bu minvalde incelenmelidir. Bunun yanında eğer sünnet kitapta varsa vardır yoksa yoktur gibi bir ayırım peki sağlıklı bir ayırım değildir. Peygamberimiz, Kur’ân’da hatemü’l-enbiya olarak tanımlanmakla birlikte bir vasfı da geçmiş peygamberleri doğrulayıcı bir peygamber, tasdik edici bir peygamber olarak gelmesidir. Yani peygamberlikte bile bir gelenek vardır. O zaman biz geçmişimizle bağlantılı olmamayı, Peygamber bir şey söylemeden ondan bir şey almadan dinin var olmasını nasıl kabul edebiliriz?³⁶³

Hz. Peygamber’in sünneti herhangi bir batıl içermez, çünkü ister kavli, ister fiili isterse takriri sünnet olsun Yüce Allah resûlünü bundan korumuştur. Bunların hepsinde insanlar için bir örnek olma söz konusudur. Nitekim bir âyette “Gerçekten Allah Resûlünde sizin için güzel örnek vardır.”³⁶⁴ buyrulmaktadır. Hz. Peygamber haktan başka bir şey söylemez ancak güzel olanı yapar, meşrû olan bir durumu onaylar, onun herhangi bir harama veya mekruhun işlemesine de onay vermesi düşünülemez.³⁶⁵ Zira sünnetin bir kısmı Allah tarafından Resûlüne gizli veya açık uykuda veya uyanık iken vahiy yoluyla gelmiştir. Bir kısmı ise Peygamber’in içtihatlarından oluşmaktadır. Peygamber’in içtihatlarında hata yapması durumunda Cebrail (a.s.) ile Allah tarafından hemen uyarılmıştır.³⁶⁶

Peygamber’e itaati emreden âyetlerde itaat emrinin Allah’a itaat ile beraber zikredilmesi Kur’ân ile sünnetin birbirini tamamlayan bir bütün olduğu görüşüne delil olarak alınmaktadır. Nitekim Kütüb-i Sitte şârihi Canan’a göre dindeki sıralamasında, Allah birinci sırada Peygamber de onun arkasında ikinci sırada değil, beraber bir sırada ve yan yanadır. Bu sebeptendir ki kelime-i tevhid’in formülü “la ilahe illallah” birinci satır, “Muhammed Resûlullah” ikinci satır değil, her ikisi de ayrı ayrı fakat tek satır halinde yazılır ve söylenir. Bu bir edep kuralıdır. Bir

³⁶³ Yılmaz, Hayati, *Toplumsal Dönüşümde Sünnet*, Rağbet yay., İstanbul, 2004, s. 93-115.

³⁶⁴ Âl-i İmrân 3/31.

³⁶⁵ Karadâvî, *Sünneti Anlamada Yöntem*, s. 53.

³⁶⁶ Karadâvî, *Sünneti Anlamada Yöntem*, s. 55-56.

peygamberin bütün getirdiklerinin Allah'tan olduğuna, tebliğ sırasında hata, yanılma, unutma, eksiltme yapmayacağına inanç ve güven olmazsa onun peygamberliğine teslimiyet olmaz. Peygamberlerin bazı kereler yanılabilmesine dair bir inanç, getirdiklerinin tamamından şüpheye düşmek demektir. Çünkü hangisinde yanılıp hangisinde isabet ettiğini ortaya çıkaracak hiçbir ölçü mevcut değildir.³⁶⁷

Sünnetlere şekil ve lafız yönüyle değil, mana ve ilke yönüyle itaat edilmesi gerektiği fikrini savunanlara göre, sünnete, içerdiği amaç ve gaye gözetilerek çağın ihtiyaçlarına göre kazandığı yeni formlarla itaat de mümkündür.³⁶⁸

Sünneti delil kabul edip, peygambere itaatin vacip olduğu fikrini savunanların görüşlerindeki ortak nokta, Peygamber'e itaatin emredildiği âyetlerin içerdiği muhtevâdır. Allah'a ve Peygamber'e itaatin âyetlerde beraber zikredilmesi, Peygamber'in vahiyle olan münasebeti ve İslam'daki konumu da bu görüş sahipleri için sünnetin bağlayıcılığının ve itaatin gerekliliğinin sebeplerindedir. Bunun yanında görüş sahiplerinin ayrıldıkları nokta hadis ve sünnetin tamamının bağlayıcı olup olmadığı konusudur. Sünnetin tamamına itaatin gerekliliği hususu sünneti delil alan gruplar için ayrıştırıcı faktördür. Kimisi günümüze ulaşan tüm hadislerin sünnetin bağlayıcılığı konusunda itaati gerektirdiğini, kimisi ise hadisin tarihi sürecini göz önüne alarak tamamının değil, doğruluğu tespit edilmiş hadislerin sünnete itaat ve uygulanma açısından bağlayıcı olduğunu savunmaktadırlar.

Ağırman'a göre, Allah'a itaat gönderdiği elçileri vasıtasıyla olacağı için peygambere itaat Allah'a itaattir. Peygamber'e itaat ise sünnetiyle amel etmektir. Ancak Allah'a itaat ile Peygamber'e itaat birbirini gerektirdiği için birini diğerinden ayrı değerlendirmek mümkün değildir. Zira her Kur'ânî uygulamada Peygamber'i ilgilendiren bir nokta vardır. Peygamber'e itaatin Allah'a itaat sayılmasının bir manası da budur ve bunda tevhid ilkesine aykırı bir durum yoktur. Peygamber'e itaat Kur'ân'da zikredilmesi sebebiyle mutlaklıdır. Ancak bu her sünnete uymanın zorunluluğu manasında değildir. Çünkü uyma-uymama gerekliliği açısından sünnet

³⁶⁷ Canan, İbrahim, *Peygamberimizin Yanılma(ma)sı Meselesi*, Rağbet yay., İstanbul, 1999, s. 53- 65.

³⁶⁸ Çelik, "Sünnete İttiba Konusunda Farklı Eğilimler", s. 75-92.

bağlayıcı olan ve olmayan şeklinde iki kısma ayrılmaktadır. Din ile alakalı olan kısmı bağlayıcı, dünya ile alakalı olan kısmı bağlayıcı değildir.³⁶⁹

Mevdûdî (ö.1903/1979), sünnetin hep içtimai yönünü öne çıkararak peygamberlerin temel görevinin getirdikleri vahyin yorumunu sağlıklı biçimde yapının doğru bir şekilde anlaşılmasını garanti altına almak olduğunu vurgulamıştır. Eğer peygambersiz kitap gönderilmiş olsaydı ve peygamberlerin sorumluluğu sadece tebliğ ile sınırlı olsaydı dinin yorumlarında büyük farklılıklar oluşur, emirlerin anlaşılması, yasakların tespitinde ihtilaflar ortaya çıkar, tartışmaya son noktayı koyacak bir mercii olmazdı. Mevdûdî'ye göre Peygamber'in fonksiyonu evrensellik ve yerellik açısından ele alınmalıdır. Sünnetin delil oluşu ile Peygamber'in fonksiyonu yakından alakalıdır. Nitekim Peygamber'in ilahi vahiy ile irtibatı sadece insanlara vahiy iletmekle sınırlı ise onun işlevinin evrenselliğinden söz edilemez. Ona göre Kur'ân gibi Resûl'ün misyonu da evrenseldir. Vahyin Peygamber aracılığıyla gönderilmesinin nedeni insanların yanılma ihtimaline karşı onları uyaracak ve vahyin uygulanışını onlara gösterecek bir kişinin aralarında olmasıdır. Peygambersiz Kur'ân köksüz ve desteksiz bir metin haline gelir. Dolayısıyla Peygamber'in dindeki rolünü inkâr etmek Allah'ın göndermiş olduğu vahyi onun istediği tarzda anlamaktan vazgeçip kendi arzularına göre yeni bir din oluşturma anlamı taşır. Peygambersiz bir din algısını kabul etmeyen Mevdûdî sünnet olarak hadisteki her şeyi kabul edelim anlayışına sahip değildir. Yalnızca bunların birer bilgi içeren belge olduğu unutulmamalıdır. Hadislerde bağlayıcılık açısından sıhhat tespiti yapılmalıdır görüşündedir.³⁷⁰

Mevdûdî'ye göre sünnetin önemli bir fonksiyonu da ümmet birliğini sağlamasıdır. Ona göre dünyanın her yerindeki Müslümanların inanç, düşünce, ahlak ve değer ile ilgili, ibadet ve dünya işleri, hayat felsefesi ile alakalı tüm farklılıklara

³⁶⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ağırman, *Sünnette İtaat*, s. 305-234.

³⁷⁰ Hatipoğlu, İbrahim, "Çağdaş Hadis Tartışmaları Bağlamında Mevdudi'nin Sünnet Yorumu", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. XII, sayı, 1, s. sayfa 24-49, 2003.

rağmen var olan yakınlık ve benzerlik sebebi hadisler ve sünnettir. Dünyanın her yerinde dağılmış olmalarına rağmen Müslümanların kendilerini tek bir ümmet gibi hissetmeleri ve bir arada tutunmalarının sebebi sünnettir.³⁷¹ Bu da sünnetin evrenselliğinin göstergelerinden biridir.

Hız. Peygamber yeni bir dini tebliğ etme esasına dayanan manevi görevi yanında toplumun birliğini sağlama gibi sosyal bir görevi de yerine getirmekte idi. Nitekim bunu Resûlullah'ın sünnetinde görmekteyiz. İslam toplumu ilk planda sünnet ile oluşmuştur. Zira ortak uygulama ve kültür zemini olmadan bir toplumdan bahsetmek mümkün değildir. Klasik İslam kaynakların hepsinde Kur'ân ve Sünnet ilişkisinden bahsedilirken delil olarak aynı âyet ve hadislerin kullanılması bu benzerliği ve ilişkiyi göstermektedir. Sonuçta İslam toplumunun inanç ve amel birliği azami derecede sağlanmış, yeryüzündeki her coğrafyadaki Müslümanlar arasında müşterek bir hayat tarzı ortaya çıkmıştır.³⁷²

Tarihi dönemlerden bu yana İslam toplumunu ifade etmek için dinin kutsal kitabı Kur'ân'a izafetle “Ehl-i Kur'ân” demek yerine “Ehl-i Sünnet” kavramının kullanılması sünnetin toplum hayatındaki etkisini ve belirleyiciliğini gösterme bakımından son derece yerinde bir kullanımdır.³⁷³

Sünnette sıhhat tespiti yapıp Hız. Peygamber'e aidiyeti kesin olanların bağlayıcı olduğunu savunanlardan biri de Kırbaşoğlu'dur. Ona göre sünnet olarak günümüze kadar gelen hadislerin hepsini bağlayıcı kabul etmek doğru olmaz. Hadislerin tümüne uymak, delil olarak kabul etmek mümkün değildir. Bu imkânsızlığı, hadislerin bize ulaşma şekli, Peygamber'e aidiyetindeki sıhhat şartları,

³⁷¹ Mevdûdî, Ebû'l Âlâ, *Sünnetin Anayasal Niteliği*, çev. Nedim Asrar, Bengisu yay., İstanbul, 1997, s. 23-24.

³⁷² Küçük, Raşit, “Kur'an Sünnet İlişkisi ve Birlikteliği, Sünnetin Dindeki Yeri”, *Tartışmalı İlmî Toplantılar Dergisi*, İSAV, İstanbul, 1997, s. 126.

³⁷³ Yılmaz, Hayati, “Bir Hadisçinin Bireysel ve Toplumsal Eğitim Projesi, Nevevi ve Riyâzü's-Sâlih'in'i Okumak”, *S.Ü. İ. F. Dergisi*, Kasım, 2016, s. 67-88.

toplumda yer alan sünnet algısındaki farklılıklar, gelenekçi sünnet tanımından anlaşılacağı üzere sünnet anlayışındaki Kur'ân'dan ayrı değerlendirmeci yaklaşımlar oluşturmaktadır.³⁷⁴

Kırbaçoğlu'na göre klasik sünnet anlayışında Kur'ân ve Sünnet birbirinden ayrıdır. Bu ayrılık “sünnet de müstakil bir delildir” diye de ifade edilmektedir. Ancak Kur'ân ve sünnetin iç içe olduğu, sünnetin merkezinde, çekirdeğinde Kur'ân'ın yer aldığı ve Kur'ân tarafından yönlendirilen bir davranış biçimi, hayat tarzı, dünya görüşü olarak sünnetin var olduğu, kabul edilmesi gereken en sağlıklı görüştür. Diğer bir deyişle sünnet kendisinin çekirdeğini oluşturan Kur'ân'ın teorik ve pratik olarak açıklamak suretiyle yaşanan hayata bir açılımıdır. Kur'ân ve Sünnet birbirinden ayrılmaz bir bütündür. Sünnet kavramı içerisinde Kur'ân'ın yer alması zorunludur. Sünnet tanımı içerisinde Kur'ân'a mutlaka yer verilmelidir. Nitekim sünnetin ortaya konulmasında İslamın temel ilkeleri ile birlikte ele alınması zorunludur. Bu zorunluluk sünnetin daha sağlıklı anlaşılması içindir.³⁷⁵ Sünnetin Kur'ân çerçevesinde ele alınmasının yanında yeni ve ortak bir sünnet tanımı ve anlayışı etrafında toplanmanın Müslümanlardaki birliği artıracığı ve sünnet konusundaki problemleri çözeceği fikri de sünnet konusundaki problemler için çözüm önerileri arasında yer almaktadır.³⁷⁶

Kısaca ifade etmek gerekirse, “sünnete itaati, gerekli sıhhat şartları sağlanan hadisler üzerinden konuşmalıyız” diyenler için, hadislerdeki farklılık, eksiklik ve fazlalıklar birer kusur değildir. Hz. Peygamber'e itaat etmek, ona tâbi olmak, ihtiram göstermek Kur'ân'ın üzerinde durduğu önemli emirlerden biridir. Peygamber (a.s.) her peygamber gibi ilahi eğitime, vahye muhâtap olan bir peygamberdir. Hz. Peygamber her an model olmakla birlikte yaşam tarzı itibarıyla yaşadığı sosyal çevre koşullarından da etkilenmiştir. O, ashabından çok da farklı bir yaşam tarzı

³⁷⁴ Daha geniş bilgi için bkz: Kırbaçoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, s. 65-75.

³⁷⁵ Kırbaçoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, s. 78-82.

³⁷⁶ Kırbaçoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, s. 86.

geliştirmemiştir. İnsan olmasından kaynaklanan ama düzeltilenler kadar hayati değer taşımadıkları için müdahaleye uğramayan söz ve fiillerinin olduğu da unutulmamalıdır. Bu nedenle bazı hadis rivayetlerine dikkatle yaklaşp onlar üzerinde incelemeler yapmak peygamberliğe ve onun örnekliğine zarar vermediği gibi ona itaat edilmesi kuralının dışına çıkmayı da gerektirmez. Bize düşen hadis konusunda sistemler geliştirip saygın bir tavır gelişmektedir. Reddedilen hadisler için eksiklik duymaya gerek yoktur. Onları zamanın tefsirine bırakmak gerekmektedir. Zira dün kabul edilenler bugün edilmemekte, bilinmeyenler yeni izahlara kavuşmakta, dün anlaşılmayanlar bugün anlaşılmaktadır.³⁷⁷

Sünnete itaatin gerekliliğini savunanlar içerisinde “hadislerde sünnet olan-olmayan ayrımı yapmak gerekir” fikrini öne sürenler de vardır. Nitekim onlara göre her hadis sünnet değildir. Sünnet olan ve olmayanın tespiti itaatin yerine getirilmesi için önem arz etmektedir. Bu görüş sahiplerine göre hadislere itaat değil sünnete itaat gereklidir. Ancak hadis tarihi bir birikim, Hz. Peygamber’e aidiyeti tevâtür derecesine ulaşmamış bilgidir. Bu açıdan bugün hadis ile sünnet karıştırılmakta bu nedenle hadislerde zikredilen her şey sünnetmiş ve onunla amel etmek gerekmiş gibi algılanmaktadır. Bu görüş sahiplerinden birisi de Süleyman en-Nedvî’dir. Nedvî’ye göre, Hz. Peygamber, hayatında bir kez de yapmış olsa veya kendisinden tek bir şahısla nakledilmiş dahi olsa, Nebiye nispet edilen her şeye hadis denir. Sünnet ise gerçekten Peygamber’e ait, mütevatir amele verilen isimdir. Sünnet mütevatir amel ile bize intikal etmiş olan, Peygamber’den defaatle sâdır olan, Hz. Peygamber’e ait yaşayış ve uygulamalardır. Hz. Peygamber’in, Kur’ân’ın ifadelerine dayalı olarak şekillendirdiği pratik model sünneti oluşturmaktadır. Bu açıdan hadis ile sünnet birbirinden ayrılmalıdır. Bu ayrım sünnete itaatin ana kriteridir.³⁷⁸

³⁷⁷ Şenat Kazancı, Fatma Asiye, *Kur'an'da Gelenek Açısından İtaat Olgusu*, yayımlanmamış Doktora Tezi, A. Ü. İ. F. Ankara, 2003, s. 298-300.

³⁷⁸ En-Nedvî, Seyyid Süleyman, çev. MahmutKavaklıoğlu, “Sünneti Anlamaya Çalışmak ve Sünnete Olan İhtiyaç”, *Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı-2, y. 2002, s. 273.

2.3.2. Sünneti Delil Kabul Etmeyip “Kur’an Bize Yeter” Diyenler

Sünneti reddedenlerin delil olarak sundukları en temel âyet “Biz kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık”³⁷⁹ âyetidir. Bu âyette geçen kitap kelimesine Kur’ân anlamı verilmesinden dolayı hadislere, sünnete ihtiyaç ve gerek yoktur anlayışı ortaya çıkmıştır. Ancak Reşit Rıza’ya göre kitaptan maksat Kur’ân-ı Kerim olsaydı her şeyin bilgilerini tek tek orada bulmamız gerekirdi. Bu da doğru değildir. Her şeyin bilgisinin Kitap’ta bulunmadığı, sadece insanları hidayete ulaştıracak ilkelerle ilgili bilgilerin olduğunu söylemek gerekir.

Seyyid Kutub (ö.1966) ise burada kastedilen şeyin Allah’ın varlıklar hakkındaki bilgisine işaret ettiğini, Yüce Allah’ın hiçbir canlı türünün hiçbir varlık kesimini, ön tasarlayıcı çekip çevirici olarak kendisinin bilgisi, kapsamı dışında bırakmadığını ifade ederek yeni bir anlayış getirmektedir.³⁸⁰

Sünneti devre dışı bırakıp “Kur’ân bize yeter” diyenlerin bir diğer delili de “De ki Allah’tan başka hakem mi arayacağım? Halbuki size kitabı açık olarak indiren O’dur. Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler Kur’ân’ın gerçekten Rabbi tarafından indirilmiş olduğunu bilirler. Sakın şüpheye düşenlerden olma.”³⁸¹ âyetidir. Onlara göre müracaat edilecek tek kaynak Kur’ân’dır. Her şey Kur’ân-ı Kerim’de açıkça beyân edilmiştir. Bu nedenle Kitap’ta olmayan hiçbir şey kabul edilmeyecektir. Örneğin; erkeğin ipek giymesini haram görmezler. Çünkü Kur’ân-ı Kerim’de zikredilmemiştir. Halbuki bu âyetin iman etmeyen kimselere hitaben indiği unutulmamalıdır. Kâfirlere hitap eden bir âyeti Kur’ân’ın tek dayanak olmasına delil almaktan daha anlamsız ne olabilir?³⁸²

³⁷⁹ En’âm 6/38.

³⁸⁰ Kutub, *Fî Zılâli’l-Kur’ân*, c. III, s. 2080.

³⁸¹ En’âm 6/114.

³⁸² Yıldırım, *Kur’an Bize Yeter Söylemi*, 2. Baskı, Takdim yay., Ankara, 2019, s. 46-48.

Kur'ân yeter söylemine sahip olanların delil gösterdiği bir diğer âyet de “Bugün sizin için dininizi tamamladım.”³⁸³ âyetidir. Bu söylem sahipleri, bu âyet dinde eksik bir şeyin olmadığını ifade etmekte olduğu için Peygamber'in (a.s.) dine herhangi bir ilave yetkisinin olmadığı yalnızca vahyi iletici görevi olduğu görüşündedirler. Bu anlayış Peygamber'i dinde yalnızca bir aracı konumuna indirgemektedir. Ancak bu âyet de sünnetin reddi için gerekli bir delil değildir. Nitekim buradaki âyetlerin her biri Kur'ân'ın eksiksiz olduğu şeklinde anlaşılması gereken âyetlerdir.

Kur'ân'ı kaynak olarak yeterli görüp, sünneti kabul etmeyenlere göre Kur'an, mü'minler için içinde hiçbir eksikliğin bulunmadığı tüm bilgilerin, açıklanmış bir şekilde ihtiva edildiği bir kitaptır. Nitekim Yusuf suresinde geçen âyetler³⁸⁴ onun, eksik bir kitap değil her şeyi beyân eden bir kitap olduğunu bildirmektedir. O halde Müslümanlar yalnızca Kur'ân-ı Kerim'den sorumludur. Ondan başka hiçbir şeyden sorumlu değildir.³⁸⁵ Kişi yalnızca Kur'ân'dan hesaba çekileceğini³⁸⁶ bilmeli, yalnızca Kur'ân'a tabi olması gerektiğini³⁸⁷ hatırında tutmalıdır. Kişi Kur'ân'ı önyargısız olarak ancak anlamak için okuduğu, açıklamaya değil anlamaya çalıştığı zaman başka hiçbir şeye ihtiyacı olmadığını her şeyi Kur'ân'da bulunduğunu görecektir.³⁸⁸ Bu söylemin sahipleri, iddialarını örneklerle delillendirerek açıklamaya çalışmışlardır. Örneğin; namazın her şeyinin Kur'ân'da yer almadığı hadislerden de öğrenildiği yönündeki itirazlara “Kur'an âyetleri detaylı olarak incelendiği zaman gerekli cevap bulunacaktır” diyerek namaz ile ilgili bütün şartların Kur'an'da yer aldığını öne sürmektedirler. Kiblenin değişmesi, abdest ve namaz, oruç, zekât, kurban gibi benzeri pek çok konuda örnekler vererek Kur'ân'da herşeyin

³⁸³ Mâide 5/3.

³⁸⁴ Yûsuf 12/ 111.

³⁸⁵ En'âm 6/155-157; Mâide 5/101; Tâ-hâ 20/134.

³⁸⁶ Zuhruf 43/44

³⁸⁷ Â'râf 7/3; Hadid 57/27; En'âm 6/19; Hâkka 69/44, 47.

³⁸⁸ Bayraktar, Zeki, *Kur'an ve Sünnet Ama Hangi Sünnet*, Süleymaniye Vakfı yay., İstanbul, 2013, s. 111-113.

varlığına deliller öne sürmekte sünnete ihtiyaç olmadığını iddia edip sünnet fikrini yok etmeye çalışmaktadırlar.³⁸⁹

Allah Teâlâ'nın dinini tamamladığını bildirdiği âyetini³⁹⁰ Kur'ân'ın tek kaynak olduğuna delil getirenler buradaki yanlışlığı nasıl izah edeceklerdir? Yunus suresinde Allah Teâlâ'nın Peygamber'ine kendisine uymasını emrettiği³⁹¹ âyetinden Hz. Peygamber'in Kur'ân'a uyduğu ve asla muhalefet etmediği biliniyorsa Peygamber'in kitabın emrine aykırı bir iş yapması, yalan söylemesi kesinlikle mümkün değildir. Fakat bununla Peygamber'in Kitap'ta belirtilenleri tatbik edip söylediği, bunun dışında hiçbir şey söyleyip uygulamadığı anlaşılabilir. Nitekim Hz. Peygamber'in her yapıp ettiği Kur'ân'da yer almamakla birlikte kendisine açılmış bir alan bulunmaktadır ve bu alan ilahi kontrol altındadır. Eğer Hz. Peygamber alanında bir yanlış yapmış olsaydı Allah onu kitabıyla mutlaka uyarırdı. Peygamber'in uygulamaya koyduğu bir husus âyetlerde geçmiyor ise bunun anlamı bu uygulamanın Allah'ın onayından geçtiğidir. Örneğin vakit namazlarının nasıl kılınacağı, kaç rekât olarak eda edileceği Kur'ân-ı Kerim'de geçmemektedir. Bunu Hz. Peygamber'den öğrendiğimiz aşikârdır. Bizler sadece Kur'ân'ı delil olarak alıp yaratıcının seçip onayladığı peygamberinin Kur'ân'da geçmeyen sünnetini kabul etmez isek Allah'ın emirlerini görmezlikten gelmiş, bir anlamda Allah'a karşı çıkmış oluruz. Nitekim Hz. Peygamber'in söyledikleri ve yaptıkları tümüyle Kur'ân'ı açıklamaya yöneliktir. Yani ilahi vahiy kontrolü ile ilahi vahyi bizim için anlaşılır kılmış, uygulamasının nasıl olacağını bizzat göstermiştir. Bu durum bizi Allah resûlüne müracaat etmeye, ondan gelen hadislere bakmaya, sünnete uymaya sevk etmektedir.³⁹² Zira sünneti delil kabul etmeyenler Kur'ân âyetlerine iyi bakmamış demektir. Abdullah ibn Mes'ûd'un dövme yaptıranlara lanet etmesi olayını anlatan hadis buna en güzel örnektir.³⁹³

³⁸⁹ Bayraktar, *Kur'an ve Sünnet Ama Hangi Sünnet*, s. 160-214.

³⁹⁰ Mâide 5/3; Hicr 15/9.

³⁹¹ Yûnus 10/15.

³⁹² Yıldırım, *Sünnet Üzerine*, s. 82-86; Aydın, Abdullah, "Sünnetin Geçmişte ve Günümüzde İhmali Meselesi", *A. Ü. İ. F. Dergisi*, sayı, 8, Erzurum, 1998, s. 281-302.

³⁹³ Şatibi, *el-Muvafakât*, c. III, s. 354.

Sünnetin İslam'da dini kaynak olamayacağını iddia edenlerin bir diğer delili de “Zikri Biz indirdik O’nu koruyacak olan da biziz”³⁹⁴ âyetidir. Bu görüşü savunanlar Allah âyet ve sünneti değil Kur’ân’ı koruyacağını garanti etmiştir. Şâyet sünnet Kur’ân gibi olsaydı onu da korurdu şeklinde bir açıklama yapmaktadırlar. Fakat burada sünnetin korunmamış olmasını açıklayacak, buna izahat getirecek bir durum yoktur.³⁹⁵

Sünneti kaynak kabul etmeyenlere göre sünnetin dini bir kaynak olarak kabul edilmesinde nebi ve resûl kavramlarının yanlış anlaşılması da etkilidir. Nebilik Peygamber’in (a.s.) vahiy alması ile alakalı durumdur. Resûllük ise peygamberin tebliğ görevini temsil eder. Bu açıdan bakıldığında geleneksel söylemdeki gibi nebi ile resûl birbirinden tamamen farklı şeyler değildir. Her nebinin resûl olmadığı iddiası asılsızdır. Nitekim vahiy almakla birlikte her peygamber nebi sıfatına erişmiştir. Peygamberin tebliğ görevi ile alakalı kısım resûl sıfatı ile alakalıdır. Bu nedenle her nebi resul, her resul nebidir şeklinde söylenebilir. Ancak Peygamber’in resullük görevi âyetleri tebliğ ederken nebilik görevi ise her zaman geçerlidir. Bu nedenle âyetlerde nebiye itaatın emredilmesi söz konusu değildir. Ancak resûle itaat emredilmiştir. Çünkü Resûl Allah’ı temsil etmektedir. Resûle itaat eden Allah’ın âyetlerine itaat etmiş olur. Resûle itaat Resûl ile birlikte yaşayanlar için mümkün olduğu gibi onun vefatından sonra yaşayanlar için de mümkündür. Çünkü Kur’ân ilahi koruma altındadır. Resûle itaat emri ile âyetlere itaat ifade edildiğine göre peygamberin vefatından sonra Resûle itaat ile ilgili bir problem oluşmaz. Ancak Nebi’nin sözleri ilahi koruma altında değildir. Bu nedenle Nebiye itaat pratikte mümkün değildir. Göreviâyetleri tebliğ etmek olan Resûl’ün hata yapma ihtimali yoktur ancak nebinin hata yapma ihtimali vardır ve olmuştur. Kur’ân bunları bize bildirmektedir. Resul’ün yanılma ihtimali yoktur. Çünkü Resûl âyetleri tebliğ ederken hiçbir yorum yapmadan, ilave-eksiltme yapmaksızın insanlara iletmektedir.

³⁹⁴ Hicr 15/9.

³⁹⁵ Kırbaçoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, s. 128-148.

Resûl risâlet görevini ilahi koruma altında yapar. İlahi koruma altında olmayan nebinin ise yanılma ihtimali vardır. Nebi olarak Hz. Peygamber bazı içtihatlarında yanılmış olabilir. Nitekim âyetler de bunu göstermektedir.³⁹⁶ Peygamberin uyarıldığı hiçbir âyette ise resûl ifadesi geçmemektedir. Çünkü onun yanılması resûllüğü ile alakalı değil nebilîğinin bir sonucudur. Nebilik ile alakalı kısım sünnet olamaz. Bu görüşte olanlar, bugünkü sünnet algısının çoğunun nebilik vasfına dayandığını, bu nedenle iddia edildiği gibi sünnetin dinde kaynak olamayacağını ileri sürmektedirler.³⁹⁷

Onlara göre Kur'ân'da Hz. Peygamber'in (a.s.) nebilik vasfına itaat değil resûl vasfına itaat emredilmiştir. "Resûl kavramının geçtiği farklı âyetlerde itaat konusunun bağlamını görmek bizlere Resûle itaatın ne anlam ifade ettiğini ortaya koyar" diyerek Ahzâb³⁹⁸ suresinden delillerle bu fikri izah etmeye çalışmaktadırlar. Resûle itaatte cezadan bahsedilip nebi vasfının geçtiği âyetlerde yalnızca uyarı ve kınamanın yer alması, herhangi bir cezadan bahsedilmemesinin itaatın Resûllük vasfı gereği olan meselelerde olduğu sonucuna ulaşmaktadırlar. Buna kanıt olarak yine aynı surede nebi vasfının geçtiği 53. âyeti kullanmaktadırlar. Ahzâb Suresi 53. âyettemü'minlerin nebiye nasıl davrandıkları bildirilmekte ve onlardan bu davranışları terk etmeleri istenmektedir. Asıl muhâtap öncelikli olarak Nebi ile aynı dönemde yaşayan mü'minlerdir ancak hükmün tüm mü'minlere hitap eden bir tarafı da var olmalıdır. Bu bakımdan nebinin manevi şahsını incitecek her türlü söz ve davranışlardan kaçınılması gerekmektedir. Bu âyette yalnızca mü'minler uyarılmış herhangi bir cezadan bahsedilmemiştir. Fakat Resûle itaat âyetleri ile bu âyetler karşılaştırıldığında nebiye yapılan tavırda dünyevî ve uhrevî cezadan bahsedilmez iken resûle itaat âyetlerinde saygısızlığın karşılığı cezadır sonucuna

³⁹⁶ Nisâ 4/106, 113; Mâide 5/67; Enfâl 8/67-68; Tevbe 9/43; Hicr 15/9; Ahzâb 33/12; Muhammed 47/19; Tahrîm 66/1; Hâkka 69/44-47; Abese 80/1-2.

³⁹⁷ Bayraktar, *Kur'an ve Sünnet Ama Hangi Sünnet?* s. 14-25.

³⁹⁸ Ahzâb 33/6, 12, 21, 28, 29, 30, 31, 33, 36, 40.

ulaşmaktadır.³⁹⁹ Âyetlerin bu yönüyle ele alınmasının itaatın nebilikle alakalı kısmı kapsamadığına delil olduğunu öne sürmektedirler.⁴⁰⁰

Sünneti inkâr edenlerin kendilerine dayanak seçtikleri bir konu da Peygamber'in (a.s.) dindeki konumu ile alakalıdır. Pegamber'in (a.s.) hüküm koyucu olmadığını, Kur'ân'ı sünneti ile beyân etmediğini, böyle bir durumun dine ilave olduğunu iddia etmektedirler. Onlara göre Peygamber'in beyân ve hüküm verme görevi ile ilgili olarak Nisâ suresi 105. âyet incelendiği zaman resûlün kitabı ancak kitapla beyân etmekte olduğu fark edilecektir. Onlara göre beyân açıklamak değil bilgiyi gizlemeksizin bildirmek, açık olmak demektir. Bu nedenle âyet Resûl'ün müstakil teşri yetkisine sahip olduğunu değil, bunun aksine böyle bir yetkinin bulunmadığını göstermektedir. Resûl kendi istediği gibi değil kitap ile hüküm verecek, kitapla beyân edecektir. Bu nedenle onlara göre, Peygamber'in hüküm verme yetkisi olduğu fikri asılsızdır. Nitekim Tahrîm suresinde Peygamber'in uyarıldığı âyeti örnek göstererek Peygamber'in kendi kendine hüküm verme ve helal-haram koyma yetkisinin bulunmadığına işaret etmektedir. Ayrıca Peygamber döneminde yaşayan ashabin yaşanan olaylarda Peygamber'e (a.s.) itirazda bulunmalarını da onun her davranışını nebi olarak yaptığına, her davranışında itaate mahal olmadığına delildir.⁴⁰¹ Onlara göre Resûl'ün âyetleri beyân etme görevi ise ancak ve ancak âyetleri açıklaması değil âyetler ile ilgili bir şeyler söylemesi ve âyetleri gizlemeksizin apaçık olarak insanlara iletmesi demektir ve bu açıklamayı da Peygamber ancak Kur'ân ile yapacaktır. Bu durum âyetlerde⁴⁰² açıkça zikredilmiştir. Tüm bunlardan hareketle bu görüşte olanlar, sünnetin itaati gerektiren bir kaynak olmadığını benimsemişlerdir.⁴⁰³

³⁹⁹ Bayraktar, *Kur'an ve Sünnet Ama Hangi Sünnet?*, s. 25-41.

⁴⁰⁰ Bayraktar, *Kur'an ve Sünnet Ama Hangi Sünnet?*, s. 25-41.

⁴⁰¹ Bayraktar, *Kur'an ve Sünnet Ama Hangi Sünnet?*, s. 60-84.

⁴⁰² Âl-i İmrân 3/187; Mâide 5/15, 89; En'âm 8/105; Kasas 8/2.

⁴⁰³ Bayraktar, *Kur'an ve Sünnet Ama Hangi Sünnet?*, s. 92-111.

Kur'ân bize yeter söylemine sahip olanlar yalnızca hadisi reddetmek ile kalmamış Hz. Peygamber'in saygınlığına zarar verir şekilde onun sıradanlaştırılmasına da sebep olmuşlardır. Nitekim onlar, çoğu zaman Hz. Peygamber'den bahsederken isminin yanına saygı ifadesi kullanmamaktadırlar. Bunun sebebi olarak da Kur'ân'da peygamberden bahsederken Hazreti gibi bir kelimenin kullanılmamış olmasını zikrederler. Onlara göre bu tür ifadelerin kullanılması Allah Resûlü'nü beşer üstüne taşıyacaktır.⁴⁰⁴ Fakat incelendiği zaman peygamberlere salât ve selam etmek, kendisinden bahsederken ismi ile birlikte bir saygı ifadesini de kullanmak onu beşer üstü bir konuma çıkarmak anlamına gelmemektedir. Toplumsal hayatın içerisinde bugün insanların farklı konumlarda birbirlerine hitap şekillerinde önüne Sayın, Beyefendi, Hanımefendi gibi saygı ifadeleri kullanmaları hayatın bir parçasıdır. Bu ancak saygı ifadesi olarak kullanımdır ki kişilere daha fazla beşer üstü bir özelliği kazandırma amacı taşımaz. Aynı durum Peygamber için de geçerlidir.

Kur'ân bize yeter söylemine sahip olanların bir diğer iddiaları da Peygamber'in (a.s.) hadislerin yazılmasına izin vermemesinden dolayı daha sonra ortaya çıkan hadislerin kaynak olamayacağıdır. Bu iddia sahiplerine göre hadisler dinin kaynağı olsalardı Peygamber onları yazdırırdı. Dini eksik öğrenmemizi istemeyeceğinden hadislerin yazılmamış olması hadislere gerek olmayışındandır. Hadisler dinin kaynağı ise, Peygamber dinin kaynağını kayda geçirilmesini engellemiş ise, İslam tam ve eksiksiz bir şekilde bize ulaşmamış demektir. Ayrıca dinin kaynağı olarak sünnet alınıyorsa Peygamber'in kaynak olacak bir şeyi yazdırmaması, kendi görüşlerini kayıt altına aldırıp müslümanlara doğru ulaştırılmaması gibi bir durum nasıl söz konusu olabilir? İnsanların dini eksik öğrenmesini, kendi sözlerinin bir kısmının unutulmasını nasıl göze alır? Peygamber böyle bir şey yapmayacağına göre Peygamber'in hadis yazımını tavsiye etmeyip üstüne yasaklaması hadislerin sünnetin dinde kaynak olmayacağına asıl delildir.⁴⁰⁵

⁴⁰⁴ Yıldırım, *Kur'an Bize Yeter Söylemi*, s. 32-33.

⁴⁰⁵ *Uydurulan Din ve Kur'an'daki Din*, Kur'an Araştırmaları Grubu, 69. Baskı, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 2019, s. 58-60.

Ayrıca Hz. Peygamber'in hadisleri Kur'ân ile karışmasını önlemek için yazdırmamasının mantıksız ve tutarsız bir söylem olduğunu, Peygamber'in Kur'ân dışında evrensel bir şeyin olduğuna dair bir sözünün ya da hadisinin olmadığını, eğer iddia edildiği gibi peygamberin Kur'ân dışında hüküm koyma, âyetleri açıklama gibi bir yetkisi olsa idi en baştan karışıklık olmaması için Kur'ân'da bu konuda bir hükmün, bahsin geçmesi gerektiğini söylemektedirler. Onlara göre şayet Peygamber'in (a.s.) Kur'ân dışı bir sözü, uygulaması olsaydı peygamber bunu hayatta iken kayda geçirtir, kendi adına birşeyler uydurulmasına engel olurdu demektirler. Kur'ân nasıl Peygamber (a.s.) hayatta iken kayda geçirildi ise, Kur'ân dışında Peygamber'in bir sünneti olsa idi muhakkak kayda geçirtir, koruma altına alırdı. İnsan akli ve tecrübesi de bunu gerektirir. Kur'ân'da Peygamber'e (a.s.) hadisleri yazıp koruma altına almasını emreden bir âyet olmadığına göre Peygamber üzerinden iddia edilen şeylere dini kaynak olarak itibar edilemez, demektirler.⁴⁰⁶

Fakat bakıldığı zaman Peygamber (a.s.) sahâbeye bazı hadisleri yazmak için izin vermiştir. Bir kısım sahabinin özel olarak hadis yazdığı kayıtlarda geçmektedir. Peygamber'in Kur'ân'ın yeterli olması, dini bir kaynak olamayacağı için hadisi yazdırmaması söz konusu değildir. Zira Peygamber'in hadislerin yazılmamasını emretmesindeki hikmet İslam dininin son dönemde Arap yarımadasının tamamına yayılmış olması ve Resûlullah'ın insanların ilk ve tek olarak Kur'ân ile muhatap olmalarını istemesidir. Hadislerle Kur'ân'ın birbirine karışmaması için de hadisler yazdırılmamıştır. Buradan hadislerin değersiz olduğu anlamını çıkartmak mümkün değildir. Ayrıca bunun, dine kaynaklık etmeyeceğine bir delil olarak kullanılması da anlamsızdır.

“Kur'ân dinde tek kaynaktır, sünnet kaynak olamaz” diyenler bunu delillendirmek için hadislerin sayısal çokluğunun sünnetin kaynak olamayacağını en önemli göstergesi olduğu iddiasındadır. Onlara göre hadisler bir pramit yapısı içerisinde açıklansa, Peygamber döneminde olduğu varsayılan, Peygamber'in

⁴⁰⁶ Dorman, Emre, *Allah'a Öğretilen Din*, 32. Baskı, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 2018, s. 318-320.

söylediği hadislerin piramidin en tepesinde, sonradan hadis olarak aktarılan sözlerin ise en geniş alanı kapsaması sünnetin delil olamayacağını gösterir. Zira Resûl dönemine ait hadislerin en geniş alana sahip olması gerekmektedir. Ayrıca hadislerdeki bu sayısal çokluk Peygamber'e aidiyetindeki şüphenin doğruluğunu göstermektedir. Tüm bu çokluğa rağmen en önemli hadis kitaplarında bazı rivayetlerin kitaplara alınmadığının sahiplerince bildirilmesi de hadislerin kaynak olamayacağını işaret etmektedir. Çünkü bu durumda sünnet kaynak olursa dinde eksiklik olur. Oysa korunmuşluğu ahirete kadar kesin olan Kur'ân'ın tek kaynak olduğu İslam eksiklik kabul etmez. Peygamber'e aidiyeti kesin olan sünneti, Peygamberimizin söylediği doğru olan hadisleri tarihi bir bilgi olarak alır onlardan yararlanır ancak onlarla amel etmenin dinde sevaba yol açtığı ve kaynak olduğunu söylemeyiz tezini savunmaktadırlar.⁴⁰⁷

Ayrıca hadislerin Kur'ân ile çeliştiğini, Kur'ân'ın ifade ve hükümlerine, anlayışına aykırı şeyler içerdiğini bununda Kur'ân'ı tek dayanak olarak almak için yeterli sebep olduğunu öne sürerler. Hadis kitaplarında da Kur'ân'ın din adına tek başına yeterli olduğunu bildiren rivayetler var iken, peygamberin söylemediği bir sözün ona isnat edilmesi peygambere yapılan en büyük iftiradır diyerek, “Benden Kur'ân haricinde hiçbirşey yazmayınız. Kim benden birşey yazdıysa onu imha etsin.”⁴⁰⁸ Hz. Ömer'in insanların sapmaması için birşey yazılmasını istediği zaman Peygamberimizin “Allah'ın kitabı bize yeter”⁴⁰⁹ “Kur'ân'dan başka hidayet kaynağı arayan sapmıştır.”⁴¹⁰ gibi hadisleri delil olarak kullanmaktadırlar. Hadislerinin Kur'ân âyetleri ile çeliştiğini iddialarına örnekler verip âyetlerle karşılaştırarak akli izahlarla cevaplar sunma gayretine girmişlerdir. Hadis uydurmalarının siyasi, mezhepsel haklılığı ortaya çıkarıcı, gelenek ve görenekleri dinselleştirilmek için yapıldığını belirtirler. Tüm bunların kişilerin kendi din adamlarını haklı gösterici olarak kullanılan, dini sevdirmenin yanında dini bozmak için diğer dinlerden alınan

⁴⁰⁷ Bkz: *Uydurulan Kur'an ve Dindeki Kur'an*, s. 59- 80; Dorman, *Allah'a Öğretilen Din*, s. 350- 352.

⁴⁰⁸ Müslim, “Zühd”, 72.

⁴⁰⁹ Buhâri, “İ'tisam”, 26; “Cenâiz”, 32, “Merda”, 17; Müslim, “Cenâiz”, 23;

⁴¹⁰ Tirmizi, “Sevâbu'l Kur'an”, 13.

uydurular olduğu görüşündedirler.⁴¹¹ Buna çözüm olarak bu kadar uydurma hadis varsa rivayetin Hz. Peygamber'e ait olup olmadığının kontrolünü "Kur'ân'da rivayet ile uyumlu bir hüküm var mı?" sorusunu sorarak yapılması gerektiğini ileri sürerler. Zaten rivayetler konusundaki bu uydurmaların, rivayetler doğrudan Kur'ân'da var mı yok mu diye hassasiyet ve titizlikle bir araştıma yapılmadan gerçek mi yalan mı olduğu belli olmayan hadis denilen şeylerin toptan kitaplarda yer almasından kaynaklandığını ifade etmektedirler. Bunun bir göstergesi de hadis ilminde rivayetler değerlendirilirken rivayetin kendisinin Kur'ân'a uygunluğuna bakmak yerine ravilerin güvenilirliğine bakılması, metin değil senet tenkidi yapılmasıdır diyerek hadis usûlünde yetersizlik ve yanlışlık olduğu üzerinden sünnetin güvenilirliğini ve kaynak oluşunu kabul etmemektedirler. Ayrıca hadis âlimlerinin de en sahih kabul edilen hadis kitaplarındaki hadislerin içerisinde tam anlamıyla güvenilir kabul edilecek hadislerin sayısının az olduğunu kabul ettiklerini söyleyerek haklılıklarını ortaya koymaya çalışmaktadırlar. Dinin tebliğ edilemesinde tek kesin olan hadisin Allah'ın ilahi kelamı Kur'ân olduğunu, onun dışındaki tüm bilgiler zan ifade ettiği için kaynak olamayacağını ileri sürerler. Tüm bunları söylerken Kur'ân ile birer bir uyuşan hadis rivayetinin peygambere aidiyetini kabul etmekle beraber yine de bunların din adına; Kur'ân'ın yanına kaynaklar ilave edilince; Peygamberimiz adına iyi niyetle uydurulmuş sözler olduğunu ileri sürmek suretiyle söyledikleri ile çelişmekle beraber yine de sünnete ittibayı kabul etmeme, sünneti delil almama konusunda direnmektedirler.⁴¹²

Hadisleri kaynak olarak kabul etmeyenler hadislerin dine ilavelerde bulunduğunu, var olandan başka yeni bir din oluşturulmaya çalışıldığını, hatta var olan algının tamamen Kur'ân'ın ifade ettiği İslamdan uzak bir din algısı olduğunu ileri sürmektedirler. Hadislerin ancak Peygamber'in hayatını anlatan siyer, yaşadığı dönemin genel özelliklerini anlatan islam tarihi için kaynak olarak kullanılmasının yararlı olacağını iddia etmektedirler.

⁴¹¹ Bkz: *Uydurulan Din ve Kur'an'daki Din*, s. 80-115; Dorman, *Allah'a Öğretilen Din*, s. 92-100.

⁴¹² Dorman, *Allah'a Öğretilen Din*, s. 93-112;

Hız. Peygamber'i sadece bir tarihsel kimlik olarak görmek başlı başına hatalı bir yola girmektir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim Hız. Peygamberi uyulması gereken yegâne örnek olarak tavsiye edip, seçmiş bulunmaktadır. Örneklik Peygamber'in bütün tavır ve davranışlarını kapsayıcı bir özelliktedir. O sadece bir aracı değil insanlık için kâmil bir modeldir. Hız. Peygamber tabîi haliyle ideal bir tiptir. Kur'ân ahlakı ile ahlaklanmak isteyen kimse için örnek bir şahsiyettir. Kısacası Kur'ân'ın, Allah'ın kelamı; Muhammed'in (a.s.) Allah'ın elçisi olduğuna inandığımız zaman kayıtsız şartsız Resûlullah'ın izine düşmeye, hem akli hem ahlaki bakımından mecbur hale geliriz. Hız. Peygamber'in din olarak ortaya koyduğu her şey demek olan sünnet, Allah ve Resûlünün belirledikleridir. Dolayısıyla sünnet Resûl-i Ekrem'in iş ve sözleri ile ortaya koyduğu örnek diye en geniş manası ile kullanılabilir. Hadis ise sünneti bildiren haberlerdir. Hadisleri, Peygamber sünnetinin ve onunla ilgili manevi bilgi kaynağının depolarıdır. Bundan dolayı hadislerin korunması ve yayılması için Peygamber devrinden beri mümkün olan bütün tedbirleri almıştır.⁴¹³

Sünneti inkar edenler, hadisi din için delil kabul edip, sünnete uyulmalı diyenleri din adına sözler uyduran, dine bir şeyler ilave edenler olarak yaftalamaktadırlar. Âyetlerde Allah'ın âyetleri duruyorken din adına başka sözlere riâyet edenlerin durumunu "İnsanlardan öylesi vardır ki, bilgisizce Allah yolundan saptırmak ve o yolu eğlenceye almak için, eğlencelik asılsız ve faydasız sözleri satın alır. İşte onlar için aşağılayıcı bir azap vardır."⁴¹⁴ "Hadis bakımından Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir?"⁴¹⁵ âyetlerini delil göstererek hadislerin dine birşey ilave etmek olduğunu kanıtlamaya çalışmaktadırlar. Öyle ki onlara göre, sünneti kaynak kabul edenler Allah'a dini öğretmeye kalkan, elçisine vahyettiği Kur'ân ile yetinmeyip arzu ettikleri kimi şeyleri Kur'ân'da bulamadığı için "hadis" ismi ile Peygamberimize yalan isnat eden kimselerdir. Hatta sünneti kaynak kabul edip ona riâyet edenleri "inanırları kurtaracak olarak atalarını ve onların üzerinde bulunduğu

⁴¹³ Yılmaz, Hayati, *Toplumsal Dönüşümde Sünnet*, s. 52-60.

⁴¹⁴ Lokmân 31/6.

⁴¹⁵ Nisâ 4/81; verilen diğer ayetler için bkz: Mürselât 77/50; Zümer 39/23.

dini kurtarıcı olarak gören kesim” gibi ifade edecek kadar ağır ithamlarda bulunmuşlardır.⁴¹⁶ “Peygamber hiçbir şey konuşmadı mı?” sorusuna yani Peygamber’in konumu konusunda ise onun dini konularda yalnızca Kur’ân’dan konuştuğu, ancak dünyevi konularda kişisel tercih ve beğenileri konusundaki meselelerden konuştuğunu iddia etmekte, dünyevi konularda konuştuğu şeyin evrensel olmadığı ve dinî bir bağlayıcılığının olmadığını öne sürmektedirler. Hadisler ile dine bir ilave yapıyorsa reddedilmesi gerektiğini, dinde bir ilave-eksiltme yapmıyor ise hadislerin kullanılabileceğini söylemektedirler. Hadislerin dine ilaveler getirdiğine, sol elle yemek, doğan çocuk ile ilgili yapılanlar, kadınların sünneti,⁴¹⁷ kan aldirmek, hacamat, kusmak, ihramlı kişinin evlenmesi, yüzük takmak, saç boyamak, hangi hayvanların yeneceği, kadir gecesi, itikaf, kıyametin ne zaman kopacağı, mucize, uğursuzluk, vb. pek çok konuda hadis örnekleri vererek bu bilgilerin âyetlerde olmadığını, bunların dine ilaveler olduğunu kanıtlamaya çalışmışlardır.⁴¹⁸

Kur’ân bize yeter söylemine sahip olan insanların iddia ettikleri bir diğer şey de “hadislerle Kur’ân beraber delil olarak alınırsa hadis Kur’ân'a eşdeğer görülüyor demektir” söylemidir. Bunun sonucunda Kur’ân’ın önüne hadisleri geçirmiş olmak söz konusu olur demektirler.⁴¹⁹ Bu durumun Kur’ân’ı rivayetlerle aynı değere indirmek olduğunu, bunun Kur’ân’a yapılmış en büyük saygısızlık ve iftira olduğunu öne sürmektedirler.

Sünneti inkâr edenlerde red durumunun bir nedeninin de siyasi olduğunu söylemiştik. Tarihi süreç içerisinde sünneti, delil kabul etmeyenler incelendiğinde sünneti siyasi açıdan reddedenler en başında Hariciler ve Şia gelmektedir. Hariciler Cemel Vakası ile alakalı olarak sabit olan tavırlarından dolayı hadisi inkar yoluna

⁴¹⁶ Bkz: Dorman, *Allah’a Öğretilen Din*, s. 126.

⁴¹⁷ Bkz: *Uydurulan Din ve Kur’an’daki Din*, s. 114-149;

⁴¹⁸ Dorman, *Allah’a Öğretilen Din*, s. 126-306.

⁴¹⁹ Yıldırım, *Kur’an Bize Yeter Söylemi*, s. 19-22.

gitmişler, Şia ise kendilerine has geliştirmiş oldukları “masum imam” sıfatıyla hadis rivayetinde yeni bir kriter getirerek sünneti red yoluna gitmişlerdir.⁴²⁰

Sünneti siyasi nedenlerden dolayı inkâr etmede ilk sırada Hariciler ve şia vardır. Bu eğilime sahip olanlar sünneti ortaya koymada delil olarak kullanılabilir olan hadislerde bulunması gereken şartlar konusunda Ehl-i Sünnetten farklı bir takım esaslar edinmişler ve sünnetin tamamını inkâr ile itham edilmişlerdir. Fakat onlar sünnetin tamamını reddetmek yerine sünneti değerlendirmede Ehl-i Sünnetten daha farklı bir takım kriterler getirmişlerdir.⁴²¹

Sünneti reddeden bir diğer grup ise “Ehl-i Kur’ân” grubudur. Kurucusu Seyit Ahmet Han’dır. Hint Yarımadası’nda ortaya çıkmıştır. Onlara göre sünnet ahad yolla gelmiştir. Zan ifade etmektedir. Ayrıca Peygamber Kur’ân’dan başka mucize getirmemiştir. Ahmet Han Peygamber’in hadislerde belirtilen söz ve fikirlerine karşı saygılı olmakla birlikte bu nakiller Peygamber’in hayatındaki fonksiyonunu ifade etmemektedir, görüşündedir.⁴²²

Tarihi kökenleri Hint alt kıtasına dayanan Ehl-i Kur’ân vahdetin sağlanması için Kur’an’ın etrafında kenetlenmek gerektiği görüşünü öne sürüp hadisleri bir yana koymak icap ettiğini söylemeleri ve sonrasında görüşlerine uygun tefsir açıklamaları yapmaları ile öne çıkmaktadırlar. Onlara göre hadisler Hz. Peygamber’den çok sonra yazılmış, güven arz etmeyen ve en kötüsü de Müslümanların tefrikasına neden olan sözlerdir. Bu nedenle de hadislerden uzak durulması gerekmektedir. Daha öncesinde devamlılık arz eden bir hareketi içermemiş olan bu düşünce, günümüzde kendine hatırı sayılır bir taraftar toplamaya başlamış ve İslam dünyasında pek çok yankı ve çevre bulmuştur. Bugünde varlığını yaygın şekilde devam ettirmektedir.⁴²³

⁴²⁰ Yıldırım, *Kur’an Bize Yeter Söylemi*, s. 25.

⁴²¹ Çelik, “Sünnete İttiba Konusunda Farklı Eğilimler”, s. 75-79.

⁴²² Çelik, “Sünnete İttiba Konusunda Farklı Eğilimler”, s. 75-92.

⁴²³ Yıldırım, *Kur’an Bize Yeter Söylemi*, s. 15.

“Hint kıtasında ortaya çıkan bu hareket 150 yıldır var olmakla birlikte bu düşünceler ilk kez ortaya çıkmış, onlarla birlikte var olmuş değildir. Nitekim İmam Şâfiî, *el-Umm* isimli kitabında hadislerin tamamını reddeden biriyle yaptığı münazarayı aktarmaktadır. Onun 204/819 yılında vefat ettiği göz önünde bulundurulursa tartışmaların kökenlerinin ilk asırlara kadar gittiği fakat zayıflıkları nedeni ile tutunamadığını ve devam eden bir harekete dönüşmediğini çok rahat görmüş oluruz.”⁴²⁴

Kur’ân yeter söyleminin ortaya çıkmasına sebep olanlar: Seyit Ahmet Han, Abdullah Çekralevi, Ahmedüddin Emritsarî gibi insanların aslında çok farklı özellikler arz ettiğini görmekteyiz. Ki bu kimseler İslami bir eğitim almamış, yüzeysel okumalar yapmış, Kur’ân’da sünnet ilişkisini irdeleyecek kadar tefsir, fıkıh gibi alanlarda yeterli bir kıvama gelmemiş, İslam bilimlerinde uzmanlaşmamış kimselerdir. Bunların iddia ettiği en önemli söylemlerden birisi hadislerin sayısal çokluğudur. Fakat onların göz ardı ettiği nokta ise kitaplarda zikredildiği kadar fazla hadisin yer almadığı Müslim, Buhari, Tirmizi gibi kitaplarda ravinin her senette veyahut metinde yer alan en küçük bir kelime farklılığı dahi tekrar zikrettiğidir. Bunun sebebi rivayetlerin yeni, farklı bir hadis gibi algılanmasına sebep olduğunu göz önünde bulundurmamalarıdır.

Kur’ân’la yetinmek gerektiğini iddia edenlerin bir kısmı ise hadislerin içerisinde gerçekten de Hz. Peygamber’e ait hadisler bulunabileceğini fakat bunlardan hangilerinin peygambere ait olduğunun bilinemeyeceğini bundan dolayı da kaynak olarak kullanılmayacağını söylemişlerdir. Çünkü onlara göre hadisler sıhhati olmayan ifadelerdir. Kur’ân’ın kendisi kesin olduğundan ve kitapta kendisini açıklayıcı tek kaynak olarak tanımlandığından sıhhati belli olmayan hadislere ihtiyaç

⁴²⁴ Yıldırım, *Kur’an Bize Yeter Söylemi*, s. 19-77.

yoktur. Peygamber Kur'ân'a muhalif bir şey yapmamıştır. Emir ve yasaklara uygun bir hayat sürmüştür. Bu durumda da zaten hadislere ihtiyaç yoktur demektedirler.⁴²⁵

Günümüzde, tarihi süreç içerisinde ortaya çıkan “Ehl-i Kur'ân” grubunun görüşlerinden etkilenmiş, kendilerine onların verdiği isme yakın isimlendirme ve sıfatlarda bulunan sünnet karşıtı gruplar ortaya çıkmıştır. Bu gruplara göre dinin tek kaynağı vardır. Kur'ân-ı Kerim'den başka dinin bir kaynağı olduğunu söylemek Allah'ın âyetlerinde bildirdikleri ile çelişmek, âyetleri doğru anlamamak, yeni bir din uydurmaktır, görüşünü savunmaktadırlar. Kendilerini ifade ederken “Kur'ân Müslümanlığı”⁴²⁶ “Kur'ân'daki Din”⁴²⁷ gibi tabirler kullanıp, geleneksel İslam kültürünü İslam'ı tamamen yanlış anlayıp, kendi anlayış ve fikirleri doğrultusunda kendilerini haklı çıkartacak sünnet ve hadislerle uydurma bir din algısı oluşturmakla itham etmektedirler. Kur'ân'ı İslam için tek dayanak olarak gördüklerini iddia etme fikri ile ortaya çıkan bu gruplar ve kimseler günümüzde klasik İslam kültüründen başlayıp, sünnet dâhil pek çok konuda kendilerine âyetlerden ve Kur'ân'da geçen ifadelerden akli delillendirmeler yaparak sünnet ve asırlardır var olan İslam kültürünü reddedip yalnızca Kur'ân ile amel etme çalışmaları yapmaktadırlar. Kur'ân'ın İslam dinini öğrenmek için yegâne kaynak olduğu ve dini öğrenmek için sünnet veya başka herhangi bir kaynağa ihtiyaç olmadığı, kişinin akli ile Kur'ân âyetlerinde ihtiyaç duyduğu her şeye, her soruya cevap bulabileceği ilkelerinin en doğru anlayış olduğunu iddia etmektedirler. Bunu yaparken başta âyetler olmak üzere hadislerden, sünnet kavramının ifade ettiği anlamlardan kendilerine delil getirmekle birlikte akli izahlarla haklılıklarını ispat yoluna gitmektedirler.

Son dönemde ortaya çıkan dinin kaynağı olarak Kur'ân yeter görüşünü savunanlardan biri olan Pakistanlı Kashif Ahmet yaptığı çalışmaya “Dinin Kaynağı Olarak Kur'ân Yeter Mi?” ismini vererek çalışmanın insanlar üzerindeki etki ve

⁴²⁵ Aydın, *Sünnetin Geçmişte ve Günümüzde İhmali Meselesi*, s. 281-302.

⁴²⁶ Bkz: Bayraktar, Bayraklı, *Kur'an Müslümanlığı*, Düşün Yayınları, 2018, s. 56.

⁴²⁷ Bkz: Dorman, *Allah'a Öğretilen Din*, s. 71.

merakını artırmıştır. Çalışmasında Kur'ân âyetlerinden delillendirmeler ile sünnetin gerekliliğini savunan geleneksel İslam kültürüne cevaplar verdiğini, sünnet, mezhepler gibi olguların dine sonradan katılmış şeyler olduğunu ispatlamayı amaçladığını belirtmektedir.⁴²⁸

Dinin kaynağı olarak Kur'ân'ın yeterli olduğu fikrinin dayanağı olarak savunduğu ilk görüş, tek vahiy olanın Kur'ân olduğudur. İslam kültüründe Peygamber'in günlük konuşmasının dahi vahiy olarak algılandığı,⁴²⁹ onun hayatı boyunca her söylediği ve yaptığının Allah'tan gelen vahiy olduğu gibi bir iddia ortaya atmakta ve âyetlerden delillendirmelerle bu iddiaya cevap vermektedir. Ona göre peygamberin günlük hayatta yaptığı konuşmalar değil yalnızca Kur'ân vahiydir. Tevbe suresi 43. âyette⁴³⁰ cihad konusunda gönülsüz davranan münâfıklar için Allah'ın Peygamber'ini, tavrından dolayı eleştirmesini sünnetin vahiy kaynaklı olmadığına delil getirmektedirler. Ayrıca inanmayanların vahiy gelmediğinde Peygamber'i eleştirdiği âyeti⁴³¹ Tahrîm suresinde Allah'ın Peygamber'ini uyardığı âyeti⁴³² ve benzeri pek çok âyeti kullanmaktadır. Ancak verdiği âyetlerde dikkatimizi çeken husus delillendirme yaparken âyetleri bağlamından koparıp kendi görüşüne delil olarak almasıdır. Mekkeli müşriklere Allah'ın Kur'ân'ın bir benzerini getirmelerini isteyerek meydan okuduğu âyette⁴³³ geçen sure ifadesinin vahiy olduğu ve parça parça geldiğine, hadis kitaplarının ise surelerden oluşmadığı için sünnetin vahiy olmadığı iddiasına delil getirmesi, aynı şekilde pek çok tehdî âyetlerini⁴³⁴ sünnetin, Peygamber'in ağzından çıkan her sözün vahiy olmadığına delili olarak

⁴²⁸ Bkz: Shehzada, Kashif Ahmed, *Dinin Kaynağı Olarak Kur'an Yeter Mi?*, çev. Afşin Bilgili, s. 7-9, 10. Baskı, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 2017.

⁴²⁹ 53, Necm: 3-4. Ayetlerin İslam kültüründe peygamberin her söylediği, her yaptığının Allah'tan gelen vahiy ile olduğuna delil getirildiğini iddia etmektedir. Ancak yazar böyle bir iddiada bulunurken iddia sahipleri hakkında hiçbir malumat zikretmemiştir. (Bkz: Shehzada, *Dinin Kaynağı Olarak Kur'an Yeter Mi?*, s. 13.)

⁴³⁰ “Allah seni affetsin! Doğru söyleyenler sana iyice belli olup, yalancılara bilinceye kadar beklemeden niçin onlara izin verdin?” (Tevbe 9/43).

⁴³¹ Â'râf 7/203.

⁴³² Tahrîm 66/1.

⁴³³ Bakara 2/23.

⁴³⁴ Tevbe 9/64; Muhammed 47/20; Hûd 11/12-13.

alma çabası;⁴³⁵ akli izahın ne kadar yetersiz kaldığını göstermektedir. Zira inanmayanlar Peygamber'in her konuşması vahiy olmadığı için mi Allah'a ve Resûlüne karşı çıkmış, meydan okumuşlardır? Bu sebeple mi Kur'ân'da onlardan kendisinin bir benzerini getirmeleri istenmiştir?

Ortaya atılan bir iddiaya göre Peygamber (a.s.) yalnızca Kur'ân'dan konuşmalı, din alanında verdiği tüm hükümler Kur'ân'a dayanmalıdır. Bu söylem Peygamberi kendi hukuku ve öğretilerini anlatan, insanları kişisel fikir ve hukukuna boyun eğmeye çağıran bir kimse olarak göstermektedir. Bunun yanlış olduğunu, elçi kelimesi ve delil olarak aldığı âyetlerle⁴³⁶ hüküm koyucunun yalnızca Allah olduğunu, peygamberin çağrısında kendisine itaat değil, sünnete itaat değil, Allah'ın hükümlerine itaatin anlaşılması gerektiğini, Peygamber Allah'ın elçisi bile olsa onun şahsi görüşlerinin dini hüküm olarak kabul edilemeyeceğini savunmaktadır. Bu nedenle Peygamber insanlardan kendi koyduğu hükümlere, şahsi görüşlerine uymalarını isteyemez. Buna delil olarak Allah'tan başkasının hüküm koyamayacağını bildirdiği âyetleri,⁴³⁷ elçiye düşenin apaçık tebliğ olduğunu bildiren âyetleri,⁴³⁸ Kur'ân'ın özelliklerini bildiren âyetleri⁴³⁹ delil olarak almış ve âyetleri bağlamından koparıp, kendi algısı yönünde anlamlandırmıştır.⁴⁴⁰

Allah ve Resûlüne itaati emreden âyetleri değerlendirirken âyette bu şekilde ifade edilmesinin dinin iki kaynağı olmadığına delil olduğunu, Allah'ın elçi seçmesinin sebebinin vahiyini, mesajını her kuluna tek tek anlatmayı tercih etmemesi olduğunu, eğer iki ayrı kaynak olsaydı "ondan yüz çevirmeyin" ifadesinin onlardan olarak çoğul şekilde zikredilmiş olacağını iddia etmektedir.⁴⁴¹ Ayrıca kendi görüşünü

⁴³⁵ Bkz: Shehzada, *Dinin Kaynağı Olarak Kur'an Yeter Mi?*, s. 13-21.

⁴³⁶ Nisâ 4/105; Mâide 5/48, 67; Nahl 16/89; Kasas 28/85; Kâf 50/45.

⁴³⁷ Âl-i İmrân 3/79; En'âm 6/114; Yûsuf 12/40; Kehf 18/26.

⁴³⁸ Mâide 5/92; Nahl 16/81-82; Nûr 24/54; Tegâbün 64/12.

⁴³⁹ Â'râf 7/2-3; Sebe' 34/44; Kalem 68/35-38, 40; Zuhuf 43/21.

⁴⁴⁰ Bkz: Shehzada, *Dinin Kaynağı Olarak Kur'an Yeter Mi?*, s. 21-28.

⁴⁴¹ Bkz: Shehzada, *Dinin Kaynağı Olarak Kur'an Yeter Mi?*, s. 35-37.

desteklemek için geleneksel din yorumcularının âyetlerde geçen “ zikir “ ifadesini Resûlün sözü, sünnet olarak yorumladıkları iddiası ancak bir iftiradan ibarettir.⁴⁴²

Shehzada'nın Kur'ân yeter söylemini desteklemek için ortaya attığı bir iddia da Peygamberin İslam dinini hadislerle açıkladığına nasıl inanılıp emin olunacağıdır. Kur'ân'ın anlamını içtenlikle kavramak isteyen kimsenin hiçbir kaynağa ihtiyaç duymadan kendi kendini açıkladığı sonucunu bulacağı iddiasındadır. “Allah'ın elçi olarak seçtiği kimse kendisine yalnızca Kur'ân'ı rehber edinmiştir sözü nasıl bir sünnet inkârcılığı için delil olabilir ki?” bu iddia sünnete ittiba görüşünü savunanların peygamberin Kur'ân'dan başka dayanağı vardır görüşünde oldukları, Kur'ân'ın rehberlik için gerekli her şeyi içermediği,⁴⁴³ ayrıca esbab-ı nüzule gerek olmadığı gibi tehlikeli ithamları barındırmaktadır.⁴⁴⁴

İddia sahibinin eseri incelendiği takdirde, sünneti inkâr etmek için, Peygamber'in dindeki yerini yalnızca âyetlerin ileticisi konumuna indirgemek için ortaya attığı görüşlerin asılsızlığı, delil olarak kullandığı âyetleri bağlamından koparıp kelime oyunları ile zihinleri bulandırarak âyetlere istediği manayı verip kendi görüşünü en doğru görüş ilan etme çabası açıkça görülecektir. Tüm bunlar sünneti inkâr için ne kadar çalışılırsa çalışılsın istenilenin elde edilemeyeceğini bir kez daha göstermektedir.

Kur'ân bize yeter söylemine sahip olanlar yalnızca âyetler ve hadisler üzerinden sünnete itaati yok saymakla kalmamış, âyetlerdeki ifadelerle oynamak, bağlamından koparmak ve sünnet kavramının kendisi üzerinden yine sünnet ile ilgili ihtilaf, kafa karışıklığı, bilgi kirliliği oluşturmak suretiyle sünnet ile ilgili olumsuz yargılarına devam etmişlerdir. Öyle ki içlerinden sünnet ibaresini kullanmaktan

⁴⁴² Bkz: Shehzada, *Kur'an Dinin Kaynağı Olarak Yeter Mi?*, s. 38-44.

⁴⁴³ Bkz: Shehzada, *Dinin Kaynağı Olarak Kur'an Yeter Mi?*, s. 71

⁴⁴⁴ Bkz: Shehzada, *Dinin Kaynağı Olarak Kur'an Yeter Mi?*, s. 75; Bayraktar, *Kur'an ve Sünnet Ama Hangi Sünnet?*, s. 155.

imtina edenler bile çıkmıştır.⁴⁴⁵ Onların sünnet kavramı üzerinden söylemlerinde kelimenin lügat anlamını dayanak olarak alma eğilimi vardır.

Kur'ân-ı Kerimde yer alan sünnet ifadesi Allah'ın değişmez kanunları kuralları anlamına gelmektedir. Kur'ân'da sünnet “sünnetullah”, “sünnet'ül-evvelin”⁴⁴⁶ şeklinde kullanılmakla birlikte peygamberin, Resûl'ün sünneti anlamına gelen bir ifade bulunmadığı halde sünnet ifadesi pratikte daima Resûl ile ilişkilendirilmiştir. Görüş sahiplerine göre Resûl'ün sünnetinin hadislere değil ancak Kur'ân'a dayandığını bu nedenle de resûle itaat etmenin Kur'ân'a uymakla; sünneti yerine getirmenin Kur'ân âyetlerindeki hükümleri yerine getirmekle olacağını, hadislere uymanın hadislerdeki sünnet ifadelerinin hiçbir anlam ifade etmediğinin bilinmesi gerekmektedir. Ayrıca sünnetin Peygamber'in hadisleri için kullanılmayacağını, sünnet kavramının Peygamber için kullanımının çok geç dönemlere ait olduğunu iddia etmektedirler. Oysa pek çok kaynakta sünnetin tanım ve tarihi süreçteki kullanımı için aksi yönde bilgiler mevcuttur.⁴⁴⁷

Öyle ki inkâr ettikleri sünnet kavramının anlam yanlışlığına işaret ederken kendileri de sünnete yeni bir tanım, alan bulma çabasına girmiş, Kur'ân'da tüm sünnetlerin bulunduğunu, sünnetin ancak Kur'ân'da olanı kapsadığı fikrini ortaya atmışlardır. Bunu yaparken sünneti delil kabul edenlerin sünneti kaynak alırken Kur'ân'a hiç bakmaksızın, ondan bağımsız bir sünnet algısı oluşturduğu ithamında bulunmuşlardır. Sünnet olan her şeyin Kur'ân'da yer aldığını, dolaylı ya da direk olarak gerekli araştırma yapan kişinin her şeyi Kur'ân'da bulacağını iddia etmektedirler.⁴⁴⁸ Sünnetlerin ancak Kur'ân'da yer aldığına örnek olarak sadakanın, infâkın, Allah'ı tesbih etmenin, zikretmenin, akrabaya yardım etmenin, yetimi

⁴⁴⁵ Bkz: Shehzada, *Dinin Kaynağı Olarak Kur'an Yeter Mi?*, s. 14-28.

⁴⁴⁶ Ahzâb 33/67; İsrâ 17/77.

⁴⁴⁷ Sünnet kavramının peygamber döneminde ve sonrasında kullanımı, tarihi süreçte geçirdiği evreleri ayrıntılı olarak incelemek için Bkz: Erul, *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, s. 14-79; Aydın, “Sünnetin Geçmişte ve Günümüzde İhmali Meselesi.”

⁴⁴⁸ Bkz: Bayraktar, *Kur'an ve Sünnet Ama Hangi Sünnet?*, s. 156-165; Dorman, *Allah'a Öğretilen Din* s. 328-336; *Uydurulan Din ve Kur'an'daki Din*, s. 188-195; İslamoğlu, Mustafa, *Sünnetullah ya da İlahi Tutarlılık*, [https:// mustafaislamoğlu.com](https://mustafaislamoğlu.com), 20.04.2019.

gözetmenin, yoksulu kimsesizi, muhtacı doyurmanın, darda olana borç vermenin, hoşgörülü, affedici olmanın, güzellikle öğüt vermenin, güzel konuşmanın, elbise ve beden temizliğine dikkat etmenin, temiz giyinmenin, misvak kullanmanın, daha pek çok şeyin hadislerde zikredildiği için ve aktarıldığı için değil âyetler de yer aldığı için, Kur'ân'da tavsiye edildiği için sünnet olduğu vurgusunu yapmakla sünneti Peygamber'e ait müstakil bir şey olmaktan çıkartmaktadırlar.⁴⁴⁹ Bu iddia sahipleri kendilerince âyetlerde yer alan emir ve tavsiyeleri sünnetler için liste yapıp Kur'ân'daki sünnetin yasaklarına örnekler vererek; sünnet olarak adlandırılacak her şeyin Kur'ân'da yer aldığını; hadislerle bize ulaşmadığını, hadislerle gelen hiçbir şeyin sünnet kabul edilemeyeceği söylemindedirler.⁴⁵⁰ İnkâr edilmesi gerekenin Peygamber değil ona ait olduğu iddia edilen, vahiyden onay almamış söz ve uygulamalar olduğu fikrini ortaya atmaktadırlar. Üstüne bir de Kur'ân'ı ve Allah'ın verdiği aklı kenara koyup bunca şeye inanılırsa ahirette hesabının nasıl verileceği hususunda sorgulama ile kafa karışıklığı oluşturmaya çalışmaktadırlar.

Ancak tüm bu iddialar karşısında Hz. Peygamber'in sünnetini hayatımızdan çıkartmak dinin sekülerleşmesine yani dünyevileşmesine sebep olur. Sünneti inkâr dine dair hüküm-şariat koyma imkânının ortadan kalkmasına sebep olacaktır. Aynı zamanda İslami idarenin örselenmesi ve basitleşmesine sebep olur. Nitekim Hz. Peygamber ve sünneti Müslümanların birlik olmasını, milyarlarca insanın aynı yolda, ortak bir zeminde buluşmasını sağlamaktadır. Zira geçmişi ile bağını koparanın bir geleceği ve varlığı olmayacağı aşikârdır. Sünneti Müslümanın hayatından çıkartmak asırlardır var olan İslam kültürünün ve birliğinin yok olması anlamını taşımaktadır. Asıl peygamber ve sünnet ortadan kaldırıldığı takdirde, devreden çıkartıldığında herkes kendisini hüküm koyucu peygamber yerine koymaya ve kendi algısına göre din inşa etmeye başlamış olacaktır. Dinin merkezine Kur'ân ile Peygamberi koymak durumundayız. Herkesin keyfi anlayışına göre bir İslam olamayacağı kabul edilirse

⁴⁴⁹ Bayraktar, *Kur'an ve Sünnet Ama Hangi Sünnet?*, s. 202-258.

⁴⁵⁰ Bayraktar, *Kur'an ve Sünnet Ama Hangi Sünnet?*, s. 252-258.

peygamberin ve sünnetin kaldırılamaz kabul edilmesi gereken en önemli meselelerden olduğu anlaşılır.⁴⁵¹

Bugünkü Müslümanlar içerisinde sünneti reddeden farklı gruplar olmakla birlikte kullanılan itici, itham edici, yerici dil onların islam toplumundan ve onları takip eden kimselerin dinden daha da uzaklaşmasına sebep olmaktadır. Bu yüzden bizlere düşünenin, eleştirmenin, farklılığın kapısını açık tutarak Müslümanlara merhamet ve anlayış göstermek, kucaklayıcı bir tavır ile bu alanda daha fazla çalışma yapmak düşmektedir.

⁴⁵¹ Yıldırım, *Kur'an Bize Yeter Söylemi*, s. 36-37; Yılmaz, *Toplumsal Dönüşümde Sünnet*, s. 68.

SONUÇ

Sünnet konusu ferdî ve toplumsal yönden bütün boyutları ile birlikte ciddi şekilde ele alınarak anlaşılmalı çalışılmalıdır. Sünnetin anlaşılma ve yorumlanmasında ifrat ve tefrite düşmeden değerlendirme yapıldığı takdirde tarihte ve günümüzde düşülen birçok hatadan mâsun olunabilir. Sünnet konusunda ne sadece lafzıyla ve zahiri şekli ile ilgilenecek zaman ve mekân faktörünü gözardı edip onu dondurmağa, ne de lafzı ve şekli tamamen ihmal ederek sünnetin özünü ve ruhunu kavrayalım diye zorlama te'villere gitmemek gerekir.

Allah'ın kendisine elçi olarak seçtiği peygambere itaat Müslüman için Allah'ın emrine uymak üzere yerine getirilmesi gereken bir sorumluluktur. Sünnete ittiba Allah'a iman iddiasının fiile aktarımıdır. Peygamber'e itaatte Peygamber'in konumunu ilahlaştırıcı bir durum söz konusu değildir. Zira Peygamber elçilik vasfı ile Allah'ın âyetlerini beyân edici, iman iddiasında bulunan kimseler için hüküm koyucu bir konumdadır. Peygamber'in hüküm koyması, emirlerine itaat edilmesi ile alakalı olarak Allah ile eş bir pozisyonda ikili bir makam anlayışının var olduğu iddiası tamamen yersiz bir iddiadır. Allah'ın onu her türlü yanlıştan koruması, bir beşer olarak insanların ihtiyaçlarına cevap verebilmesi için insanlardan seçilmesi, "Resul size neyi veriyorsa onu alın" emri, elçiyi kabul etmenin, Allah'ı ilah olarak kabul etmek demek olması bu iddiaların yersizliğinin en önemli delillerindendir. Peygamber'e itaatın sebebinin Allah'ın elçisi olması meselenin izahı için yeterlidir. Başka hiçbir izah ve kanıtı ihtiyaç yoktur. Bu nedenle sünnet üzerinden Peygamber'in konumunu değersizleştirici, O'nu yalnızca bir aracı konumuna, tarihsel bir kimliğe indirgeyici tavrın hiçbir ehemmiyeti yoktur.

Kanatimizce Hz. Peygamber'i sadece bir tarihsel kimlik olarak görmek başlı başına hatalı bir yola girmektir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim Peygamber'imizi uyulması gereken yegâne örnek olarak tavsiye edip, seçmiş bulunmaktadır. Örneklik Peygamber'in bütün tavır ve davranışlarını kapsayıcı bir özelliktedir. O sadece bir aracı değil insanlık için kâmil bir modeldir. Hz. Peygamber tabî haliyle ideal bir

tiptir. Kur'ân-ı Kerim ahlakı ile ahlaklanmak isteyen kimse için örnek bir şahsiyettir. Kur'ân'ın, Allah'ın kelamı; Muhammed Aleyhisselam'ın Allah'ın elçisi olduğuna inandığımız zaman kayıtsız şartsız Resûlullah'ın izine düşmeye, hem akli hem ahlaki bakımından mecbur hale geliriz.

Hülasa hadislerin Peygamber'e aidiyetinin incelenmesi ayrı bir mesele; hadislerin ifade ettiği sünnete uymak, sünnetin dinde bir delil olması, İslam'ın temel taşlarından kabul edilmesi başka bir meseledir. Tarihi süreç içerisinde hadis geçirdiği değişim, Peygamber'e ait olup olmaması, günümüz insanının çağın ihtiyaçları ve özellikleri göz önüne alınarak İslam'ı hayatına aktarabilmesi için irdelenmesi gereken bir konudur. Ancak bu yapılırken ifrat-tefrite kaçmadan gerçek bir Müslüman araştırmacı kimliği ile sünnet üzerinde çalışmalar yapılmalıdır. Zira sünneti Müslümanın hayatından çıkarmanın İslam'ın temel taşlarının yıkılmasının yolunu açmak olduğu unutulmamalıdır. Sünnetin İslam'ın ikinci kaynağı olduğuna dair yüzyıllardır var olan bilgi ile sünnetin İslam'ı bugünkü hayat şartları içerisinde daha yaşanılır kılıcı etkisini ortaya çıkarıcı bir gayret göstermek sünnet konusunda arayış içinde olanlara yardımcı olacaktır.

Bugün, sünnet nedir? Sünneti nasıl anlamalı ve uygulamalıyız? Sorularını sormak ve cevap aramak kadar tabii bir mesele yoktur. Bu içinde bulunduğu çağda müslümanca yaşamak isteyen bir kimse için elzemdir. Çünkü bu sorular sayesinde kişi Kur'ân âyetlerinin açıklayıcısı olan sünneti içselleştirip hayatına nasıl aktaracağını formalize edebilir. Bu sorular Peygamber'e itaat emrinin anlaşılmasının anahtarıdır. Ancak sünnete uymalı mıyız? Sünnet günümüzde geçerli midir? Şeklinde bir soru Müslüman bir zihinde oluşamaz. Böyle bir soru zehirli bir sarmaşık gibi yalnızca zihinleri sarmakla kalmaz, kişideki islam ruhunu da etkiler. Böyle bir sorunun oluşumu sağlam bir İslam temelinin inşasının önündeki en büyük engeldir. Günümüzde yapılmak istenen, sünnete uymak gerekli midir sorusuyla İslam'a zarar vermek, Müslümanların inancaçlarını zedeleyerek Allah'tan uzaklaştırıp İslam birliğini bozmaktır. Sünnet Kur'ân'ı, İslam'ı koruyan dış halka gibidir. Sünnet

konusunda zihinlerde şüphe oluşmaya başladığı zaman, İslam akidesi, ruhu konusunda şüphe ve sarsıntılar başlamış demektir. İmanın muhafazası için sünnetin muhafazası, Allah'a itaatin önemsenmesinin yanında Peygamber'ine itaatin ve sünnete uymanın da önemsenip öncelenmesi gerekmektedir.

Tezimizin mihverini oluşturan günümüz sünnet anlayışları hususunda yaptığımız araştırmalar neticesinde sünnetin dinde kaynak olamayacağını iddia edenlerin başta kullandıkları üslup olmak üzere takındıkları tavrın ayrıştırıcı olduğu, toplumda yalnızca akıllarda karışıklık uyandırıcı bir rol üstlendiğini tespit ettik. İncelemelerimizde sünneti kabul etmeyenlerin sünnetin kaynak olamayacağına dair kullandıkları delillerin, bağlamından koparılmış âyetler olduğu, yapılan akli izahların kelime oyunlarından ibaret olduğu ve İslam kültüründe ifade edilenlerin, felefi yorumlarla kendi fikir ve istekleri doğrultusunda evrilmesinden başka bir şey olmadığı kanaatine ulaştık. Nitekim Kur'ân'ın pratiğini hayatıyla, şahsıyla bize en güzel şekilde aktaran Peygamber'i (a.s.) ve onun sünnetini; Peygamber'i en iyi tanıyan, Kur'ân-ı Kerim'in nüzûlüne şahitlik etmiş, içlerinde âyetleri açıklamada insanların en iyilerinden sayılanları barındıran Peygamber ashâbını ve onlardan gelen bilgileri; rivayetler, asılsız kaynaklar, zan ifade ederler, yalnızca tarihi birer kaynak değeri taşırlar iddiası ile reddederlerken, görüşlerinin doğruluğu için âyetler hakkında yaptıkları açıklamaları, getirdikleri akli izahları en doğrusu gibi insanlara anlatma çabaları, düştükleri büyük yanılgının farkında olmayışları, durumlarının vehametinin ne kadar derin olduğu kanaatini bizde oluşturmuştur.

Sünneti kabul etmeyenlerin çalışmaları üzerinde yaptığımız araştırma neticesinde günümüzde toplumumuz içerisinde Kur'ân'ın doğru anlaşılmasını sağlamak, insanların İslam'ı doğru şekilde yaşamalarına katkı sağlamak, dinde olmayanların dindenmiş gibi gösterilmesine karşı insanları uyarmak gibi iyi bir niyetle yola çıktıklarını varsaydığımız bu kişilerin bugün geldikleri noktada iddia ettikleri hedeflerin çok uzağında olduklarını fark etmediklerini tespit ettik. Nitekim yanlışları ortaya koyacağız, dine katılan ilaveleri gözler önüne sereceğiz derken

hedeflerinden sapmışlardır. Allah'ın kendisine resûl olarak seçtiği kişinin Kur'an anlayışını, hayatını bize aktaran sünnetinin bir kıymet ifade etmediği, sünnete itaat etmenin âyette emredildiği gibi Peygamber'e itaat olmadığı, sünnetin yalnızca Kur'ân'da zikredilenler olduğunu söylemek gibi bir garabete düşmüşlerdir. Oysa kendi yöntemleri olan akli muhakeme ile ortaya koydukları çalışmalara ve ulaştıkları neticelere objektif olarak baktıkları takdirde Sünneti delil olarak kabul edenlerin Allah ile Peygamber'i eş konuma getirici, dine ilave yapıcı bir resûl anlayışında oldukları iddiasına asıl kendilerinin düştüklerini göreceklerdir. Zira araştırmalarımız sonucunda bizde; kendi görüşlerini sünnet ile yarıştırmaya bir tavra büründükleri kanısı oluşmuştur.

Sünnet konusunda günümüz araştırmacılarının çözüm arayışına yönelik, sorunlara cevap niteliğinde bir takım çalışmaları görülmektedir. Hadis-sünnet tasniflerinin yeniden yapılması, hadislerin sıhhat açısından yeniden ele alınıp incelenmesi, sünnet konusunda ortak tavır ve tanım geliştirme çabaları bu çalışmalar arasında zikredilebilir. Yapılan bu çalışmalara ek olarak günümüzde sünnet konusunda sağlıklı bilgilerin elde edilmesi için İslam âleminde yer alan hadis kaynaklarının incelenmesinde dünya Müslümanlarının ortak bir çalışma içerisinde yer almasının sünnet konusunda sağlam kaynak oluşturulmasının ve hadis ilminin güvenilirliğinin desteklenmesi, hadis konusunda zihinlerdeki karışıklığın izalesi açısından faydalı olacağı kanaatindeyiz. Hadis alanında sünnet ile ilgili bu çalışmaların beraberinde, akademik alanda sünnetlerin Kur'ân'daki ve Peygamber efendimizin hayatındaki karşılığı hususunda yapılacak araştırmaların artırılması, konunun sıhhatini desteklemeye katkı sunacaktır. Ayrıca sünnet karşıtlarının gerek yazılı yayımlar, işitsel, sözel yayınlar başta olmak üzere sosyal medyada, interaktif sistemlerde fazlaca yer aldıklarını müşahede etmekteyiz. Bu bağlamda İslam araştırmacılarının bu sahalarda da sünnet ve Peygambere itaat hususunda geniş perspektifli çalışmalar yaparak dünya üzerindeki insanların bu hususta sağlıklı bilgiye ulaşma imkânına katkı sunmalarının günümüzde sünnet konusunda yapılacak etkili çalışma yöntemlerinden olacağına inanmaktayız.

KAYNAKÇA

ABDÜLBÂKİ, Muhammed Fuad, Mu‘cemü’l Müfehres li Elfâzi’l-Kur’ân’il-Kerim, M.Ü.İ.F. yay. İstanbul, 1991.

AĞIRMAN, Cemal, *Sünnette İtaat*, Doktora Tezi MÜSBE, İstanbul, 1995.

AKDEMİR, Furat, “Kur’an’da İtaat Kavramı ve Peygambere İtaatin Mahiyeti”, *Kelam Araştırmaları Dergisi*, 2003, sayı, XI-I, y.2013.

AKBULUT, Ahmet, *Müslüman Kültürde Kur’ân’a Yabancılaşma Süreci*, Otto yay., Ankara, 2017.

ALPER, Ömer Mahir, “İtaat” DİA, TDV yay., İstanbul, 2001.

el-ASKERİ, Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh b. Sehl, *el-Fürûk fi’l-Lüga*, Dâru’l-Âfâki’l-Cedîde, Beyrût, 1973.

AYDINLI, Abdullah, “Sünnetin Geçmişte ve Günümüzde İhmali Meselesi”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı, 8, Erzurum, 1998.

AYVERDİ, İhsan, *Büyük Misalli Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Neşriyât, 2. Baskı, 2006.

BAYLAV, Hüseyin, *İnanç Açısından İtaat*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2004.

BAYRAKTAR, Lütfiye Güngör, *Kur’ân-ı Kerim’e Göre Hz. Peygamber’e İtaat*, Yüksek Lisans Tezi, A.Ü.İ.F. Ankara, 1999.

BAYRAKTAR, Zeki, *Kur’an ve Sünnet Ama Hangi Sünnet?*, Süleymaniye Vakfı yay. İstanbul, 2013.

BEDİR, Murteza, *Sünnet, Hz. Peygamberin Evrensel Mesajı*, İsam yay., İstanbul, 2006.

....., “Sünnet” DİA, Türkiye Diyanet Vakfı yay., İstanbul, 2010.

el-BEYZÂVÎ, Kadı Nâsırüddîn Ebû Sâid Abdullah b. Ömer b. Muhammed, *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t- Te’vîl*, çev. Abdülvehhab Öztürk, Kahraman yay., İstanbul, 2013, I-V.

CANAN, İbrahim, *Peygamberimizin Yanılma(ma)sı Meselesi*, Rağbet yay. İstanbul, 1999.

CERRAHOĞLU, İsmail, *Tefsir Tarihi*, DİB. yay., Ankara, 1988.

ÇANGA, Mahmut, *Kur'ân-ı Kerim Lügati, İlavelerle Mu'cemü'l-Müfehres*, Timaş yay., İstanbul.

ÇELİK, Ali, "Sünnete İttiba Konusunda Farklı Eğilimler", *İslami Araştırmalar Dergisi*, c. 13, sayı,1, 2000.

DEMİRCİ, Muhsin, *Tefsir Usulü*, İfav yay., 13. baskı, İstanbul, 2007.

DEVELİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, Aydın Kitabevi, 23. Baskı, 2006.

DOĞAN, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Rehber yay., Ankara, 1990.

DORMAN, Emre, *Allah'a Öğretilen Din*, 32. Baskı, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 2018.

EBÛ DÂVUD, Süleymân b. İshakel- Eş'ases-Sicistanî, *es-Sünen*, ter. Abdullah Parlıyan, Konya Kitapçılık, Konya, 2007, I-III.

EBÛ'SSUÛD EFENDİ, *Ebü'ssuûd Tefsiri*, çev. Ali Aydın, Boğaziçi yay., İstanbul, 2006, I-XII.

ECE, Hüseyin, *İslamın Temel Kavramları*, 2.baskı, Beyân yay., İstanbul, 2006.

el-BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil, *es-Sahih*, Mektebetü'l-İslâmi, İstanbul, 1967.

el-CEVHERÎ, Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd, *Tâcü'l-Lüga ve Sihâhu'l-Arabiyye*, Dâru'l- Kütübi'l-Arabiyye, Kâhire, t.y.

ed-DÂRİMÎ: Ebû Muhammed b. Abdullâh b. Abdirrahman b. el-Fazl, *es-Sünen*, çev. Abdullah Aydın, Madve yay., İstanbul, 1996, I-VI.

el-EZHERÎ, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed, *Tehzîbü'l-Lüga*, Dâru'l-Misriyye, 1964.

en-NEDVÎ, Seyyid Süleymân, "Sünneti Anlamaya Çalışmak ve Sünnete Olan İhtiyaç", çev. Mahmut Kavaklıoğlu, *Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı-2, 2002.

ERCAN, Arif, *Büyük Arapça-Türkçe Lügat*, Yasin yay., İstanbul, 2004.

ERUL, Bünyamin, "Sünnet Kavramının Oluşum ve Gelişimi", *İslami Araştırmalar Dergisi*, sayı,1, 2005.

-----, *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, Türkiye Diyanet Vakfı yay., Ankara, 2000.

ESEN, Muammer, *Kur'an'da Peygamberlik*, Araştırma yay., Ankara, 2012.

es-SA'DÎ, Abdurrahman, *Tefsîru's-Sa'dî*, çev. M. BeşirEryarsoy, Gurabâ yay., İstanbul, 2006, I-V.

es-SEMERKANDÎ, Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhim, *Tefsîru's-Semerkandî*, Daru'l- Kütübi'l -'İlmiyye, Beyrût, 2006, I-VI.

FAZLURRAHMÂN, *Tarih Boyunca İslami Metodoloji Sorunu*, çev. Salih Akdemir, 5. Baskı, Ankara Okulu yay., Ankara, 2005.

FÎRÛZÂBÂDÎ, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb, *el-Kâmûsu'l-Muhit*, Dâru'l-'İlmi Cemi', Beyrût, t.y.

HÂSİRİZÂDE, MUHAMMED ELİF B AHMET, *en-Nûru'l-Furkân fî-Şerhi Lügâti'l-Kur'an*, Haz: Mustafa Koç; Eyüp Tanrıverdi, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul, 2015, I-II.

HATİPOĞLU, “İbrahim, Çağdaş Hadis Tartışmaları Bağlamında Mevdûdî'nin Sünnet Yorumu”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 12, sayı, 1, 2003.

İŞİCİK, Yusuf, *Kur'anı Anlamada Temel Bir Problem-Te'vil*, Esra yay., Konya, 1997

İBN DÜREYD, Ebû Bekr Muhammed b. Hasan el Basrî, *Cemherâtü'l-Lüga*, Dâru'l-'İlmi'l-Maleyn, Beyrût, 1987.

İBN ESİR, Ebu's-Seâdât Mecdüddîn Muhammed, *en-Nihâye fî Ğarîbi'l-Hadis*, Matbaatü'l-Hayriye, Kâhire, 1322, I-II.

İBN HANBEL, Ahmed, *el-Müsned*, Mektebetü'l-İslamiyye, Beyrût, 1978.

İBN KAYYIM, *Bedâiu't-Tefsir*, Dâru'l-İbni'l-Cevzi, Riyâd, 1427.

İBN KESİR, Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Ömer, *Tefsîru'l-Kur'an'il-Azîm*, Dâru Taybe, Beyrût, 2005.

İBN MÂCE, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd, *es-Sünen*, Dâru'l-Hadis, Kâhire, 1994,

İBN MANZÛR, Cemâluddîn Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrerem, *Lisânü'l-Arab*, Dâru'l-Kitâbi'l-'İlmiyye, Beyrût, 2009, I- IXXX.

el-İSFAHÂNÎ, Ebu'l-Kâsım el-Hüseyn b. Muhammed b. el-Mübâreker-Ragıp, *el-Müfredât Elfâzu'l-Kur'an*, Dâru'ş-Şâmiyye, 2002.

KARADÂVÎ, Yusuf, *Sünneti Anlamada Yöntem*, çev. BünyaminErul, Nida yay., İstanbul, 2009.

KARAMAN, Hayreddin, *Hadise Dair İlimler ve Hadis Usulü*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2011.

KELEŞ, Ahmet, *Hadislerin Kuran'a Arzı*, İnsan yay. İstanbul, 2003, s.28.

-----, "Sünnet Vahiy İlişkisi", *D.Ü. İ. F. Dergisi*, c.1, 1999, Diyarbakır.

KIRBAŞOĞLU, Hayri, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, Ankara Okulları yay.,3 baskı, 1997, Ankara.

KOÇKUZU, Ali Osman, *Hadis İlimleri ve Hadis Tarihi*, Dergâh yay., İstanbul, 1983.

KOÇYİĞİT, Talat, *Hadis İstihlaları*, A. Ü. İ. F. yay., Ankara, 1967.

KOMİSYON, Haz. Karaman, Hayreddin, ve Diğerleri, *Kur'an Yolu Türkçe Mealve Tefsiri*, DİB. yay., İstanbul, 2006, I-V.

KURT, Yaşar, "Kur'an'da Hz. Peygambere İtaat", *İslami İlimler Dergisi yay.*, İstanbul, Ekim, 2014.

KUR'AN ARAŞTIRMALARI GRUBU, *Uydurulan Din ve Kur'an'daki Din*, 69. Baskı, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 2019.

KURTUBÎ, Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabiyye, Kâhire, 1967, I-XX.

KUTUB, Seyyid, *Fî Zılâli'l-Kur'an*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabiyye, Beyrût,1967, I-XXV.

KÜÇÜK, Raşit, "Kur'an Sünnet İlişkisi ve Birlikteliği, Sünnetin Dindeki Yeri", *Tartışmalı İlmî Toplantılar Dergisi*, İSAV, İstanbul, 1997.

MATÛRİDÎ, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed, *Te'vilâtu'l-Kur'an*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût, 2004, I-V.

MEVDÛDÎ, Ebû'l-Âlâ, *Sünnetin Anayasal Niteliği*, çev. NedimAsrar, Bengisu yay., İstanbul, 1997.

-----, *Tefhîmu'l-Kur'an*, çev. Muhammed Han Kayani ve diğerleri, İnsan yay., İstanbul, 2006, I-VII.

MUKÂTİL B. SÜLEYMAN, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir fi'l-Qur'âni'l-Kerim*, çev., M. Beşir Eryarsoy, İşâret yay., İstanbul, 2004.

MÜSLİM, Ebu'l-Hüseyn, *es-Sahih*, İstanbul, t.y.

NESÂÎ, Ebû Abdîrrahman Ahmed b. Şuayb, *es-Sünen*, Beyrût, t.y

ÖZSOY, Ömer, *Sünnetullah-Bir Kur'an İfadesinin Kavramlaşması*, Fecr yay., Ankara, 2015.

PENRICE, John, *Kur'an Sözlüğü*, çev. Ömer Aydın, İşaret yay., İstanbul, 2010.

POLAT, Selahattin, *Kur'an'ı Kerim Ansiklopedisi*, Aile ve Kültür Kitaplığı yay., 1988.

-----, *Hadis Araştırmaları*, İnsan yay., İstanbul, 2003.

RÂZÎ, Fahreddîn Muhammed b. Ömer b. el-Hüseyin, *Mefâtihu'l-Gayb*, çev. Suat Yıldırım, Akçağ yay., Ankara, 1988, I-XXIII.

-----, *Hz. Peygamberin Masumiyeti*, çev. Hasan Fehmi Ulus, Bilim yay., İstanbul, 1986.

SÂBÛNÎ, Muhammet Ali, *Safvetü't-Tefâsîr*, çev. Sadreddin Gümüş, Nedim Yılmaz, İz yay., İstanbul, 2003, I-VII.

SADAN, Hamza, *Mekkî ve Medenî Âyetlerin Semantik Çerçevesi, İtaat ve İttiba Kavramları Örneği*, Doktora Tezi, Kayseri, 2017.

SALÎH, Subhi, *Hadis İlimleri ve Hadis İstilahları*, çev. Yaşar Kandemir, DİB. yay., Ankara, 1971.

SERAHSÎ, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebû Sehl, *Usûlü's-Serahsî*, Ofset, İstanbul, 1990.

SHEHZADA, Kashif Ahmed, *Dinin Kaynağı Olarak Kur'an Yeter mi?*, çev. Afşin Bilgili, 10. Baskı, İstanbul Yayınevi, 2017.

SUYÛTÎ, Celâleddîn, *ed-Durru'l-Mensûr fi't-Tefsîr bi'l-Me'sûr*, El-Mektebetü'l-Ca'ferî, Tahran, 1377, I-VI.

ŞÂTİBÎ, Ebû İshâk b. Musa, *el-Muvâfakât fi Usûli's-Şeria*, ter. Mehmet Erdoğan, İz yay., İstanbul, 1993, I-IV.

ŞENAT KAZANCI, Fatma Asiye, *Kur'an'da Gelenek Açısından İtaat Olgusu*, Doktora Tezi, A. Ü. İ.F, Ankara, 2003.

ŞİMŞEK, M. Sait, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, Beyân yay., İstanbul, 2012, I-V.

TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, İstanbul, Hisar yay., İstanbul, 1996, I-IX.

TEHÂNEVÎ, Muhammed Ali el-Farukî, *Keşşâf-u Istilâhâti'l-Fünûn*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 2006, I-IV.

TÜRK DİL KURUMU, Türkçe Sözlük, TDK yay., Ankara, 1998.

TÜRKOĞLU, Alaattin, *Kur'an'ı Kerim'e göre Hz. Muhammed'e İtaat*, Erciyes İlahiyat, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2007.

TİRMİZÎ, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *es-Sünen*, çev. Osman Zeki Mollamehmetoğlu, Yunus Emre yay., İstanbul, t.y, I-VI.

YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Azim Kitabevi, İstanbul, t.y, I-VII.

YILDIRIM, Ahmet, *Sünnet Üzerine*, Rağbet yay., İstanbul, 2000.

YILDIRIM, Celal, *İlmin Işığında Kur'an Tefsiri*, Anadolu yay., İzmir, 1991.

YILDIRIM, Enbiya, *Kur'an Bize Yeter Söylemi*, Takdim yay.,2. Baskı, Ankara, 2019.

YILMAZ, Hayati, “Bir Hadisçinin Bireysel ve Toplumsal Eğitim Projesi; Nevevi ve Riyazü's-Salihini Okumak”, *S.Ü. İ. F. Dergisi*, Kasım, 2016.

-----, *Toplumsal Dönüşümde Sünnet*, Rağbet yay., İstanbul, 2004.

ZEBÎDÎ, Muhammed Murtaza, *Tâcu'l-Ârûs*, Dâru'l-Kitabu'l-İlmiyye, Beyrût, 2007, I-XX.

ZEMAŞERÎ, Ebü'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b.Muhammed, *el-Keşşâf an Hakâiki't- Tenzîl*, Mektebü Ubeykan, Riyâd, 1998, I-VI.



T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü



Öz Geçmiş

Ayşe Nüseybe AL 1989 yılında Antalya’da doğdu. 2007 yılında Konya Mahmut Sami Ramazanoğlu Anadolu İmam Hatip Lisesinden mezun oldu.

2011 yılında Konya Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. Aynı yıl yüksek lisans eğitimine başladı.

2012 yılında öğretmenlik mesleğine başladı.

2019 yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Tefsir Anabilim Dalından mezun oldu.